

Omsorg om sorg

Sjukvårdsföreningen
(1888–2008)
och Mottagningen
för sörjande

SJUKVÅRDSFÖRENINGEN
FÖR ÖVRE NORRMALM
1888–2008

Sjukvårdsföreningens stiftarinna. Målning
av Wilhelmina Carlson-Bredberg.

Omsorg om sorg

*Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm
(1888–2008)
och Mottagningen för sörjande*

UTGIVEN AV SJUKVÅRDSFÖRENINGEN
FÖR ÖVRE NORRMALM

INNEHÅLL

*Bidrag till denna utgåva
har välvilligt lämnats
av Stiftelsen Lars Hiertas minne*

Förord till tredje upplagan 2008	7
Förord till andra upplagan 1988	8
Förord till första upplagan 1958	10
Stiftarinnan och hennes miljö	13
Principer och verksamhet	36
Föreningen söker en ny uppgift 1960–1985	53
Mottagningen för sörjande. Intervjuer	65
Ylva Novak – Ett ljust rum för ett ljust budskap	65
”Sorgterapi kan vara att försöka göra det obegripliga begripligt”	68
Göran Gyllenswärd – ”Livets upplevelser präglar sorgen”	75
Margareta Arfwedson	79
Ann-Mari Kuylensstiern	82
Caroline Hardell	84
Sorgmottagningen i siffror	87
En knutpunkt för mänsklig kontakt	
– Kontaktverksamheten 1974–1996	90
En 120-årskavalkad	94
”Nämnden” – Sjukvårdsföreningens styrelse	154
Källor och litteratur	159

© 1988, 2008, Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm, Stockholm.
Omslag: Porten Karlbergsvägen 73. Foto: Kerstin Eriksson. Layout:
Monica Ekman
Illustrationerna på s. 6, 27, 29, 35 är från Stadsmuseet, s. 24 från
Reportagebild, övriga tillhör föreningen.
Produktion: Proprius förlag AB, Stockholm
Sättning och repro: Gyllene Snittet AB
Tryckeri: 08-Tryck, Stockholm 2008
ISBN 978-91-7118-937-0

Spökslottet vid tiden för Sjukvårdsföreningens tillkomst. Akvarell av Henrik Reuterdaahl.

FÖRORD till tredje upplagan

I 120 år har Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm gjort pionjärinsatser på vårdområden som inte täckts av den offentliga vården. Sedan 1985 driver föreningen Mottagningen för sörjande som ger kostnadsfri psykologisk hjälp åt sörjande som mist en nära anhörig. Sorgmottagningen, som den kallas i dagligt tal, omfattar främst dem som bor på Norrmalm i Stockholm, men tar emot sörjande från hela Stockholms läns landsting. Mottagningen har under sina drygt två decennier samlat en bred och djup klinisk kunskap om sorg, sorgreaktioner och sorgterapi.

I denna skrift tecknas Sjukvårdsföreningens historia – från den tid då den grundades år 1888 av Ebba Lind af Hageby, dotter till Lars Johan Hierta, fram till våra dagars Mottagning för sörjande.

Skriften ges ut till Sjukvårdsföreningens 120-årsjubileum och har uppdaterats med nya kapitel och årskrönikor sedan förra upplagan 1988. Allt material före 1958 är skrivet av fil. lic. Eva Bohm och gavs ut till 70-årsjubileet 1958. Övriga delar är skrivna av journalisten Magdalena Nordenson.

Till alla som genom sin medverkan gjort denna skrift möjlig riktar vi vårt varma tack.

Stockholm i januari 2008

Caroline Hardell

Leg. psykoterapeut

Ordförande i Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm

Magdalena Nordenson

Journalist

Sekreterare i Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm

FÖRORD till andra upplagan

Denna skrift berättar historien om en välgörenhetsinsats som överlevt hundra år av samhällsförändringar. Den skildrar en välbärgad 1800-talskvinnas beslut att hjälpa sämre lottade, sjukdomsdrabbade familjer i ett samhälle där allmän sjukvård ännu inte var en självklarhet. Och hur den sjukvårdsförening hon bildade senare omvandlas till en spjutspets inom den sociala omsorgen, när den 1985 öppnar en av landets första mottagningar för kostnadsfri psykologisk hjälp åt sörjande. När Ebba Lind af Hageby, dotter till den progressive publicisten och industrimannen Lars Johan Hierta, år 1888 bildade och satsade en stor del av sin förmögenhet i Föreningen för sjukvård i fattiga hem på Norrmalm, var hon pionjär. Föreningen blev den första i Sverige som, inspirerad av bland annat Florence Nightingales idéer, erbjöd gratis sjukvård åt de fattiga i deras hem. I 96 år, fram till år 1984, bedrev föreningen sjukvårdande arbete med hjälp av sina anställda sjuksköterskor i hemmen på Norrmalm.

Men allteftersom samhällets sjukvård byggdes ut, minskade behovet av föreningens insatser. År 1984 upphörde föreningen med sin sjukvård och ändrade inriktning.

Idag driver den en mottagning där norrmalmsbor som mist en nära anhörig kan få kvalificerad fri samtalsterapi och annat stöd. Dessutom finansierar och ansvarar föreningen för Röda Korsets kontaktverksamhet på Norrmalm där äldre norrmalmsbor erbjuds hjälp av kontaktverksamhetens medarbetare.

Föreliggande skrift, som ges ut till föreningens hundraårsjubileum 1988, berättar om Ebba Lind af Hagebys liv och de idéer

och den sociala omgivning som fick henne att bilda Sjukvårdsföreningen.

Föreningens mångåriga sökande på 1970- och 80-talen efter en ny social uppgift beskrivs ingående. Mottagningen för sörjande och kontaktverksamheten skildras i korta reportage. Här finns också en hundraårskavalkad som i notisform berättar om föreningens öden i stort och smått genom åren. Dessutom ges biografiska notiser av intresse. I Sjukvårdsföreningens styrelse ingår ännu i dag flera släktingar till stiftarinnan.

Kapitlen om Ebba Lind af Hageby och föreningens historia under åren 1888–1958 är skrivna av fil. lic. Eva Bohm och gavs ut till 70-årsjubileet 1958. Övriga delar är skrivna av journalisten Magdalena Nordenson.

Till alla dem som bidragit med sina erfarenheter och sitt kunnande kring Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm och därmed gjort denna skrift möjlig, riktar vi vårt varma tack.

Stockholm den 7 juli 1988

Margareta Arfwedson

Ordförande i Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm
Barnbarnsbarn till Ebba Lind af Hagebys syster

Magdalena Nordenson

Journalist, fil. kand.

Barnbarnsbarnbarn till Ebba Lind af Hagebys syster

FÖRORD till första upplagan

Under året 1958 fyllde Föreningen för sjukvård i fattiga hem – eller Sjukvårdsföreningen för Övre Norrmalm som den numera kallas – sjuttio år. Födelsedagen kunde firas den 3 maj. Den dagen för sjuttio år sedan höll Föreningens stiftare sitt första förberedande sammanträde. Högtidsdagen kunde också ha firats den 16 oktober, ty den dagen sju decennier tidigare började Föreningens praktiska verksamhet. Dess sjuksköterskor gav sig då för första gången ut på sjukbesök till fattiga i deras hem.

Inför jubileet beslöt Föreningens nämnd att detta skulle celebreras med en skrift om Föreningens verksamhet. Äran att få utarbета skriften föll på undertecknad. Efter att ha genomgått Föreningens protokoll och årsberättelser – som under de trettio första åren är rika på detaljuppgifter om de sjuka fattiga och deras vårdande – såg jag för mina ögon en grupp moderatliberala människor med patos, förutseende och realistiska idéer angripa ett av sin tids svåraste problem: sjukvårdsfrågan. Det skulle ha varit roligt att få skriva utförligt om dessa människor, vilkas personliga insatser dock diskret har fördolts i protokollet. Det skulle också ha varit roligt att detaljerat ha fått skriva om Föreningen och dess sköterskors kamp mot smuts, sjukdom, okunnighet och hygienisk vanvård. Man skulle också ha kunnat skriva om Föreningens för sjukvård i fattiga hem unika företeelse i det sociala livet på 1880-talet och utrett frågan om varför svensk sjukvård inte – som i England – kom att bygga på de principer som ligger till grund för Föreningen.

Men en skrift får inte bli för utförlig. Istället har jag valt att först och främst teckna det porträtt av Föreningens stiftarinna,

Ebba Lind af Hageby, f. Hierta, vilket hittills saknats. Eftersom de principer på vilka Föreningens verksamhet vilar var något för dåtidens Sverige nytt, har jag i ett annat kapitel redogjort för dessa samt belyst de praktiska verkningar de fick. Det har då visat sig att principerna var så fasta att de trots den från 1888 förändrade samhällsbilden fortfarande utgör grunden för Föreningens verksamhet.

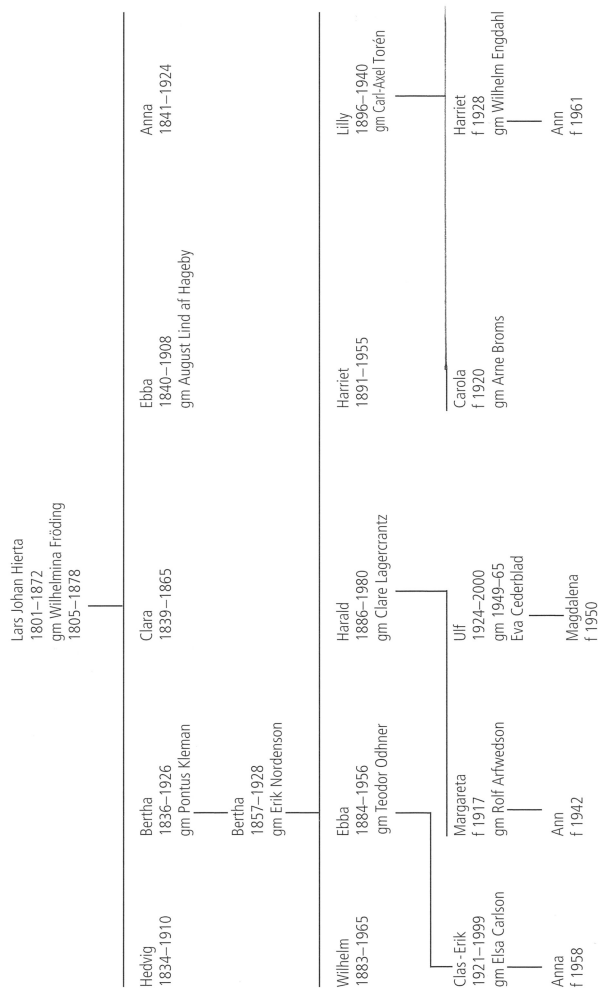
I det tredje kapitlet har jag samlat betydelsefulla eller typiska prov på Föreningens verksamhet under sjuttio år. Slutligen finns i skriften en förteckning över Föreningens nämnds ledamöter 1888–1958 och över deras funktioner i Föreningen.

Bland de personer som har givit mig muntliga upplysningar ber jag att särskilt varmt få tacka fröken Nora Staël von Holstein och professor Wilhelm Nordenson, systerdotterson till Ebba Lind af Hageby, son till Bertha Nordenson och bror till Ebba Odhner. Båda har berättat för mig om Ebba Linds af Hageby sista år och båda har gjort värdefulla påpekanden för mig.

Till jur. kand. Inger Leijonhufvud, sekreterare för stiftelsen Lars Hiertas minne, riktar jag ett tack för att jag har fått ta del av de på stiftelsen förvarade samlingarna med brev, utväxlade mellan familjen Hiertas medlemmar.

Stockholm i juli 1958.

Eva Bohm
fil. lic.

I de två senaste generationerna har endast de släktingar tagits med som själva eller genom sina barn varit verksamma i föreningen.

STIFTARINNAN OCH HENNES MILJÖ

Så bra jag har det när jag ligger här hemma. Så synd det är om alla fattiga sjuka som inte blir så bra skötta som jag. Blir jag frisk, skall jag göra något för de fattiga sjuka.

Dessa ord yttrades av sjökaptenen August Lind af Hageby en dag då han i hemmet vårdades av sin hustru och en sjuk-sköterska under den långa och plågsamma sjukdom som skulle leda till hans död i januari 1888.

Dessa ord blev också incitamentet till att fru Ebba Lind af Hageby, omedelbart efter det att hon blivit änka, startade *Föreningen för sjukvård i fattiga hem* – eller som den kort och gott kallas av sina medlemmar: *Sjukvården*.

Ebba Lind af Hageby var dotter till Lars Hierta, ”den moderna svenska pressens fader”, denne liberal som med sin praktiska syn på samhällsproblemen, sitt humanitära patos för de lägre klassernas andliga och materiella utveckling, sin lysande journalistik och sin mäktiga affärsbegåvning väl får räknas in bland skaran av vårt lands genier. Hennes mor, Wilhelmina, var född Fröding och framstår som en varmhjärtad, humoristisk, omdömesgill och påfallande intelligent kvinna.

Makarna Hierta hade fem barn, alla flickor: Hedvig (f. 1834), Bertha (f. 1836), Clara (f. 1839), Ebba (f. 1840) och Anna (f. 1841). Trogen sina liberala ideal och som förkämpe i Sverige för höjande av kvinnans bildning gav Lars Hierta sina döttrar en uppfostran av ett för tiden modernt snitt. De fick bl a grundligt lära sig moderna språk. Tydligt lades därvid mest an på engelskan, ty alla flickorna Hierta, inte minst Ebba, yppar för-

kärlek för detta språk. Annars var det vid denna tid framförallt franskan som den bildade klassens döttrar fick lära sig.

Lars Hierta, överallt verksam inom samhällslivet, talade gärna både politik, journalistik och affärer med sin familj och stimulerade av sin vitale fader lärde sig hans döttrar att med självständiga och nyktra ögon följa med och delta i vad som rörde sig både i utlandet och hemma. De fick också företas utlandsresor, och fadern knusslade aldrig med respengar, viss som han var att han också bibringat sina barn ekonomiskt handlag. Bakom det sätt varpå makarna Hierta sökte ge sina döttrar en plattform att stå på ligger rationalism och mycket kärlek:

– Ty vad far och jag ... egentligen åsyftat under den återstående delen av vårt liv är och förblir i främsta rummet uppfyllandet av Edra uppfyllbara önskningar, skriver Wilhelmina Hierta 1868 till dottern Anna.

Ebba och Anna, Lars Hiertas två yngsta döttrar, uppfostrades i par, bl.a. fick de båda 1855–56 vistas i en flickpension i Tyskland. De hade bäge lätt för att skriva och uttrycka sig. Ebba Hierta hade därtill en skådespelartalang som beundrades av hela familjen och vänkretsen. Hon uppträdde på ”sällskapsspektakel” hemma i Stockholm. På våren 1868 spelade hon, t.o.m. inför publik på en välgörenhetsfest, som gick av stapeln på Hammers salong (”Hammerska ladan”). Hon hade instuderat sin roll för självaste Knut Almlöf. Ännu när hon var över sextio år tyckte hon att det var roligt med maskerad och kostymbal.

De yngsta flickorna Hierta var redan som helt unga intresserade av politik. Lars Hierta kallade dem vid ett tillfälle för ”mina politiska döttrar”. Intensivt följde de fadern i hans riksdagsarbete. Inte minst intresserade de sig för hans kamp för att mannens målsman kap över hustrun inskränktes. Från

1851 skrev Lars Hierta motion efter motion i riksdagen till förmån för gift kvinnas rätt. Ebba och Anna skulle senare – vilket nedan skall beröras – föra kampen vidare.

År 1859 var Ebba och Anna pionjärelever vid ”Lärokurs för fruntimmer”. Ebba erhöi där undervisning i bl.a. naturvetenskap och matematik. Kursen var ett pedagogiskt experiment. Den hade startats och leddes av den store bildningsfrämjaren rektor P. A. Siljeström och slog så väl ut, att statsmakterna 1860 beslöt att upprätta ”Seminarium för bildande av lärarinor” (senare: Högre lärarinneseminariet). Ebba Hierta, som var begåvad för matematik och geometri, gick med hela sin själ upp i denna kurs. Man kan gott tala om att hon upplevde ett lärdomsrus. Sedan seminariet hade kommit igång följde hon där Siljeströms föreläsningar i pedagogik.

I makarna Hiertas framtidsönskningar för sina döttrar ingick också den att se dem lyckligt gifta. Den första bruden de fick utrusta var Bertha, dottern nr två. Hon gifte sig, tjugo år gammal 1856 med köpmannen Pontus Kleman, som var verksam först i England, sedan i Frankrike. Ända till 1903 bodde Bertha därför oftast utomlands. Makarna Klemans enda barn var Bertha Kleman (f. 1857) som 1882 gifte sig med ögonläkaren Erik Nordenson. Bland deras barnbarn märks Bertha Nordensons dotter Ebba (f. 1884), vilken 1920 gifte sig med professor Teodor Odhner, samt sonen Harald. Bertha Hierta var alltså syster till Sjukvårdens stiftarinna och förste ordförande, mor till dess andra och mormor till dess tredje ordförande samt är genom sin dotterson Harald Nordenson farmors mor till fru Margareta Arfwedson, f. Nordenson, vilken sedan 1956 tillhör Nämnden.

Sommaren 1861 tillbragte fru Wilhelmina Hierta och de ogifta döttrarna i Montreux, och hemifrån Sverige skrev Lars Hierta till dem:

– Ni må tro kära flickor, att jag i min ensamhet ofta spekulerat på, huru Ni skall få Er hyggliga och bra fästmänner, ty i längden komma Ni väl ändå att tycka det vara enformigt att gå ogifta. Efter hemkomsten i höst skola vi väl, Mamma och jag, lägga våra kloka huvuden tillhoppa för att få tag i några utmärkta hederliga unge män med gott lynne, ordentlighet och goda vanor, att göra Er bekantskap.

Och mycket riktigt. Redan på hösten 1861 är Clara, mellan-dottern, förlovad med tjänstemannen Ludvig von Platen.

Deras förlovningslycka roade Lars Hierta. Med anspelning på att det nu är Ebba som står i tur att bli gift skriver han skämtsamt till yngsta dottern, Anna, som hösten 1861 vistas utomlands:

– Däremot vore det ej så illa, om Ebba även under denna vinter kunde få ett bra gott tillbud; Ty Ebba sedan hon mistat Dig, går nu och saknar och synes litet drömmande, så jag tycker det vore en bra tröst för henne om hon kunde med en fästman få sitta mitt emot Platen och Clara i den andra soffan i förmaket.

Iakttagelsen som Lars Hierta hade gjort beträffande Ebba var riktig. Hon gick verkligen omkring och saknade systemen. Och drömde gjorde hon med: Jag har just börjat få en sådan där längtan att ”bliva nyttig”, skriver hon till Anna. Ty när man icke av naturen haver den energien att man alltid skaffar sig något att göra och finner att man ingen smula nytta gör så blir man litet nedstämd och önskar det skulle komma någonting utifrån som tvang en till nyttig och roande sysselsättning.

Och hon anförror Anna att hon bra gärna skulle vilja starta en skola.

Detta att ”någonting måste komma utifrån” för att Ebba skulle sätta igång med något torde ha varit riktigt. Många föreningar och företag skulle hon vara med om att bilda. Men

Ebba Lind af Hageby, målad av Wilhelmina Carlson-Bredberg (som porträtterat sex generationer av Lars Johan Hiertas efterkommande). Tillhör Carola Broms.

till Sjukvården stod hon ensam som initiativtagare. Idén till en organisation av detta slag låg visserligen i tiden, men det ”någonting utifrån” som blev hennes startsignal var makens ord på dödsbädden.

Ebba var mer besinningsfull än Anna, lät idéerna mogna innan hon fattade beslut, förivrade sig aldrig. Anna däremot brann alltid av hugskott, hade lätt att blir entusiastisk och kastade sig, inte alltid med så gott omdöme, in i nya företag.

– Oh, vad hon (Ebba) är lugn, när jag känner mig som eld och lågor, och jag inbillade mig, att vi voro så lika hin anden som två bär, utropar Anna i ett brev 1868. Anna var onekligen den mest företagsamma av systrarna. Redan vid återkomsten från vistelsen i den tyska flickpensionen hade hon öppnat en aftonskola för tjänsteflickor. Dessa fick lära sig att stoppa och lappa alltunder det de åhörde bildande högläsning. Ebba hjälpte sin syster att sköta denna skola, vilken varade i tio år.

Ebba själv ville starta en flickskola, men av dessa planer blev intet. Några år senare skulle hon i stället vara gift med en man som hon hade lärt känna utan faderns förmedling och som hon hela sitt liv skulle älska med en ständigt lika daggfrisk kärlek.

August Lind af Hageby och Ebba Hierta träffades på en resa som Ebba och hennes mor gjorde till Tyskland. På det fartyg som förde dem över från Sverige till Lübeck var August Lind befälhavare. Lars Hierta var bland mycket annat också skeppsredare, och medlemmar av hans familj blev nästan alltid inviterade till kaptenens bord. Döttrarna Hierta försummade sällan att ge fadern rapport om sina intryck av den kapten och den båt de färdades med.

August Lind af Hageby och Ebba Hierta vigdes den 12 april 1864. Det kom på Ebbas lott att söka dem en bostad i Stockholm. För Anna berättar hon i brev hur rysligt hon tycker det är

att ”tränga sig på” främmande människor och gå husesyn i deras hem. Ebba Lind var en begåvad konversatör och hade lätt att få kontakt med folk, men hon var alltid ytterst grannlaga.

August Lind kom från en officerssläkt. Han var född 1830 och alltså tio år äldre än sin maka. Han såg utomordentligt bra ut och bar det för tiden typiska Karl XV-skägget. Han hade inte dessa starkt intellektuella intressen som präglade Lars Hiertas familj och närmaste umgänge men han vann överallt vänner genom sitt hjärtevinande sätt. Han växte genast in i familjen Hierta, följde Anna på auktioner, ledsagade fru Hierta till hennes vän fru Fredrika Limnell på Lyrån, tände fyrverkeriet vid födelsedagarna och var senare förkläde åt Bertha Klemans dotter vid hennes debut på Innocensen. I fartygsfrågor blev han släktens auktoritet:

– Skulle August på ett brevkort vilja besvara en fråga. Äro de båtar som gå emellan Stockholm och Antwerpen bra inredda för passagerare eller äro båtarna emellan Amsterdam och Stockholm att föredraga? undrar Bertha Kleman i ett brev från utlandet till Ebba.

August Lind af Hageby var en god och rättänkande, en ädel man – ordet ädel då använt utan 1800-talsöverdrift. Betecknande för honom är att han var den ende i sin familj som tog sig an en gammal faster som bodde ute i villa Berghem i Drottningholm. Han begrep väl inte själv vilken glädje hans besök beredde henne förrän den dag hon avled och efterlämnade ett testamente enligt vilket hon förbigick sina övriga syskonbarn genom att ge Berghem till August ensam. På Berghem skulle August och Ebba tillbringa många vår- och sommarkvar. Även som änka skulle Ebba gärna bo där.

Till dem som hade lärt sig uppskatta August Lind af Hageby hörde prinsessan Eugenie, Oskar I:s enda dotter. August förde ibland befälet på båten mellan Stockholm och Gotland,

där prinsessan hade sitt Fridhem. Den förening som prinsessan 1879 stiftade till beredande av bostad, vård och underhåll av fattiga, obotligt sjuka, lytta och vanföra barn och varav senare blev Eugeniahemmet, angrep samma problem som senare Ebbas Sjukvården: att något måste göras för de fattiga kroniskt sjuka. Ty för sjukvården i Sverige var det – vilket åter skall beröras något i nästa kapitel – illa sörjt ännu på 1870- och 1880-talen.

De första äktenskapsåren innebar för Ebba att hon fick uppleva sjömanshustruns väntan:

– August har varit ganska rask och skall, är det sagt, komma hem för vintern, torsdag 8 dagar den 30. Måtte han på slutet få lika goda resor som han haft denna månad. Vad jag skall bli glad när han kommer hem och får stanna hemma hos mig.

Vid tiden för detta brev, november 1871, har makarna Lind af Hageby genomlidit en stor sorg: hoppet att få barn hade frångåtits dem. Båda var barnkära. Men denna sorg skapade ingen bitterhet hos Ebba. Hennes glädje över att träffa barn och ungdom är alltid lika äkta, den glittrar genom hela hennes personlighet. Mellan August och Bertha Klemans lilla dotter Bertha har ett varmt vänskapsförhållande uppstått. Här om skriver Ebba:

– Jag tycker det är så roligt med deras vänskap och då jag ej har kunnat giva honom en dotter är det roligt att jag åtminstone har kunnat ge honom en systerdotter som genom sin tillgivenhet är honom som en dotter. När Bertha Klemans d.y. är gift och får en dotter döps hon till Ebba efter sin moster. Ebba Lind af Hageby gör 1886 följande beskrivning av sin lilla namne, denna tvååring som senare – under namnet Ebba Odhner – skulle bli Sjukvårdens ordförande:

– Barnen är obeskrivligt söta, i synnerhet Ebba ... Hennes

*August och Ebba Lind af Hageby.
Kritteckning resp. foto i föreningens ägo.*

hår är blont rödaktigt och faller i små lockar kring den lilla nacken och hon ser alltid så glad ut och nickar så vänligt till alla. Och ur ett annat brev samma år:

– Ebba roar oss mycket; var dag märker man små framsteg, nya ord, små observationer och dylikt som är av stort intresse för den som följer de små i deras utveckling.

Äktenskapet hindrade inte Ebba från att delta i arbetet för allmännyttiga företag. Jämte Anna Hierta och andra var hon med om att stifta bl.a. Läsesalongen för damer, ett lånebibliotek med lärum. Det öppnades 1866 och blev efter ett par år tillgängligt också för herrar. Ebba Lind af Hageby intresserade sig särskilt för bokinköpen. Systrarna hörde också till dem som 1870 deltog i bildandet av Bikupan.

Vid slutet av 1860-talet hade Sverige fått sina första folkhögskolor. Bland initiativtagarna till dem var August Sohlman, Lars Hiertas efterträdare som ledare av Aftonbladet. Ebba var fascinerad av deras möjligheter, kanske därför att i Sverige folkhögskolorna givits karaktären av medborgarskola. Via Anna, som av systrarna ansågs vara den som hade mest inflytande på fadern, ville hon 1872 försöka få Lars Hierta att göra en större donation till förmån för folkhögskoleiden. På tal om detta gör hon sig till tolk för en princip som hon alltid skulle ha då det gällde arbete för social välfärd:

– Jag tycker allt det är synd om man ger bort *mycket stora summor* att ej då göra något radikalt, jag menar som går till botten av det onda, och ingen välgärning kan väl jämföras med den att borttaga okunnighet och plantera kunskap, i synnerhet i vårt land där så stor makt ligger hos folket.

Vi återfinner denna princip som en av de bärande också för Sjukvårdens syfte: välgörenhet skall idkas så att den har en uppfostrande verkan, icke i form av almosor.

Den 20 november 1872 avled Lars Hierta. Av den avsevärda förmögenhet han efterlämnade donerade 1877 hans änka, Wilhelmina, 100.000 kr till en professur i nationalekonomi vid Stockholms högskola samt upprättade följande år med en fond på 400.000 kr stiftelsen Lars Hiertas minne, vilken har till uppgift att stödja vetenskapligt arbete, verka för sociala förbättringar och frisinade reformer. I stiftelsens styrelse ingick som ständiga ledamöter Ebba Lind af Hageby och Anna. Den sistnämnda var sedan 1876 gift med anatomen professor Gustaf Retzius.

Som bostad åt sig och den ogifta dottern, Hedvig, inköpte fru Hierta 1874 Spökslottet, 1600-talsbyggnaden med park, Drottninggatan 110. Hon installerade sig i övervåningen. Ebba och August flyttade senare in i undervåningen. Deras första bjudning i detta hem ägde rum i februari 1877. Gästerna var omkring etthundraåttio stycken, och de hade så roligt att de inte gick hem förrän vid tresnåret. Bland gästerna märktes Bertha Kleman d.y. som för tillfället vistades i Sverige. Hon gjorde succé i den klänning hon tidigare burit på Innocensen, ”en klädning av det ljusblå randiga sidenet (av det stycket, som köptes hos Marcus)” för att citera fru Hierta.

I Spökslottet hos Ebba Lind af Hageby umgicks många av huvudstadens kulturellt och socialt intresserade. De av dessa som brukade hänga ihop och som bodde inom Adolf Fredriks församling (inom vilken ju Spökslottet låg) kallades för Norra vänkretsen. Till den hörde professorn vid Tekniska högskolan Fredrik Ekman och hans fru Augusta. De bodde mittemot Spökslottet i Tekniska högskolan. Augusta Ekman var född Koch och kusin till Ebba. I Holländargatan 27 flyttade 1884 revisionssekreteraren (senare justitierådet) Hugo Bohman in med sin fru, Kerstin, f. Ruffel. Hon var en ungdomsvän till Ebba och Anna, hade genomgått Högre lärarinneseminariet

Lars Johan Hierta

och verkat som lärarinna och föreståndarinna för flickskolorna i Västerås och Uppsala. En intim barndomsvän till Ebba var Lilly Nordström, dotter till professorn J. J. Nordström och syster till landshövdingen i Örebro. Hon bodde på Drottninggatan 88 B. Fru Jeanna Heijkenskiöld, adress Norrmalmstorg 2 c, var en annan vän, barnlös och socialt verksam. Hon var brorsdotter till Oskar II:s kvice vän, Sven Lagerberg, han som bar ökenamnet Sven i helvete, därför att han svor så mycket.

Uppe på Observatoriekullen bodde astronomiprofessorn Hugo Gyldén. Hans fru, Thérèse, var född von Knebel och hade växt upp i en rik kulturmiljö i Tyskland. Hennes far hade varit vän med Goethe. Thérèse Gyldén var en initiativrik dam, en god arrangör, road av att se begåvade människor omkring sig och att befrämja deras intressen. Till hennes och hennes dotter Elsas vänner hörde bl. a. Ellen Key. I Tunnelgatan 23 bodde Elis Sidenbladh, geolog och överdirektör för Statistiska centralbyrån. Hans fru, Lizinka, en klartänt, lite stram dam, var född Adelswärd. Hon hade, förmodligen genom sin make, blivit vän med fröken Eva Törnebohm, vars bror, Elis Törnebohm, också var geolog. Både hon och fru Sidenbladh umgicks hos Ebba Lind af Hageby. Vid tiden för Sjukvårdens bildande bodde Eva Törnebohm Rådmansgatan 18. Hon var en rejäl, lite burdus människa, god ekonom och generös samt mycket intresserad av sjukvård.

Vi skall återfinna namnen på dessa damer ur Norra vänkretsen bland undertecknarna av uppropet om bildandet av en förening för sjukvård i fattiga hem och som ledamöter av Sjukvårdens första nämnd.

Men innan planerna på en sjukvårdsförening hade börjat smidas i Spökslottet var detta säte för en annan betydelsefull verksamhet:

Förening för gift kvinnas äganderätt hade bildats i februari 1873, delvis som följd av de motioner som Lars Hierta i många år förgäves hade väckt i riksdagen om ändring i lagen till skydd för hustrun mot mannens oinskränkta målsmanskap över hennes egendom och inkomster. Ebba Lind af Hageby hade ingått i dess styrelse. Föreningen, faktiskt Sveriges första kvinno-saksförening, började snart att verka även för andra åtgärder som kunde främja kvinnans ställning i samhällslivet. Sålunda propagerade den för att kvinnan skulle utnyttja de små politiska rättigheter hon redan hade. Sedan 1862 hade kvinnorna kommunal rösträtt enligt den efter inkomst graderade skala som då gällde. Men år 1880 hade i Stockholm blott 9 av de 3 522 röstberättigade kvinnorna deltagit i stadsfullmäktigevalen. Det gällde för Föreningen för gift kvinnas äganderätt att inför kommande val få kvinnorna att gå till urnorna.

Detta mål intresserade på det livligaste Ebba Lind af Hageby, och i det arbete som hon lade ned för att förverkliga det visade hon sig ha både organisationsförmåga och praktisk blick. I hennes eleganta hem i Spökslottet hölls talrika möten. Där utarbetades och diskuterades en fälttågsplan. Där upprättades en veritabel skrivbyrå med damer som satt och skrev. Genom tryckta cirkulär underrättades kvinnorna i Stockholm om sina rättigheter och uppmanades att delta i valen – så har Maria Cederskiöld, journalist i Aftonbladet, vän till Ebba Lind af Hageby och 1908–29 en av Sjukvårdens revisorer berättat.

Resultatet av detta arbete blev en framgång, om än icke revolutionerande.

År 1888 blev Ebba Lind af Hageby sekreterare i Föreningen för gift kvinnas äganderätt. Hon avgick emellertid redan 1889. Hon ville ägna all sin tid och all sin kraft åt den organisation

Spökslottet och "Petissan" vid sekelskiftet – det populära utskänkningsstället återfinns numera på Skansen.

som hon året dessförinnan själv hade skapat: Föreningen för sjukvård i fattiga hem.

Hennes främsta medarbetare inom denna var Lizinka Sidenbladh och Eva Törnebohm. Båda delade med henne de mödor som ett ledamotskap av Arbetande utskottet måste ha inneburet under Sjukvårdens första decennier då det gällde att organisera arbete och ge verksamheten stabilitet. Eva Törnebohm, den humoristiska men lite burdusa damen, hade från början åtagit sig sekreterarskapet. Att Ebba Lind var nöjd med henne förstod även hennes syster Bertha:

– Jag kan väl förstå att Du skall känna dig lycklig och glad att ha fått en så god hjälp. För att kunna sköta fattigt folk behövs verkligen ett bestämt och om jag får säga lite burdust sätt och tal såsom Eva T. har, skriver fru Kleman och anmärker, att ett allt för lady-like uppträdande skulle skrämma eller genera de fattiga.

En varm vänskap utvecklade sig mellan Sjukvårdens första ordförande och dess första sekreterare. De började göra resor tillsammans om somrarna, dels för att rekreera sig, dels för att titta på sjukvårdsinrättningar. Ebba Lind af Hageby hade varit mycket utomlands i sina dagar men långt norr om Stockholm hade hon inte kommit tidigare. Eva Törnebohm däremot tycks ha rest mycket i Sverige, kanske därför att hon hade en stuga i Hedemora och ägde villan Nannelund i Möklinta.

Det var i Eva Törnebohms hedemorastuga som Ebba Lind af Hageby sommaren 1896 träffade den tjugoåriga flicka som under mer än ett halvt sekel skulle lägga ned hela sin själ i arbetet för Föreningen för sjukvård i fattiga hem, bli dess de facto verkställande organ och som 1958 vid sjuttioårsjubileet var dess doyenne: Nora Staël von Holstein.

Nora Staël von Holsteins farfar var juristen Otto Wilhelm Staël von Holstein, statsråd 1841–48 och generalpostdirektör

Den magnifika trappuppgången i Spökslottet som den såg ut på 50-talet, då Högskolan hade sin verksamhet där. Nedan matsalen i det retziuska professorshemmet.

vid den tidpunkt (1855), då Sverige införde frimärket. Under sin generalpostdirektörstid bodde han i Brunkebergs hotell, där även familjen Hierta då hyrde våning. Hans son Corfitz och Ebba Hierta var lekkamrater. Endast ett år skilde dem i ålder.

Corfitz Staël von Holstein begav sig som vuxen till Förenta staterna, där han som officer kämpade med i inbördeskriget. Han återvände sedan till Sverige och övertog Karl XI:s skapelse, Torsebro bruk och gifte sig med Louise Krook, grosshandlardotter från Kristianstad. Deras första barn, Nora, kom till världen den 13 juli 1876. En son föddes också i äktenskapet.

Corfitz Staël gjorde emellertid konkurs och begav sig åter ut till Förenta staterna för att söka skapa en ny framtid. Friherrinnan Staël slog sig med barnen ned i Kristianstad, där hon delvis försörjde sig på att ha inackorderingar. Nora Staël gick som frielev igenom Virginska flickskolan i Kristianstad och fick sedan plats som guvernant hos Arent Silfversparre, överingenjör vid gjuteriet i Bofors. Där träffade hon samman med Aftonbladsredaktören August Sohlmans änka, gammal vän till hela familjen Hierta. Fru Sohlman föreslog Nora att söka anställning hos Ebba Lind af Hageby, vilken på grund av magsår och en alltmer tilltagande klenhet behövde någon som kunde vara hennes alltiallo. Och så arrangerades ett möte mellan Sjukvårdens stiftarinna och unga fröken Staël von Holstein hos Eva Törnebohm i Hedemora.

Jag tycker att Fröken har ett fel, sade Ebba Lind af Hageby sedan hon hade synat Nora Staël von Holstein i sömmarna. Fröken är alldeles för ung.

Men fru Lind af Hageby, svarade Nora Staël. Det är ju ett fel som blir mindre dag för dag.

Efter att ha fått den repliken gick Ebba Lind in till Eva Tör-

nebohm, och man hörde genom dörren deras muntra skratt. Resultatet blev att Nora samma höst hämtade Ebba Lind i Hedemora, ledsagade henne till Stockholm och flyttade in i hennes hem.

Vid denna tid, 1896, hade Ebba Lind af Hageby och hennes syster Hedvig Hierta lämnat Spökslottet och etablerat sig i det s. k. Sagerska huset, Hamngatan 16. Sedan fru Hierta gått bort 1878 hade Ebbas syster Anna Retzius och dennes make, professorn, också bott i Spökslottet. Anna Retzius var vid denna tid fortfarande lika aktiv och initiativrik som hon hade varit i yngre dagar. Men i hennes personlighet började ett drag av rastlöshet och en lust att dominera sin omgivning, ja, hela kulturlivet att göra sig alltmer gällande. Hon hade blivit snar att döma, alltför snar att fördöma. Dessutom hade hon från att ha varit genomsyrad av faderns liberala åsikter blivit – utan att hon själv märkte det – ultrakonservativ.

Ebba Lind torde inte ha orkat med de fordringar på uppmärksamhet för egen person vilka system tycks ha ställt eller den frenesi varmed Anna Retzius ville att folk skulle omfatta den sak som hon själv gick in för. Vad som hos systemen kanske mest stötte Ebba Lind af Hageby var dennas huvudlösa beskyllningar mot olika personer för omoral. Ebba Lind själv var inte någon anhängare av fria seder, inte ens i den rätt oskyldiga bemärkelse som detta begrepp hade i moraldebatterna kring sekelskiftet. Över de unga kvinnliga vänner och skyddslingar som umgicks i hennes hem vakade hon med 1800-talsmoderns argusöga, och hon hade sina bestämda åsikter om vilka gator som var eller inte var lämpliga för en ung dam att ensam spatsera på.

Hon fann uppenbart Ellen Key och dennas förkunnelse suspect, och detta trots att hon var nära vän med Ellen Keys vän Thérèse Gylden. Hennes moraluppfattning var, och det är ju

inte något märkligt, ett resultat av hennes uppfostran, hennes ålder och hennes miljö, och likt många av sina samtida, kanske de flesta, hade hon föga förbarmande med de kvinnor (!) som bröt mot 1800-talsmoralens bud. Vi kan se ett prov härpå i Sjukvårdens annaler 1892: då deklarerar Föreningen att den inte vill bistå ogifta barnsängskvinnor. Men man får komma ihåg att kvinnoemancipationens första förkämpar – och till dem hörde Ebba Lind af Hageby – med styrka byggde på tesen att kvinnan behövde politisk och ekonomisk frihet för att kunna tillföra samhället de etiska värden som kvinnan förutsattes besitta i mycket högre grad än mannen. En kvinna som syndade mot den allmänna moralen var en förrädare mot kvinnosaken, mot dem som kämpade för ett förbättrat samhälle. Den ogifta modern var det barnbördshusets åliggande att ta hand om. Att barnbördshus fanns var en följd av att samhället var så dåligt som det var. Att såsom system Anna fördöma människor och deras vandel var däremot Ebba Lind helt främmande. Hon yttrade sig alltid försiktigt om sina medmänniskor. Blev hon ond behärskade hon sig, gick i enrum och tänkte över vad hon skulle säga. Alltnog. För att få systemen en smula på avstånd flyttade Ebba Lind af Hageby och Hedvig Hierta från Spökslottet till Hamngatan 16. Dit kom alltså den unga Nora Staël von Holstein och tjänstgjorde som Ebba Linds sällskapsdam och sekreterare. Till hennes många uppdrag hörde att hon fick gå till fattiga, bl.a. de kvinnliga sjuka pauvres honteux på Stockholms sjukhem, med väl igenslickade kuvert – Ebba Linds principiella åsikt om allmosors fördärv uteslöt inte att hon gav mången god slant för att direkt hjälpa nödens offer. Nora Staël var dessutom de båda systrarnas sjukvårdarinna. För att hon skulle fullgöra denna uppgift så bra som möjligt ville Ebba skicka henne på kurs på Sophiahemmet. Men Ebbas läkare, livme-

dikus Lidin, ansåg detta onödigt: Nora Staël hade medfött gott handlag med sjuka. I Hamngatsvåningen, där man från ena balkongen ibland kunde se Oskar II promenera i Kungsträdgården med general Lagerberg, var Ebba Lind af Hageby med sin stilla humor och sitt lågmälda skratt värdinna för ett stort umgänge. Hon upplät också sitt hem för styrelsesammanträden av olika slag. Stiftelsen Lars Hiertas minne, vars vice ordförande hon var, kom alltid samman hos henne, Sjukvårdens nämnd var där ofta. Varje tisdag var anslagen för Sjukvårdens arbetande utskott, vid vilket Sjukvårdens föreståndarinna infann sig för att avlägga rapport. Som hjälreda åt Ebba Lind af Hageby började också Nora Staël von Holstein delta i arbetande utskottet, om än utan stämman och röst. Så småningom lät Ebba Lind af Hageby henne sköta Föreningens räkenskaper. Också en annan ung person fördes av stiftarinnan själv in i arbetet för Sjukvården: Bertha Nordenson, Ebbas systerdotter. Nästan ett mor-dotter-förhållande rådde mellan dessa fränkor, eller kände de sig som systrar, ty endast sjutton år skilde dem. I alla fall betraktade Ebba Lind Berthas fem barn som sina barnbarn. Ebba var inte musikalisk, men då barnen skulle lära sig att dansa folkdanser anskaffades ett piano på Hamngatan, och lektionerna ägde rum där. Drabbades några av nordensönerna av mässling eller kikhosta, tog ”moster Ebba” till sig sjuklingarna och bäddade ner dem i sina gästrum på det att de friska barnen inte skulle bli smittade. Då Bertha Nordenson och hennes make var bortresta bodde alla barnen på Hamngatan. Under sina sista år var Ebba Lind af Hageby lätt spiritistiskt intresserad som mången i hennes samhällsklass var på den tiden. Hennes vän Alfred Bergendahl – verksam i Sjukvården under 52 år! – introducerade henne i dessa frågor.

Ebbas hälsa hade sedan slutet av 90-talet inte varit den

bästa. Sitt magsår fick hon aldrig bukt med. I början av 1907 tycks sjukdomen ha satt in på allvar. Det sista sammanträdet i Nämnden hon bevistade ägde rum den 28 februari 1907. Men hon ledde inte själv förhandlingarna. Vid Nämndens sammanträde den 14 mars omvaldes hon frånvarande till ordförande och skattmästare. Följande höst var hon sängliggande i blödande magsår. En sjuksköterska anställdes för att hjälpa Nora Staël att vårda och vaka över henne. Den 22 januari 1908 på dagen tjugo år efter makens död – insomnade Ebba Lind af Hageby lugnt och stilla i sitt hem. Av sin förmögenhet donerade hon 170.000 kr till sin skapelse, *Föreningen för sjukvård i fattiga hem*.

Så såg Lusthuset, det s.k. Spökstallet, ut i trädgården till Spök-slottet vid Drottninggatan – då med nr 110, nu 116. Enligt ryktet skall det även ha varit "afträde" – en uppgift som i någon mån vidimeras av en väggmålning, återfunnen vid restaureringen 1931, då detta foto togs.

PRINCIPER OCH VERKSAMHET

I den tryckta skrivelse, som stiftarna av Föreningen för sjukvård i fattiga hem i maj 1888 sände ut till många personer inom Adolf Fredriks församling för att anmoda dem att ingå i Föreningen heter det:

Ändamålet med denna förening är att i deras egna hem vårda sådana sjuka, vilka ej kunna eller böra sändas till sjukhusen eller där ej bliva mottagna. Härigenom hoppas man i väsentligaste mån kunna förebygga den nöd, som har sitt upphov i sjukdom, förekomma långvariga lidanden, lindra övergivna eller illa vårdade sjukas plågor, samt utöva ett hygieniskt och moraliskt uppfostrande inflytande och sålunda åstadkomma en verklig sund och välsignelsebringande välgörenhet, som, man hoppas det, icke skall medföra allmoseutdelandets dåliga följder: ökade anspråk och missnöje bland de fattiga.

I de raderna tecknas Föreningens få men klara principer: gratis sjukvård i hemmen åt de fattiga, särskilt de kroniskt sjuka, samt hygienisk uppfostran av de fattiga (profylaktisk sjukvård). Men bara detta. Välgörenhet i form av penninghjälp o. dyl. finge inte utövas.

Denna form av välgörenhetsförening var något i Sverige alldeles nytt. För att riktigt kunna förstå hur berättigad Föreningen var och hur klartänkt den angrep ett samhällsproblem, måste man erinra sig hur situationen tedde sig för de sjuka år 1888:

Sjukhusen var få, primitiva och ohygieniska. Antiseptiken

blev känd i Sverige på 1880-talet, men dess genombrott skedde inte snabbare än att ännu 1888 många sjuklingar hellre ville ligga hemma än lägga in sig på sjukhus, där de fruktade att få den där ofta grasserande "hospitalsjukan", infektionssjukdomar av olika slag. "Att komma på sjukhus" innebar ännu år 1888 för en svensk något fasansfullt, något som man måste underkasta sig först då alla andra möjligheter hade prövats. Sjukhusen ansågs som anstalter enbart för de fattiga. De sjukdomsfall som vårdades där var i allmänhet de akuta, till exempel rötfeber och bensår. Bättre situerade sjuklingar sökte sig nästan aldrig till sjukhus utan vårdades i sina hem. Behövde de opereras, utförde läkaren vanligen operationen, även om den var komplicerad, i deras hem. För kroniskt kroppssjuka fanns inga vårdanstalter. Den fattige kroniskt sjuke kunde få fattigvårdshjälp men föga lindring för sitt lidande. Det är på dessa fattiga kroniker Föreningen tänker, då den i sin inbjudningsskrivelse talar om sjuka, vilka ej mottas på sjukhus.

Sjukhuspersonalen var oskolad och betraktades som tjänstefolk. Termerna "sköterskepigor" och "sjukvaktorskor" användes för den kvinnliga, termen sjukvaktare för den manliga personalen. Allmänt klagades över denna personals dåliga moral.

Privatvården hade inte heller några resurser. De sköterskor som anlätades till vårdhjälp i hemmen kom ur samma kategori sköterskepigor som de som tjänade på sjukhusen. Bland denna kader fanns mången duktig och självuppoftande kvinna men också människor som bara tillfälligtvis ville tjäna en slant. Det kunde hända att de vakade vid sjukbädden, stimulerade av en flaska konjak. Att sjukvårdsproblemen i vårt land var förknippade med bristen på kvalificerade läkarbiträden stod klart för de framstegsvänliga, inte minst för de kvinnosakskretsar, till vilka Ebba Lind af Hageby hörde. Med

vaksamhet följde de alla de framsteg som sjukvården i England gjorde på 1860- och 70-talen tack vare Florence Nightingales idégivande verksamhet.

Några försök hade dock gjorts i Sverige för att höja sköterskeyrket. Diakonissanstalten hade sedan 1853 ett litet sjukhem, från 1863 på Ersta. Där bedrevs sköterskeutbildning. Men sjukvården ansågs vara bara en liten del av diakonissornas ”kärleksverksamhet bland de elända”. Diakonissorna måktade inte göra sig gällande som sjukvårdare. De absorberades av nödhjälpsarbetet. Det torde också vara med tanke på detta – och inte bara på allmosornas farliga verkningar – som Föreningen för sjukvård i fattiga hem under sina två första decennier gång på gång fastslår, att dess enda uppgift är att bedriva sjukvård och att de talrika matportioner den utdelar till sina patienter är att betrakta som sjukmat. ”Föreningens matutdelning är, och måste vara, blott ett appendix till dess sjukvård”, heter det t. ex. i årsberättelsen 1891.

Föreningen för frivillig vård av sårade och sjuka i fält (från 1863 kallad Svenska föreningen Röda korset) hade också försökt att få fram kvalificerade sjukvårdare genom att anordna kurser för ett dussin personer. De kvinnokretsar, till vilka Ebba Lind af Hageby hörde, kritiserade dessa kurser, vilka syftade till att utbilda folk för krigssjukvård. De efterlyste kvinnligt inflytande, då det gällde kursernas organisation. Rödakorsföreningen sände därför en kvinna, Emmy Rappe, till Florence Nightingales S:t Thomas Hospital i London, för att hon där skulle erhålla mer sjukhusmässig utbildning. Hon placerades sedan, 1867, på Akademiska sjukhuset i Uppsala. Under hennes tio år där utbildades 57 sköterskor. Men någon sköterskeskola kom inte till stånd. Idén att grundlägga en sådan var ännu så ny, att man misstrodde den.

Det var nu som drottning Sophia trädde fram. Med idéer

hämtade från England och Florence Nightingales sjuksköterskeskola öppnade hon den 1 januari 1884 i Stockholm Hemmet för sjuksköterskor. Eleverna var fyra och fick sin utbildning vid Sabbatsberg. Följande år förenades hemmet med Drottningens sjukhem, en liten provisorisk anstalt för resande sjuka och för sådana som av någon anledning inte kunde vårdas i sina hem. Några år senare grundade Drottningen sitt Sophiahem, vilket invigdes i oktober 1889. Med Sophiahemmets tillkomst var det ett faktum att sköterskeyrkets anseende och standard hade höjts. En ny betydelsefull tjänst hade tillkommit att utövas av disciplinerade, ansvarsmedvetna och i sjukvård väl skolande kvinnor, vilka hade rekryterats från goda hem. Sophiahemmet blev förebild för all senare kvalificerad sköterskeutbildning i vårt land, och sjukvården tog ett jättekälv framåt.

Men år 1888, då August Lind af Hageby låg för döden i den också ur vårdsynpunkt svåra sjukdomen tarmcancer, befann sig sjukvårdsväsendet ännu i stöpsleven. Lyckliga omständigheter – hans hustrus kontakt med de sjukvårdsframstegsvänliga och familjens förmögenhet – hade gjort att han till sin vård hade fått en av de fåtaliga, inom privatvården verk samma sköterskorna, vilka uppfyllde de av drottning Sophia ställda kraven. Hans sköterska, Hanna Berthelson, tillhörde en av de första kullarna som hade utbildats vid Drottningens sjukhem. Han var därför ur vårdsynpunkt en gynnad sjukling, och detta erkände han tacksamt genom att ägna de fattiga sjuka den varma tanke som kom hans hustru att starta Föreningen för sjukvård i fattiga hem.

Föreningen var, som ovan nämnts, den första av sin typ i Sverige. Den hade emellertid sina föregångare i England, som vid denna tid var sjukvårdens framstegsland framför andra.

Då Ebba Lind af Hageby och hennes medhjälpare stakade ut planen för Föreningens praktiska verksamhet, hade de noga studerat den sjukvårdsform i England som utövades under namn av *district nursing*, distriktssjukvård.

Impulsen till distriktssjukvårdens uppkomst i England och impulsen till stiftandet av Föreningen för sjukvård i fattiga hem påminner slående om varandra: en Mr Rathbone i Liverpool, vilkens sjuka hustru hade erhållit god vård av en duktig sköterska, insåg att en fattig sjuk inte hade råd att kosta på sig sådan sköterskehjälp. Rathbone anställde 1859 därför själv en sköterska för att vårda fattiga sjuka inom ett visst distrikt i Liverpool. Initiativet slog så väl ut, att en skola för utbildande av distriktssköterskor 1864 blev följden. Många andra städer följde Rathbones exempel.

Den närmaste förebilden för Föreningen för sjukvård i fattiga hem var *Metropolitan National Nursing Association*, en distriktssjukvårdsförening som sedan 1874 verkade i London. Den ställde höga krav på sina sköterskors utbildning och hade ett eget sköterskehem. Dettas föreståndarinna stod direkt under Florence Nightingales ledning.

Florence Nightingale hade alltsedan 1860-talet med glödande intresse följt distriktssjukvårdens utveckling och själv angivit principerna för distriktssköterskornas arbete. Principerna var i huvudsak:

Sköterskorna skulle vara skolade samt söka vidareutbilda sig. De skulle endast arbeta efter läkares föreskrifter. I de fattigas hem borde de verka som sociala reformatorer. Genom att själva ställa saker och ting till rätta i sjuklingens hem skulle de lära honom och hans anhöriga att leva hygieniskt. De skulle undervisa men så att det inte märktes.

För att få erfara gemenskap och kunna stödja varandra

skulle sköterskorna bo tillsammans i en miljö, som så mycket som möjligt liknade ett gott borgerligt hem. Ingen mor skulle behöva vara rädd för att låta sin dotter bli sjuksköterska. Varje sköterska skulle ha eget sovrum. Matsal och vardagsrum skulle de ha gemensamt. Måltiderna skulle de intaga tillsammans. Hemmet skulle förestås av någon som var väl utbildad och skicklig i sjukvård. Sköterskorna skulle ges tillbörlig vila och rekreation.

Med dessa principer för ögonen gav Ebba Lind af Hageby och hennes medhjälpare Föreningen dess praktiska utformning.

Skolade sköterskor var år 1888 inte lätt att anskaffa, eftersom en sköterskeutbildning som uppfyllde de av drottning Sophia lanserade idealen, ännu inte fullt hade kommit igång. Trots detta gick Föreningen redan från början in för att, åtminstone som "första sköterska" (snart kallad föreståndarinna) anlita sköterskor av den nya typen. Den svårighet som Föreningen till en början mötte härvidlag, ökades av att sköterskorna ifråga måste ha fallenhet för sjukvård speciellt bland de fattiga, "ett kall som endast få äro vuxna" säger årsberättelsen 1889.

Föreningens första "första sköterska", Hilda Malm, var utbildad vid Drottningens sjukhem. Då hon redan den 1 oktober 1889 av hälsoskäl nödgades avgå, dröjde det ett helt år, innan Arbetande utskottet kunde finna en lämplig efterträdare. Denna, Ellen Larsson, var också utbildad vid Drottningens sjukhem (dessa sköterskor kallade sig också sophiasystrar). Då hon 1896 avgick, tröttad av "det myckna springet i trappor och på gatorna, som är en följd av Föreningens arbete i de fattigas hem", ersattes hon av Carolina Lundell. Denna var utbildad vid Röda korsets från 1891 verksamma sköterskehem

– nu börjar rödakorssystrarna göra sitt intåg i svensk sjukvård, och bristen på kvalificerade sköterskor är inte längre så stor. Också Margareta Jensen, som 1899 blev ”tredje sköterska”, 1901 föreståndarinna och vilken som sådan kom att tjäna Föreningen i tre decennier, var rödakorssyster.

Om vilka kvalifikationer de övriga sköterskorna hade under de tio första åren av Föreningens verksamhet står inte mycket antecknat i protokollen. Hanna Dahlström, Föreningens första ”andra sköterska”, hade varit anställd vid Stockholms sjukhem. År 1889 tjänstgjorde hos Föreningen en sköterska som kom från Akademiska sjukhuset. År 1890 var emellertid Föreningens samtliga tre sköterskor sådana som hade fått sin första utbildning vid drottning Sophias sköterskeskolor. Om-sättningen på ”andra” och ”tredje sköterskan” var under de första årtiondena rätt stor och har varit väsentligt större än när det gällt föreståndarinnorna – på 70 år har Föreningen haft sex föreståndarinnor! Sköterskor av den gamla typen ”sjukvakter” anställdes inte av Föreningen. Men de anlätades ibland som vakhjälp: ”Vakhjälp har av Föreningen betalats med 13:50 för 14 nätter, ty ehuru sköterskorna ingalunda vilja undantaga sig att vaka, har det Arbetande utskottet dock ansett deras hälsa och krafter så viktiga för dagsarbetet, att de tillåtas vaka endast vid de sjukbäddar där en skolad sköterskas biträde är av nöden”, läser man exempelvis i årsberättelsen 1898. Föreningen förbjöd sina sköterskor att vårda patienter med smittosam sjukdom. Då Föreningen en gång 1891 hade en fattig mässlingspatient, gav den vården av denna i uppdrag åt ”en vid sjuka van person, som ehuru ej skolad sköterska dock var fullt kompetent vårda ifrågavarande patient och dessutom villig att se till barnen och ordna det för övrigt osnygga hemmet”.

Sköterskeutbildningens framsteg i vårt land årtiondena

kring sekelskiftet innebar, att det snart fanns kvalificerade sköterskor att tillgå. Föreningen har därefter haft att i konkurrens med andra arbetsgivare söka finna sådana sköterskor som varit särskilt lämpade för dess verksamhet.

Beträffande sköterskornas löner och anställningsvillkor har Föreningen följt först normerna vid Sophiahemmet, sedan vid andra sjukhus i Stockholm.

Vidareutbildning av sköterskorna kunde Föreningen svårli-gen åta sig. Sköterskorna var för få och så tyngda av arbete att de näppeligen kunde frikopplas för kurser och studier. Våren 1893 bevistade emellertid samtliga sköterskor doktor Göranssons föreläsningar om kolerafarsoten i utlandet. År 1897 deltog på ordförandens önskan Carolina Lundell i arbetet på kirurgiska avdelningen vid Sabbatsberg för att lära sig fullt tidsenlig antiseptisk sårbehandling. Bland de lärdomar hon inhämtade där var, att grönsåpa var ett antiseptiskt verkande rengöringsmedel. Föreningen började därför att utdela sådana.

Ibland har sköterskorna tagit tjänstledigt för att tjänstgöra vid någon annan vårdanstalt. Syster Ingeborg Weinberg arbetade över en månad som stadssköterska i Lidingö, då hon hoppades att ”få öka sina erfarenheter genom inblick i annat än Föreningens arbete”, och föreståndarinnan Märta Mogenson tjänstgjorde 1943 i 17 dagar på en poliklinik. År 1940 bevistade samtliga sköterskor en obligatorisk hemskyddskurs.

Annars har sköterskorna naturligtvis erhållit vidareutbildning genom de instruktioner de har mottagit av läkare. Åtminstone förr i Föreningens historia hände det, att sköterskorna kallades upp till sjukhus för att där av läkare praktiskt få lära sig någon ny vårdmetod som skulle tillämpas på en patient inom Föreningens distrikt.

Att arbeta efter läkares föreskrifter vållade Föreningens sköterskor inga problem. I deras instruktion stadgades att de skulle anmäla sjukdomsfall till läkare, ifall en sådan inte hade rådfrågats. De skulle hjälpa till sjukhus de patienter som borde vårdas där. De skulle samvetsgrant följa läkares föreskrifter. Endast i nödfall finge de själva ”vidta anordningar med avseende på de sjukas behandling”.

Allt detta tycks sköterskorna ha hörsammat. Ingrep de utan att läkare hade hörts var det för att bringa första hjälpen vid olycksfall. På grund av de många fall av bensår, som Föreningen under sina första årtionden fick vårda, blev sköterskorna specialister på denna sjukdom och torde snart ha slutat att rådfråga läkare angående behandling av varje bensårspatient.

Vad som till en början komplicerade sköterskornas arbete var att inte enbart distriktsläkare gav dem anvisning på patienter. Sjukanmälningar kom också från skyddsfruar, lärarinnor samt från släktingar eller vänner till de sjuka. Sjukanmälningarna från enskilda dominerade kraftigt. Men ofta var de onödiga. Sköterskorna blev kallade till personer, vilka var ”i behov av *allt* utom just den vård sköterskan kommit för att lämna”, berättar årsberättelsen 1892 och uttrycker förhoppningen att ”här såsom numera fallet synes vara i London sköterskorna i de fattigas hem få arbeta nästan uteslutande på kallelse av läkare”.

År 1894 börjar emellertid också privatläkare samt Sabbatsberg att anmäla patienter för Föreningen, och år 1902 konstaterar Föreningen, att sjukanmälningarna numera kommer mestadels från läkare. Detta blev också praxis. Och är det än idag: utan läkarremiss blir ingen patient hos Föreningen.

Det sociala reformarbete och den hygieniska uppfostran som sköterskorna, likt Florence Nightingale, borde utöva var programpunkter som Föreningens samhällsförbättringsaktiva stiftare med energi vill verka för. Föreningens syfte är att ”Utöva hygieniskt och moraliskt uppfostrande inflytande” förklarar de 1888 i skrivelse med inbjudan till nya medlemmar. I den första instruktionen för sköterskorna, daterad den 16 juni 1888, ålägger Föreningen dem att de, då de har företagit desinficering i den sjukas hem, skall försöka att för den sjuke och hans omgivning klargöra nödvändigheten och nytan av detta förfaringssätt. I nästa instruktion för sköterskorna, daterad den 21 november 1892, får sköterskorna i uppgift bl a att ”bibringa den sjuke och de honom omgivande insikt om nyttan av renlighet och frisk luft” – detta stadgande fanns med i instruktionerna för sköterskorna ända in på 1940-talet.

En annan paragraf i samma instruktion återgår på Florence Nightingales ord om att distriktssköterskans uppgift är ”teaching without seeming to teach” och att hon skall ”put things right by doing them herself”. Denna paragraf stadgar nämligen, att Föreningens sköterska skall ”söka visa sitt intresse för den sjuke och hans familj, detta dock mera genom handling än ord”. Föreningens utdelande till de fattiga av tvål, såpa, skur- och rotborstar, tvättlappar och skurtrasor är ett led i strävan till hygienisk uppfostran av de sämre lottade klasserna. Sak samma med utlålandet av linne och underkläder, sängar, madrasser, kuddar o. dyl.

Vilket inflytande Föreningen har utövat i sitt distrikt till fromma för hygien och hälsan är naturligtvis svårt att säga. Men det torde ha varit ansenligt. Protokollen från de första trettio åren är en dramatisk berättelse inte bara om patienter

terna och deras öden utan också om sköterskornas kamp mot okunnighet, slarv, smuts, ohyra och mot vanskötsel av barn, gamla och sjuka.

Sköterskehem var 1888 en för Sverige ny idé. Ännu hade blott drottning Sophia tillämpat den, och den hörde till de grundläggande då det gällde att bygga upp den nya sjuksköterskekadern och inge den kåranda. (Erstahemmet hade delvis andra utgångspunkter.) Att Föreningen för sjukvård i fattiga hem grundade också ett sköterskehem markerar ytterligare vilka pionjärer Föreningens stiftare var.

Föreningens sköterskehem tjänade också det praktiska ändamålet att vara huvudkvarter för Föreningens verksamhet. Men så gott sig göra lät försökte Föreningen skapa ett hem för sköterskorna enligt de principer som Florence Nightingale hade angivit. Sköterskorna erhöll i varje fall var sitt sovrum. Matrum fick de dock först 1928, då sköterskehemmet flyttade in på Frejgatan. Vardagsrum tycks de aldrig ha haft. Köket hade de gemensamt.

Under det första året av Föreningens tillvaro ålåg det ”andra sköterskan” att svara för matlagning, tvätt och skurning i hemmet. I juli 1889 – några månader innan hemmet flyttades från Markvardsgatan till Gåsgränd – anställdes en ”tarvlig jungfru” (Nämndens prot.) för att laga mat och tvätta såväl åt sjuklingar som sköterskor. Arbetande utskottet ville därmed vinna, att sköterskorna helt kunde ägna sig åt sjukvård, men åtgärden måtte ha ansetts radikal, ty utskottet motiverar den med många ord inför Nämnden.

Med undantag för en tid under 1894, då vid matlagningen en nymodighet som kallades reform- eller ångkök användes av en därför entusiastisk sköterska, har Föreningen haft en jungfru eller en hushållerska anställd för matlagning och hus-

hållsarbete. Till tvätt anlätades i allmänhet kvinnlig ”legohjälp”. Men det var naturligtvis först och främst det linne som varit utlånat till patienterna hon hade att tvätta.

Mycken lugn och ro torde sköterskorna inte ha åtnjutit i sitt hem. Där lagades (intill 1927) mat för sjuklingarna – ibland tre- till fyratusen portioner årligen – och där byktes patienternas lakan. Dit kom de fattiga för att anmäla sina sjuklingar eller för att erhålla omläggningar. Därifrån skedde utdelning av matkupper, badbiljetter, sjukvårdsmateriel och medicin. Trots detta syns det aldrig ha varit fråga om att sköterskornas bostad och deras mottagningslokal skulle förläggas till skilda lägenheter.

Det är först under nittonhundrafemtioalet som principen med ett sköterskehem övergives: från år 1953 har Föreningens sköterskor rätt att bo var de vill. Men den principen är också den enda som har övergivits av de principer på vilka Ebba Lind af Hageby och hennes medhjälpare grundade Föreningen! Sköterskornas vila och rekreation under de första åren av Föreningens existens är en fråga, som måste ses mot bakgrunden av tiden. Semester – ledighet utan avdrag på lönen – var år 1888 en fördel som lagstadgat blott ämbets- och tjänstemän hade. Det var därför något ganska enastående att Sophiahemmets sköterskor hade semesterrätt.

Föreningen följde härvidlag Sophiahemmet och tillerkände sina sköterskor en månads semester – inte ens termen semester var ännu vanlig utan ledigheten ifråga benämns i protokollen ”fritid”, ”vilotid”, ”sommarledighet” etc.

Under de första tjugo åren av Föreningens verksamhet förlängdes ofta sköterskornas semester, antingen på grund av att arbetsåret hade varit särskilt påfrestande eller på grund av att de kände sig kläna.

År 1891 hade man härvidlag gjort en oförsiktighet som

man aktade sig för att förnya: sköterskan Fredrique Söderberg fick på grund av klenhet sex veckors semester mot att hon de ”första fjorton dagarna av sin ledighet skulle vara behjälplig med ordnandet av brunnskolonien i Lassbo”. Frederique Söderberg var som sagts klen, och Nämnden gjorde den erfarenheten att om brunnskoloni åter skulle ordnas, borde ”en föreståndarinna, som icke tillika är patient anställas”.

Från 1906 erhöll sköterskorna fem veckors semester. Från 1952 har de 42 dagars semester. Föreningen syns alltid ha behandlat sina sköterskor med förståelse och omtanke och har många gånger delvis eller helt bekostat vilohems- eller kurortsvistelse för dem, då de har varit i behov av vila och konvalescenstid. I protokollen fram till tiden för Ebba Linds af Hageby död ser man ofta att extrautgifter (t. ex. för vikarie åt sköterska som erhållit extraledighet) har ”ersatts på enskild väg”. Förmodligen var det stiftarinnan själv som ekonomiskt trädde emellan för att inte Föreningens utgiftsstat skulle belastas. Den fritid som sköterskorna i övrigt hade under Föreningens första år, får man försöka lista ut genom att ta del av deras arbetsschema: varje helgfri dag gjorde de sjukbesök under minst åtta timmar. De hade två timmars middagsrast. Sön- och helgdagar besökte de sjuka före kl. 11 och sedan under två timmar på eftermiddagen.

Söndagseftermiddagsbesöken skulle blott den ena sköterskan göra, medan den andra var ledig. Från 1892 befriades de från söndagssjukbesök; de skulle göra sådana blott hos patienter som ovillkorligen behövde det. Året 1897 hade sköterskorna mottagning mellan 9 och 10 på kvällen för bensårspatienter, oftast tvätterskor, vilka om dagen inte kunde komma ifrån sitt arbete.

Föreståndarinnan hade från 1895 mottagning varje vardag mellan 3 och 5, från 1898 även två timmar om morgonen.

Denna praxis fastslogs i 1917 års instruktion för föreståndarinnan.

I 1938 års instruktion bestämdes, att sköterskorna skulle tura om att passa mottagningstiderna 8–9 och 16–16.30 samt att de om kvällarna skulle tura om att tjänstgöra efter kl. 19. Med smärre förändringar är arbetsordningen fortfarande sådan [1958].

Om pensionsfrågan kan nämnas, att Ebba Lind af Hageby till Svenska sjuksköterskors pensionsfond personligen inbetalade en liten årsavgift för föreståndarinnan och övriga sköterskor. Nämnden fortsatte härmed efter stiftarinnans död. År 1921 anslöt Föreningen två av sina sköterskor till Statens pensionsanstalt. Men då Margareta Jensen 1932 pensionerades var pensionsunderlaget så litet, att syster Jensen också erhöll pension från Föreningen. Samtliga tjänster är numera reglerade hos Statens pensionsanstalt.

Föreningens uppgift är att utöva sjukvård, inte fattigvård. Denna Föreningens ledande princip möttes i början av Föreningens verksamhet med mycket oförstående, inte bara från de fattigas sida. Att hjälp åt sjuka fattiga inte förknippades med penninghjälp var något ganska nytt år 1888, då ännu myndigheterna hade systemet att hellre ge ett understöd i form av allmosa åt den fattige kroniskt sjuke än att bereda honom gratis vård på sjukhus. Föreningens sköterskor, som enligt instruktionen var (och sedan dess alltid har varit) ålagda att inte pekuniärt bispringa patienterna hade själva till en början svårt att förstå Ebba Linds af Hageby kardinaltanke. De erfor också till en början, att många patienter föredrog att vända sig till diakonissorna, vilka kunde utdela understöd.

Föreningens patienter blev dock inte ohulpna av Föreningen vad det materiella beträffar. Förutom sjukvården, medicinen,

kryckorna o. dyl. erhöll de mat, saft, sylt, kläder, linne, tvättmedel etc. Sjuka hustrur fick hjälp med rengöringen och tvätten – för att utföra detta arbete har Föreningen alltid anlitat extrahjälp. Patienternas resor till sjukhus eller läkare betalades av Föreningen. För många som behövde konvalescentvård ordnades sådan.

Egentligen var det blott hjälp i form av pengar som Föreningen inte gav sina skyddslingar. Trots detta berättar protokollen från de första åren ständigt om hur de fattiga vänder sig till Föreningen för att få understöd. Men år 1893 börjar de fattiga förstå att detta inte lönar sig. Årsberättelsen berättar:

”En gumma t.ex., som gick omkring och begärde hjälp, emedan hon ’var så sjuk, så sjuk’ blev av en välvillig person hänvisad till Sköterskehemmet. Hon infann sig dock icke där, och på frågan varför hon ej gått dit, svarade gumman: ’Nej! Jag ville egentligen hava hjälp till hyran och sådan hjälp får man ej där.’” Först efter tjugo års verksamhet kunde Föreningen konstatera: ”Allt eftersom arbetet vuxit sig fram, har Föreningens syfte blivit klart för de flesta hjälpbehövande, nämligen sjukvården i första rummet med allt vad därtill hörer i såväl medicin, sjukvårdsartiklar och sjukmat samt därefter den hjälp, som Föreningen kan lämna in natura, aldrig i kontanter direkt.”

Mot Föreningens principer stred däremot inte att sköterskorna hos fonder, stiftelser och enskilda rekommenderade sina skyddslingar, och detta börjar de göra framemot 1911. Föreningen förklarar då (i sin årsberättelse) att sköterskornas verksamhet inte omfattar blott den sjuke utan också består i att de skall vara hela familjens stöd och hjälp. ”Det kan därför i många fall kännas svårt för dem att lämna patienter när sjukdomen är hävd, i all synnerhet då de veta att densamma ofta är förorsakad av bekymmersamma förhållanden. Kunna de då

på ovannämnt sätt bliva i tillfälle att genom rekommendation till hjälp från olika håll lätta bekymrens börda för några patienter är det en god hjälp i deras arbete.”

År 1911 erbjöds Föreningen f. ö. att hos Gavenii minne ange några personer som behövde hyreshjälp. Föreningen rekommenderade fyra av sjukdom hemsökta familjer, vilka sedan erhöll hjälpen. Under Bertha Nordensons ordförandetid vidgades verksamheten betydligt, då Föreningen tack vare Molanderska fonden kunde börja ordna med regelbunden konvalescentvård. Att också denna var Föreningens uppgift fastslog man 1917 genom en stadgeändring som inrymde orden ”samt att vidtaga andra nödiga åtgärder för deras (de fattiga sjukas) hälsas bevarande och återställande”. Efter det första världskrigets slut började Föreningen få en ny typ av patienter: pensionärer och arbetande, som tillhörde medelklassen och som inte var obemedlade. Mot att de erlade en frivillig avgift till Föreningen mottogs de av denna. Nämnden motiverade detta med att det var dyrtid och att patienterna inte hade råd att få omläggningar etc. utförda av de dyra privata sköterskorna.

År 1927 slutade Föreningen att utdela lagad sjukmat, då denna ansågs obehövlig för patienterna. Ägg, grädde etc. delades dock fortfarande ut.

Tendensen att andra än fattiga sökte sig till Föreningen ökade, och år 1937 ändrade Föreningen sina stadgar därhän, att orden ”fattiga sjuka” alldeles försvann och ersattes av de mer tidsenliga orden ”mindre bemedlade och obemedlade sjuka”. Föreningen ändrade namn till *Sjukvårdsföreningen för Övre Norrmalm*. Denna åtgärd motiverades med att många personer inte hade vågat vända sig till Föreningen, emedan de inte hade förstått innebörden i orden ”*fattiga hem*”. De hade trott, att de måste vara helt utblottade för att få

hjälp. Under 1940-talet hände det att Föreningen utdelade ”matpengar”. I övrigt ökades successivt antalet patienter som varken var mindre bemedlade eller obemedlade. Men Föreningen uttalade (i årsberättelsen 1945), att dessa patienter ej ”fått verka hindrande för vården av det klientel för vilken verksamheten huvudsakligen är avsedd”.

Detta klientel har givetvis fortsatt att minska tack vare vårt lands sociala utveckling. Borta är barnen med sin ohyra och sin hunger, hustrurna som lägger för varma grötter på sina sjuka män och gummorna med sina bensår. Men sjuka nödlidande finns fortfarande. Och det faktum att våra sjukhus och polikliniker är överfulla och väntetiderna för vård riskfyllt långa även för dem som är bemedlade, gör att Föreningen fortfarande efter sjuttio års tillvaro fyller ett behov inom sjukvården. Mänskor är inte längre så fattiga på pengar men i gengäld är vår sjukvård fattig på personal. Andra stadsdelar, andra städer och kommuner har skäl att avundas Övre Norrmalm dess ärorika sjukvårdsförening!

FÖRENINGEN SÖKER EN NY UPPGIFT 1960–1985

När Sjukvårdsföreningen går in i 1960-talet synes allt vara som vanligt.

De tre sjuksköterskorna Linnea Sandell, Torborg Bengtsson och Brita Ljung beger sig varje dag hem till sina patienter på Norrmalm från sköterskehemmet på Frejgatan 43, där de också intar sina måltider tillsammans. År 1960 gör de mer än 12.000 hembesök och hjälper över 800 patienter, främst med att lägga om sår och injicera vitaminer och antibiotika, ge hälsoråd och prata en liten stund.

I föreningens nämnd är en lång erfarenhet av verksamheten samlad. Här finns till exempel fru Eda Sidenbladh, ledamot sedan 1918, och doktor Hans Rhodin som valdes in 1936. Tillsammans har nämndens ledamöter 163 års erfarenhet av att driva sjukvårdsarbete i Ebba Lind af Hagebys anda!

Men det är en ny tid som nu möter. Underlaget för föreningens arbete börjar svikta. Tecknen är små, men betydelsefulla. År 1961 beslutar nämnden att ”på grund av allmänhetens sommarsemestrar” inte anställa någon vikarie under sommaren och sjuksköterskornas jourtjänst under en del av lördagar och söndagar ställs in på prov.

När arbetande utskottet sammanträder en kväll i april 1964 gör sekreteraren en kort, men talande, anteckning i protokollet: ”Diskuterades frågan, huruvida föreningen borde låta sin verksamhet även omfatta ren åldringsvård. Ärendet bordlades.”

Året därpå upplöses den skötersketrio som i så många år arbetat tillsammans på Frejgatan. Syster Linnea Sandell, som arbetat för föreningen sedan 1931, går i pension, och syster Torborg Bengtsson, anställd sedan 1951, gifter sig och flyttar till Göteborg.

Det är ordföranden Anna-Lisa Sandberg, med vida kontakter i Röda Korset och Norrmalms församlingar, som våren 1968 på allvar väcker frågan om föreningens framtid. Kostnaderna per patientbesök har rakat i höjden, antalet patienter minskar och detta år uppstår ett underskott på över 13.000 kronor.

Med den öppenhet för sin samtid och den vilja att betyda något väsentligt i samhället som Ebba Lind af Hageby ägde, och som präglar föreningen än i denna dag, beslutar föreningen att låta en utomstående kritiskt och förutsättningslöst granska verksamheten. Uppdraget går till psykologen Anstin Tener som i augusti samma år presenterar sina resultat.

Det blir en nedslående läsning.

Visst utgör föreningens sjuksköterskor en värdefull avlastning för läkarna och distriktssköterskorna på Norrmalm, men antalet patienter har sjunkit dramatiskt de senaste tio åren.

År 1958 lämnades vård åt 808 personer, 1968 har siffran nästan halverats till 418. Antalet hembesök per år har minskat från 13.181 till 5.535. Samtidigt måste man betala fyra gånger så mycket per patient och sjukbesök, främst på grund av höjda löner och pensioner.

Vilka är orsakerna till nedgången? Antalet pensionärer på Norrmalm har inte minskat. Men den offentliga vården har flyttat fram sina positioner.

Under 1960-talet sluter landstinget och staden avtal med flera av de nya privata läkarhus som då startas i Stockholm om att även distriktsläkarna ska få plats i dessa hus och dela

deras resurser. Detta sker även på Norrmalm. I det nya läkarhuset vid Odenplan finns 1968 också en distriktsläkarmottagning med fyra läkare som betjänar samma område som föreningen.

Det är lättare att ta sig till Odenplan än till Frejgatan 43, som i och med den nya tunnelbanan hamnat i "kommunikationsskugga", påpekar Tener.

Hos distriktssköterskorna slipper dessutom patienterna betala för material till omläggningar, medan föreningens patienter måste bekosta detta själva. Där finns också fler sjuksköterskor och med en generösare jourtjänst än föreningen kan erbjuda.

Läkare som Tener talar med framhåller också att den typ av behandlingar som föreningens sjuksköterskor kan utföra har minskat betydligt under de senaste tio åren. Det gäller främst injektioner med vitaminer och antibiotika som ersatts med tabletter, vilka patienterna kan klara själva.

Anstin Tener ger ett radikalt förslag: Upphör med sjukvården! Satsa i stället på en "fritidsgård" för pensionärer i stil med den som Röda Korset med framgång startat i Norrtälje.

Denna idé härrör egentligen från Anna-Lisa Sandberg själv, men hon trumfar inte igenom den. När nämnden diskuterar Teners utredning yttrar sig alla ledamöter vid den ingående diskussionen. Mer avslöjar inte protokollet. Nämnden beslutar att lägga frågan på is en tid till. Om bara några månader väntas staden och landstinget vara färdiga med sin utredning om hur den offentliga vården i Stockholm skall se ut i framtiden.

Denna utredning låter dock vänta på sig, och föreningen fortsätter som förut. Men när syster Elsie Krispinsson säger upp sig hösten 1969 anställs ingen ny sköterska. Nästa år är antalet patienter nere i 227.

1970-talet är årtiondet då allt fler utstötta grupper börjar göra sin röst hörd och undangömda problem stiger mot ytan. Fångarna organiserar sig, byalagen bildas, almar räddas, de handikappade ställer nya krav, narkotikan kastar sin skugga över ungdomen.

Den nya tidens strömvirvlar rör upp vågor i föreningen. När arbetande utskottet samlas den 5 februari 1971 för att tala om vad föreningen skulle kunna göra om den upphörde med sjukvården kommer åsikterna att brytas mot varandra.

Några ledamöter vill öppna verksamheten mot nya uppflammande problem. Förslagen haglar: stöd till frigivna fångar, till handikappade, byalag, narkomaner, bidrag till familjer som adopterar barn från utlandet. Andra framkastar mer traditionella tankar: stöd till Pauvres Honteux eller Blomsterfonden.

En sak är dock alla eniga om: att inte fatta ett förhastat beslut. Syster Brita går snart i pension. Bäst att vänta. Och man har ju ännu inte funnit den idé som tänder. Försöken att få tips från de andra fyra sjukvårdsföreningarna i Stockholm och från personal inom församlingar och hemvård ger inte mycket. Inga nya idéer väcks under de två möten med dessa som föreningen kallar till under 1973. Alla sjukvårdsföreningar, utom Östermalms, slåss med liknande svårigheter.

Samma år gör dock föreningen ett allvarligt försök att gjuta nytt liv i verksamheten. Margareta Arfwedson, ny ordförande efter Anna-Lisa Sandberg sedan 1970 och ledamot i Röda Korsets distriktsstyrelse i Stockholm, föreslår att föreningen skall delta i den kontaktverksamhet för äldre som Röda Korset beslutat starta. Denna idé – att hjälpa gamla med promenader, läkarbesök, tidningsläsning och liknande och därmed bryta deras isolering – väcker genast intresse. Beslutet att stödja verksamheten fattas snabbt. Föreningen erbjuder sig att

ställa en del av mottagningen på Frejgatan till förfogande som expedition, samt avlöna en handledare som förmedlar kontakterna.

Men när det hela varit igång under fyra månader står det klart att kontaktverksamheten inte ensam kommer att räcka för att vitalisera föreningen. Det är svårt att få medarbetare. När 6.400 informationsblad delas ut i Vasastan svarar nio personer.

Röda Korsets kontaktverksamhet fyller dock ett stort behov och får årliga bidrag från Sjukvårdsföreningen.

Antalet patienter fortsätter att minska. 1974 utnyttjar bara 153 personer föreningens tjänster. När föreningen detta år beslutar sig för att behålla sina två sjuksköterskor endast på halvtid förlorar föreningen en av dem. Kvar blir Brita Ljung som kommer att arbeta ensam i två år till sin pensionering.

Tjugofyra sjuksköterskor svarar på annonsen när föreningen söker hennes efterträdare. Många lockas uppenbarligen av att få arbeta med den personliga vård som föreningen kan erbjuda.

Syster Elisabeth Folcker, 28 år, som väljs att efterträda Brita Ljung, gör mycket energiska försök att föra ut föreningens existens. Hon besöker sjukhusen, skriver brev och skickar reklamkort till läkare och distriktsköterskor på Norrmalm. Det ger några nya patienter, men inte tillräckligt för att dämpa oron för framtiden.

Men låt oss för ett ögonblick byta perspektiv. Hur ser omvärlden på föreningens verksamhet vid denna tid? Tillmäter man den någon som helst betydelse i samhällets sjukvård eller anses den ha spelat ut sin roll?

I en artikel i Svenska Dagbladet den 24 mars 1977 berättas om de fem sjukvårdsföreningarna i Stockholm under rubriken "Förening för sjukvård finns kvar än". En utrednings-

sekreterare på landstingets hälso- och sjukvårdsnämnd ger där sin syn på dem:

”Jag kan förstå att de som arbetar med dessa sjukvårdsföreningar gärna vill hålla dem vid liv, eftersom föreningarna är mycket gamla. Samtidigt tycker jag nog att de bör arbeta för att göra sig själva onödiga.”

”Sjukvårdsföreningarna behövdes naturligtvis när de en gång startades och tack vare sådana frivilliga insatser har ju sjukvården byggts ut. Idag är det dock samhällets ansvar och den vård föreningarna ger är densamma som landstingets distriktssköterskor ger. I takt med att öppenvården byggs ut bör föreningarna kunna läggas ner utan att någon hjälpsökande blir lidande.”

Men han förstår de patienter som vill ha föreningarna kvar. Sköterskorna känner sina patienter sedan länge, kontakten är personlig och det är inga väntetider. När nämndens ledamöter vid olika tillfällen inhämtar synpunkter från tjänstemän och politiker inom den offentliga vården möts de av en axelryckning. ”Landstinget planerar nära hundra vårdcentraler över hela Stockholm. Ni överlever inte om ni inte samarbetar.” ”Allt kommer in under den offentliga vården. Det finns nog ingen plats för er” – det är typiska kommentarer. Men att föreningen skulle läggas ner är en tanke som aldrig väcks inom föreningen själv. Tvärtom uttalar ledamöter inom nämnden vid flera tillfällen sin oro för att föreningen skall mista sin självständighet när samarbete med Röda Korset och senare Stadsmissionen blir aktuellt.

Det må vara att samhällets sjukvård inte längre behöver föreningens hjälp. Ebba Lind af Hageby var en pionjär. Efter många decennier har samhället hunnit upp henne. Inom föreningen finns dock fortfarande en stark övertygelse om att den behövs. Men vad man egentligen söker är ett svar på frågan

om vad ”sjukdom” är i det sena 1900-talets samhälle. Kanske är det ensamhet, den psykiska stressen? Kanske narkomaners, de gamlas, de arbetslösas utanförskap?

Är det mångfalden av alla dessa angelägna behov som i viss mån förlamar förmågan att stanna för en uppgift? Det är outtalat, men tydligt, att föreningen söker en ”nisch”, ett område som varken samhället eller andra frivilliga ännu beträtt, där föreningen likt sin grundarinna på sin tid kan göra en pionjärsats.

År 1979 öppnar landstinget den första vårdcentralen på Norrmalm, i Matteus församling, med sju och en halv läkartjänster och femton distriktssköterskor. Det betyder en läkare och två sköterskor per 3.000 invånare.

Två år senare tar Sjukvårdsföreningen det första bestämda steget mot att upphöra med sin sjukvård. Man ansöker om permutation hos Kammarkollegiet, det vill säga tillstånd att gå ifrån donationsbrevens villkor om hur pengarna skall användas. Syster Elisabeth Folcker har nu bara ett femtiotal patienter.

En permutation är en omständlig procedur. Där det är möjligt måste donatorernas arvingar kontaktas och ge sitt tillstånd. Ärendet ligger i Kammarkollegiet i drygt två år.

Under tiden beslutar föreningen att erbjuda Norrmalms pensionärer gratis hälsokontroller på Frejgatan. Hösten 1982 inköps en testcykel och provtagningsapparater. Efter en omfattande informationsdrive, bl a 300 brev till pensionärerna i Johannes församling, tar 46 pensionärer chansen att kontrollera sin hälsa under de två första månaderna.

Hälsokontrollerna och syster Elisabeth Folckers arbete med att berätta om föreningen ger en del nya patienter. 1982 ökar antalet patienter ordentligt för första gången på många år.

Men hälsokontrollerna är inte oproblematiske. Vem har

ansvaret om något skulle hända under konditionstesterna på testcykeln? Ni måste ha ansvarig läkare, svarar Läkarförbundet vid en förfrågan. Testcykeln ställs undan och föreningen avgör till slut en fråga som stötts och blötts en tid, nämligen att inte knyta en fritidspraktiker till mottagningen. Man vill inte binda sig så, utan rikta in sig mot någon form av social omvårdnad där, som det heter i ett av nämndens protokoll detta år, ”behoven syns vara hur stora som helst”.

Samma år, 1983, kommer så äntligen beskedet: föreningen får permutation. Det geografiska området får inte ändras, men Kammarkollegiet har godkänt det föreslagna tillägget till stadgarnas första paragraf.

Nu har föreningen fria händer att ”... på lämpligt sätt bispjunga dem som på grund av sjukdom eller eljest därav ha behov”. Det är en mycket vid skrivning. Vägen ligger öppen mot hela det sociala området.

När syster Elisabeth Folcker säger upp sig den 30 mars 1984 anställs ingen ny sjuksköterska och de nu omkring hundra patienterna får ett brev: Sjukvårdsföreningen upphör med sjukvården efter sommaren.

Föreningen tar omedelbart därefter två kontakter – med socialdistrikt 1 i Stockholm och med Stadsmissionen, det senare på initiativ av föreningens vice ordförande Jacob Boëthius. Den 4 april är en tjänsteman från socialdistriktet inbjuden till nämnden för att diskutera vad föreningen skulle kunna göra. Han föreslår en insats för ensamma äldre eller arbetslösa.

Den 19 juni hålls det första av de två ”frukostmötena” på Centralens restaurang där några nämndledamöter, socialchefen Göran Forsberg och representanter för Stadsmissionen drar upp riktlinjerna för ett eventuellt samarbete. Stadsmissionen behöver hjälp med den mottagning man driver i Klara

för nyutskrivna med psykiska problem från missionens Tobochem.

Vid det andra ”frukostmötet” på Centralen den 19 september deltar Stadsmissionens chef Per-David Eby. Han anser att Sjukvårdsföreningens lokal på Frejgatan kan bli just den filial man letat efter för arbetet med att stödja och rehabilitera dem som samhället inte har resurser att följa upp efter akutvård. Vid mötet skissas på ett samarbete på försök i sex månader.

Socialchefen Göran Forsberg engagerar sig i föreningens ansträngningar att finna en ny uppgift. Han erbjuder sig att ställa en av sina anställda till förfogande som kan kartlägga vilken nytta föreningen skulle kunna göra på Norrmalm. Föreningen anslår 10.000 kronor till denna konsult som blir socialsekreterare Sonny Frändberg. Han börjar sitt arbete i december.

Planerna på ett samarbete med Stadsmissionen skrinläggs efter en tid. Föreningen vill inte släppa sin lokal, och risken för att föreningen kommer att mista sin självständighet anses för stor.

Vid nämndens sammanträde den 21 februari 1985 deltar både Sonny Frändberg och Sabbatsbergs chefskurator Ingegärd Svahn, inbjuden på initiativ av nämndledamoten Anna von Hofsten.

Nu fälls de förlösande orden. Sedan Sonny Frändberg berättat om sina samtal med socialarbetare och församlings-systrar på Norrmalm som framhållit att ensamma i alla åldrar behöver hjälp, påpekar Ingegärd Svahn att nyblivna änkor och änklingar kan behöva stöd. En liknande verksamhet finns i Oslo, men saknas i Sverige, berättar hon. Tanken tilltalar omedelbart alla närvarande.

Tre veckor senare, den 6 mars, samlas nämnden igen, och nu fattar den sitt beslut: föreningen skall i fortsättningen rikta

in sig på nyblivna änkor och änklingar och deras problem. En psykolog skall anställas på halvtid under sex månader på försök. Sonny Frändberg erbjuder sig att söka finna en lämplig person.

Det är lätt att föreställa sig den känsla av upprymdhet och lättnad med vilken nämndens ledamöter lämnade detta vinterkvällsmöte i Johannes församlingslokal på Frejgatan 31. En lång process är över. Nu väntar dem en spännande tid: att som Ebba Lind af Hageby hundra år tidigare bygga upp något nytt på obruten mark.

Frändberg har varit i kontakt med tolv möjliga kandidater till tjänsten, intervjuat dem och skaffat referenser när han vid nämndens sammanträde den 12 september kan meddela att han nu funnit rätt person: Ylva Novak, psykolog vid Beckomberga sjukhuskyrka. Ordföranden meddelar att Ylva Novak anställts på sex månader. Ylva Novak kommer till sammanträdet, och med stor entusiasm diskuterar och beslutar man kring allt det praktiska som nu måste ordnas.

Beslutet är förlösande på all den idériakedom och entusiasm som legat bunden under så många år av sökande. Nya möbler, skrivmaskin och fackböcker köps, en vägg slås ut i mottagningen, facktidsskrifter beställs, ett informationsbrev skickas ut till församlingar, sjukhus, servicehus och hemvårdsinspektörer. Deras reaktion är överlag öppen och positiv.

Samarbetet mellan nämnden och Ylva Novak blir omedelbart mycket gott och med hjälp av brev, personliga besök och artiklar i församlingsbladen arbetar hon målmedvetet på att föra ut budskapet om den nya hjälp som nu finns att få.

Verksamhetsberättelsen över det första året blir imponerande:

Mellan september 1985 och september 1986 tar Ylva Novak emot 23 sörjande i enskilda samtal. Hon startar och leder två

samtalsgrupper i Matteus och Gustav Vasa tillsammans med församlingssystrarna. De ordnar också fyra luncher dit församlingsbor som mist en nära anhörig bjuds in. Antalet gäster är mellan tio och tjugofem. Ungefär hälften hör sedan av sig till mottagningen för fortsatta samtal. Ylva Novak anlitas också av Sabbatsbergs sjukhus för att undervisa om reaktioner vid sorg och kris. Hon far på studieresa till hospices i England och organisationer för sörjande och besöker Vidarkliniken i Järna och Ersta hemsjukvård.

Före sommaren 1986 gör föreningen med hjälp av Sonny Frändberg en utvärdering av det första halvåret. Det råder ingen tvekan: mottagningen behövs och fungerar bra. Hösten samma år anställs Ylva Novak på heltid. När föreningen firar sitt hundraårsjubileum hösten 1988 har Mottagningen för sörjande funnits i två och ett halvt år.

Är den då den enda i sitt slag i Sverige? Det är svårt att säga. Men i tidningen Expressen kan man den 25 maj 1988 under helsidesrubriken "Prästen tar betalt för själasörjandet" läsa om en präst i Karlstad som erbjuder en sorgkurs i fyra dagar för 1.520 kronor. Han säger sig ha arrangerat sorgkurser i 20 år som den enda i landet. Stiftets biskop och sörjande som intervjuas i artikeln uttalar sig kritiskt mot tanken att det ska kosta pengar att komma över sorgen över en anhörig.

"Åk till Norge och gråt", uppmanar Aftonbladet den 28 februari samma år, och berättar om norskan Anne-Guri Selvaags sorggrupper i "Sorgehuset" på Holmenveien i Oslo. För 995 norska kronor får man ett "sorgepaket": fyra kvällars samtal i grupp tillsammans med andra sörjande och föredrag om sorgereaktioner av en läkare. "Varje vecka åker svenska änkor till sorgkursen i Oslo", berättar tidningen.

För ett sekel sedan var de fattigas och sjukas behov av hjälp

ännu ingen angelägenhet för samhället i stort. Ebba Lind af Hageby kom genom egna personliga erfarenheter att se dem och besluta sig för att på det sätt hon kunde lindra deras bördor.

Idag satsas nära hundra miljarder av våra skattepengar i sjukvården. En gigantisk apparat har byggts upp som Ebba Lind af Hageby säkert inte ens kunde drömma om. Men den sörjandes behov av stöd har den ännu inte gjort till sin angelägenhet.

När Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm beslutar att erbjuda sörjande människor professionell hjälp och stöd utan kostnad går den utöver de av samhället erkända vårdbehoven och bryter ny mark – precis som Ebba Lind af Hageby gjorde. Föreningens stiftarinna skulle ha varit nöjd.

MOTTAGNINGEN FÖR SÖRJANDE

Leg. psykolog och leg. psykoterapeut Ylva Novak var chef för Sorgmottagningen under åren 1985–2002. Här följer två intervjuer med henne. Den första intervjun gjordes 1988 och den andra 2005.

Ett ljust rum för ett ljust budskap

De sörjande på Norrmalm har fått ett hem. Ett ljust rum med blommande tapeter, soffgrupp och utsikt över Vanadislundén.

Från porträttet i hallen blickar Ebba Lind af Hageby ut över den gamla sköterskemottagningen på Frejgatan 43 i dess nya roll: en plats för den gråt som läker, ett av mycket få rum i Sverige för sorgen efter en nära.

Att detta hem behövs, att föreningen efter sina många års sökande efter en ny uppgift nu fyller ett stort behov som samhället ännu förtränger, vittnar Ylva Novak om. När föreningens konsult ringde henne och erbjöd arbetet på mottagningen tvekade hon inte ett ögonblick:

– Vid 30 års ålder började jag läsa till psykolog för att jag under min tid som sköterska i sjukvården upplevt hur de som förlorade sina anhöriga ibland lämnades helt ensamma av en pressad personal.

– Men när jag efter avslutade studier ville arbeta med de psykologiska aspekterna i vården fanns det inga sådana tjänster. Föreningens idé om en mottagning var precis vad jag sökt efter.

Och människor kommer. Under de första två och ett halvt åren har 105 sörjande sökt hjälp här. Nio av tio är kvinnor. Åldrarna varierar från 20 till 80 år.

Det kan ha gått bara en vecka efter dödsfallet, eller ett år. För några räcker ett telefonsamtal, andra kan behöva många många veckor av regelbundna samtal för att leta sig tillbaka i en labyrint av ensamhet, skuld, övergivenhet och frågor, mot försoning.

– Sorgen är en process med många faser. Den sorg som innehåller skuld är alltid svår. En dödlig sjukdom som man förnekade och därför inte kunde ge den sjuke stöd nog, självmorden, besvikelsen över ett dåligt äktenskap som nu aldrig kan repareras. För en människa som tidigt övergetts i sitt liv kan sorgen riva upp svåra sår på nytt.

– Sorg måste få ta tid. Men samhället accepterar inte sorgen. Efter tre månader brukar vännernas tålamod ta slut. Då ska man ha ”sörjt färdigt”. Men man måste få sörja så länge som man behöver. Det inte ovanligt med en sorgperiod på tre–fyra år.

I det ljusa rummet på Frejgatan får man den tid man behöver – ett samtal eller många. I den lilla bokhyllan finns böcker att låna och begrunda i sin ensamhet: Margareta Sjögrens och Randi Brattelis självutlämnande berättelser om sorgen efter en älskad make, prästen Caroline Krooks sorgemeditationer. Alla med samma budskap: att sörja är nödvändigt.

– Obearbetad sorg kan orsaka svårigheter senare, i relationen till andra, till ännu ofödda barn. Som någon sagt: ”Ogråten gråt gjuts in levande i betong, som vi får bära med oss”, säger Ylva Novak.

Alla som söker hjälp på mottagningen stannar inte kvar i enskilda samtal. Några som söker hit måste hänvisas vidare till långvarig avancerad psykoterapi, andra erbjuds att delta i de samtalsgrupper som Ylva Novak byggt upp.

– För många kan det vara bra att möta andra i samma situation och få praktiskt och känslomässigt stöd. I samtalsgrupperna ingår fyra till åtta personer som samlas tio gånger under ledning.

När sorgen är ”över” kommer ensamheten, en ensamhet som inte är självvald. Man räknas inte längre i umgängeslivet, blir inte bortbjuden, är bunden av barnen. Då kan mottagningens mera ostrukturerade fortsättningsgrupper vara ett stöd.

– I de här grupperna, med åtta till fjorton deltagare, utvecklas en väldigt fin gemenskap. Människor som i början var starkt präglade av sin sorg börjar plötsligt byta matrecept, tipsa om resor, bjuda hem varandra på middag. Fortsättningsgruppen blir en bro ut i samhället igen.

Mottagningens samarbete med sjukhusens kuratorer, vårdcentralerna och församlingarna är mycket gott. Många sörjande har hittat hit via dem. Men några har också kommit på förslag av en vän som själv fått hjälp här – en rekommendation som gläder Ylva Novak och hennes medarbetare, sociologen Karin Danielsson, mycket.

Att det är något av en pionjärinsats som inletts här på Frejgatan vittnar de många inbjudningar de båda fått att föreläsa om sorg och sorgreaktioner på sjukhus, i församlingar och socialvården i Stockholm.

Att varje dag möta andras sorg är naturligtvis ett tungt arbete. Men det är också tacksamt:

– När sörjande börjar tala om framtiden och om det som hänt och det som varit utan att det gör ont, när de återigen vågar leva i den verklighet som de faktiskt lever i – då vet jag att vi är på rätt väg, säger Ylva Novak. Men visst, för att orka är det viktigt att en terapeut sköter om sig själv, vårdar sitt familjeliv och unnar sig att ha intressen på fritiden.

Ylva Novak

Ylva Novak och Karin Danielsson har båda ett gott stöd i sin handledare, psykiatern Christina Bolund på Radiumhemmet. Och i England finns Cruse House, den trettio år gamla organisationen för stöd åt sörjande, som med sin erfarna och kloke direktör Derek Nuttall är en ständig källa till inspiration, idéer och kraft.

– Egentligen innebär vårt arbete att så småningom väcka en ljus insikt, säger Ylva Novak. För sorgens budskap är: ”Jag har älskat.”

”Sorgterapi kan vara att försöka göra det obegripliga begripligt”

– Terapi med sörjande kan aldrig avgränsas till den sjuka världen. Som sorgterapeut kan man inte ställa sig utanför. När man sitter framför en klient måste man orka inse att detta kunde vara jag.

Ylva Novak ser tillbaka på tiden på Sorgmottagningen. Många år har gått sedan hon tog steget in i Sjukvårdsföreningens lokaler 1985 för att bygga upp Sorgmottagningen, den första i sitt slag i Sverige. Hon blev kvar i 17 år. Den mottagning som har vuxit till ett begrepp inom vårdprofessionen och numera har fyra terapeuter är till stor del hennes verk. När jag nu möter henne är det på Karolinska Universitetssjukhuset där hon är verksamhetschef på Psykologkliniken.

Hon får frågan vad som var svårast under tiden som sorgterapeut och tänker en stund. Hennes svar rör sorgterapeutens existentiella närhet till den sörjande människan:

– Svårast är nog att man aldrig kan säga ”dom” och ”vi”. Psykotisk kan man vara nästan säker på att inte bli själv, men att förlora en make eller ett barn kan drabba också mig.

– Det svåra med sorgterapi hänger också samman med att vi aldrig riktigt kan hjälpa. Den sörjande vill att vi ska återuppväcka den döde. Och det kan vi inte.

När Ylva Novak hösten 1985 tog jobbet som Sorgmottagningens första terapeut existerade ingen verksamhet i Sverige att efterlikna. Förebilderna och erfarenheterna fanns utomlands. I flera år i rad for hon till London på konferenser och studiebesök. Engelsmännen var tidiga med ”bereavement care”, som de säger, och med hospice.

Medvetenheten om sorg och sorgreaktioner var låg i Sverige, som varit så förskonat från krig och naturkatastrofer. Sjukvårdsföreningen tog sig an en vårduppgift som den offentliga vården inte täckte.

Men uppvaknandet kom i Sverige. Det skedde 1988 i samband med bussolyckan i Norge där 12 svenska barn dog, menar Ylva Novak. Sedan dess har sorgens vågor slagit över Sverige med Estonia-katastrofen och tsunamin. Kristeam är numera en självklarhet vid svåra olyckor, och bland annat

kyrkan har en större beredskap i sådana lägen nu än tidigare.

Samtidigt har den offentliga vården under samma period rustats ned och blivit allt sämre på att ge stöd vid sorg.

– I och med att man skurit ned på personaltäteten inom vården försvann tid för samtal och kontemplation kring döendet, säger Ylva Novak. Och vårdtiderna blir allt kortare. Sjukhuspersonalen hinner inte lära känna patienterna. Den somatiska vårdens kunskap om sorgreaktioner är överhuvudtaget dålig. Läkare är vana vid att bota – vid döden kan man inte det.

Terapi med sörjande ställer krav på teoretisk kunskap och medvetenhet hos terapeuten. Många människor bär till exempel på en populär föreställning om sorg som en process med olika faser. Psykiatern Johan Cullbergs bok ”Kris och utveckling” från 1975 som gått ut i stora upplagor har bidragit till den föreställningen. Men sorg ser inte riktigt ut så, förklarar Ylva Novak:

– En sorgprocess är inte ett antal faser som man förs fram i, utan ett aktivt inre arbete som man måste göra. Freud talar om detta som ett sorgearbete.

Hon citerar den kände sorgteoretikern J W Worden som har sagt att den sörjande har fyra uppgifter att lösa: 1. Inse och acceptera att förlusten har skett. 2. Arbeta sig igenom smärtan. 3. Vänja sig vid att livet aldrig blir som förr. 4. Börja knyta an till människor och intressen igen.

– Alla dessa uppgifter kräver aktivitet. De är uppgifter som kan delas upp i små bitar. Kanske är det dags att plocka bort dubbelsängen, att rensa ut den dödes kläder.

Ofta handlar det även för terapeuten om att sätta in döden i en annan förståelseram än den klienten kommer med:

– Många tror att döden kom som ett straff. Men jag säger

då att det har jag aldrig trott på. Döden har ingen specifik mening. Däremot kan dödsfallet *få* en mening och den efterlevande få en annan syn på livet och döden. Det är naturligt att fråga: Varför just jag? Men man bör inte fastna där.

– Det handlar om att göra det obegripliga begripligt. Mäniskor har svårt att förstå ett begrepp som ”slumpen”. Ett straff kan man komma undan genom att bete sig väl. Men om döden skedde av en slump, som i en olycka, kan den ju drabba dig och mig och vem som helst. Slumpen kan man inte styra över, vilket känns skrämmande.

Hon betonar hur viktigt det är med teoretiska kunskaper om sorg, kris och trauma för att få en struktur att hänga upp sorgterapin på. Bra handledning och att ha ett bra team omkring sig är nödvändigt.

Sorgterapeuten behöver dessutom livserfarenhet och erfarenhet som terapeut. Under sin tid på Sorgmottagningen gick Ylva Novak i psykoanalys.

– Jag fann i mig själv en ton av förlust, som jag arbetat mig igenom. För att hjälpa människor igenom svåra förluster måste man själv ha närmat sig de frågorna.

Ylva Novak vill dröja vid en central iakttagelse som terapeuterna vid Sorgmottagningen gör: klienter är olika rustade för att ta sig igenom en svår kris- och sorgprocess.

– Vissa går inte ur sorgen, hittar inte nya livsmönster, en ny livsplattform, säger hon. De blir kvar i övergivenhet och förlust – ett slags beroendetillstånd. De behöver ett nätverk omkring sig, men folk i deras närhet tröttnar på dem. Dessa människor saknar ofta grundtrygghet, tillit till världen, en känsla av sitt eget värde.

Vid det seminarium som Sjukvårdsföreningen ordnade vid Sorgmottagningens 20-årsjubileum talade docent Johan Beck-Friis, psykiater och psykoanalytiker, om dem vars sorg över-

går i depression. Depressionen präglas av förlorad självaktning. Detta, säger Johan Beck-Friis, är ett särskiljande tecken mellan sorgen och depressionen. Människor med stabil grundtrygghet och tillit har lättare att behålla sin självaktning vid förluster. De kan sörja utan att sorgen övergår i depression. De psykiskt sköra som saknar grundtrygghet riskerar vid en förlust att mista sin självaktning och blir därmed deprimerade.

– Freud sa att sorg gör den yttre världen tom, medan depression gör den inre världen tom, säger Ylva Novak. Att kunna skilja en naturlig sorgereaktion från en depression är viktigt. Ofta missbedöms detta inom psykiatrin. Fullt normala känslor hos en sörjande bedöms som sjuka – till exempel förvirring, och en depression kan i sin tur dölja en obearbetad sorg.

– En god teoretisk grund är nödvändig för att terapeuten ska kunna skilja mellan dessa olika tillstånd och vad som är möjligt att åstadkomma inom ramen för en begränsad sorgterapi.

Professionalitet är a och o för Sorgmottagningens terapeuter. De utför ett kvalificerat arbete, är enligt lag skyldiga att föra journaler och måste följa samma lagar och regler som annan hälso- och sjukvårdspersonal. Detta fordrar också att de har en professionell arbetsgivare som förstår deras arbete. Kraven på Sjukvårdsföreningen och dess styrelse, nämnden, har vuxit. Den nämnd som var van vid att administrera en sjuksköterska med tydliga, väldefinierade uppgifter skulle nu ansvara för en pionjärverksamhet inom ett komplicerat, krävande och svåravgränsat psykosocialt område.

Ylva Novak sticker inte under stol med att hon har fått arbeta för att för nämnden klargöra vad terapi med sörjande kräver. Där har funnits ett drag av välvillig välgörenhet som ibland har försvårat dialogen.

Interiörbilder från Karlbergsvägen 73

– Så småningom fick jag vara med på nämndens sammanträden som adjungerad. Det gjorde stor skillnad. Nämnden kunde ställa frågor till mig och jag kunde berätta och beskriva hur vi arbetade. Det tog bort eventuella fantasier om att vårt arbete var lättvindigt.

Under Ylva Novaks tid infördes en rad funktioner som stöd för terapeuterna. Till Sorgmottagningen knöts en konsultläkare för psykiatrisk bedömning av vissa klienter samt kvalificerad psykoterapeutisk handledning.

Ylva Novak säger att utan stödet från Sjukvårdsföreningens dåvarande ordförande Margareta Arfwedson hade det inte gått.

– Hon var outhärdlig, satte sig in i frågorna, var saklig och varm, med stor integritet. Utan en ordförande som såg till att vi fick detta stöd hade vi inte klarat det. Jag kunde alltid vända mig till henne. Hon var strukturerad, tydlig, rak, inga känslostormar.

– Arbetet som sorgsterapeut är svårt och en yttre struktur är viktig. Att det finns någon som förstår svårigheterna ger psykologisk styrka.

Ylva Novak har sett att det finns en väldig kunskapsörst kring sorg och sorgterapi och tror att Sorgmottagningen kunde bli ett viktigt kunskapscenter på området:

– Förutsättningarna finns för Sorgmottagningen att utveckla olika delar – forskning, utveckling, kurser, gruppterapi och individuell terapi. Jag vågade inte tänka så stort. Men jag tror inte att det någon annanstans i Sverige idag finns en så stor samlad klinisk kunskap kring sorg.

Göran Gyllenswärd, Sorgmottagningens chef 2003–2007:

”Livets upplevelser präglar sorgen”

– På Sorgmottagningen finns det något i väggarna som hjälper till att bära. En stillhet och en koncentration. Det fanns ingen annan sådan mottagning i Sverige. Därför sökte jag mig dit.

Göran Gyllenswärd kom till Sorgmottagningen hösten 2003 från Rädda Barnen där han var terapeut och projektledare, med fokus på bland annat barn i sorg. När han gick en kurs hos Ylva Novak väcktes hans intresse för att arbeta på Sorgmottagningen.

– Då var Sorgmottagningen och Lukasstiftelsen de enda som uttryckligen arbetade med sorg. Jag blev lockad av koncentrationen och helheten som fanns på Sorgmottagningen. Rädda Barnen är en stor organisation med många ärenden och telefonen ringde hela tiden.

I drygt fyra år var Göran Gyllenswärd verksamhetschef och terapeut på Sorgmottagningen. När jag träffar honom, i juni 2007, är han på väg att avveckla sin tjänst för att öppna privat praktik. Han vill där inte bara ”arbeta med döden”, som han uttrycker det, men kommer naturligtvis att ta emot sörjande människor och använda sin gedigna erfarenhet av sorgterapi.

Vad är det speciella med att möta sörjande?

– Till sorgterapi kommer de som fått sina liv sönderslagna, säger Göran Gyllenswärd. Döden har en tendens att radera alla försvar – frågor kring det tidigare livet rörs upp. Hur var vårt äktenskap egentligen? Kunde jag ha stöttat min make på ett bättre sätt? Kan jag fortsätta leva när mitt barn har hängt sig?

– Ofta är det kraftfulla reaktioner, en stark förtvivlan i rummet. Ibland känner den sörjande ingenting, är alldeles tom. Då letar vi efter hindren för sorgen att komma fram.

Göran Gyllenswärd återkommer ofta till berättelsens betydelse för att hantera sorg.

– Livets upplevelser präglar sorgen, säger han. Det kan ha funnits en ambivalens i relationen och den sörjande kan undra: Älskade jag honom verkligen? Man behöver inte älska den döde – men man behöver komma ihåg honom eller henne. En känsla av skuld kan finnas där. Eller plötsligheten i ett oväntat dödsfall. Även cancer kan ju komma oväntat. Den sörjande säger: Jag hann inte prata. Men *nu* kan vi prata, göra en berättelse, prata om då.

Traumatiska dödsfall som självmord och olyckor kan vara särskilt svåra att skapa en berättelse kring. Bilder av den döde i bilvraket, av den som hängt sig, av den som plötsligt föll ihop i hjärtinfarkt *blir* bilden av den döde och outhärdlig att leva med.

– Vid en chock eller ett trauma upprättar kroppen genast ett så starkt fysiologiskt försvar att minnet splittrar upp allt i delar, förklarar Göran Gyllenswärd. Synintrycket ligger i en del av minnet, hörseln i en annan del. Då får terapeuten hjälpa till med traumabearbetning. Vi går in i upplevelsen tillsammans med den sörjande och försöker foga ihop dessa skilda bilder till en berättelse som det går att leva med.

Vid dödsfall som inte är så traumatiska handlar det mer om att ge stöd i sorgen.

– Ofta finns det stödet i personens omgivning, säger Göran Gyllenswärd. Mottagningens roll är då att sortera och förklara att sorgen är normal och hjälpa personen tillbaka till de egna resurserna. Terapeuten blir en bra medmänniska med goda insikter i sorgens förlopp. Då räcker ungefär tio samtal, ett i veckan. Mottagningen behövs för detta. Det är en fullt tillräcklig och viktig uppgift.

Göran Gyllenswärd

Arbetet med sörjande kan dock kompliceras av olika faktorer. Göran Gyllenswärd nämner några av dem:

- Den sörjande har ett tunt socialt nätverk. Då blir terapeutens roll också att hjälpa klienten att söka sig till grupper och verksamheter som kan ge ett socialt stöd. Mottagningen kan inte ersätta det sociala nätverket.
- Psykisk skörhet hos den sörjande. En person med en stabil personlighet kan använda sig av terapeuten under en begränsad tid, men hos en psykiskt skör person behövs ofta ett längre arbete för att hindra att sorgen övergår i och fastnar i depression.
- Den sörjande har alltför stora problem. För dessa personer, som kanske redan före förlusten har haft kontakt med den psykiatriska vården, är inte Sorgmottagningens resurser och kompetens tillräckliga. Sörjande med dessa problem rekommenderas att vända sig till den psykiatriska vården.

Den sörjande tar kontakt med mottagningen per telefon. Terapeuterna är tränade i att lyssna på den sökandes berättelse.

Redan vid detta telefonsamtal försöker de bilda sig en uppfattning: är Sorgmottagningen rätt instans för denna person? Om terapeuten bedömer att så inte är fallet rekommenderas den sökande att försöka finna annan hjälp.

– Terapeuterna på Sorgmottagningen diskuterar ständigt sinsemellan vilka klienter som ska tas emot, vilket hjälp vi kan ge och hur länge de sörjande ska erbjudas kontakt på mottagningen, säger Göran Gyllenswärd.

– Sorgterapeuter utsätts för en kanonad av livsbesvikelser, övergivenhet, förtvivlan, fortsätter han. Sorgkulturen är svag i vårt samhälle, och människor är inte beredda på att livet kan slås sönder. Religionen är tunnare idag – tvivlet väcks lätt. Man säger inte längre ”herren ger och herren tar”, utan det verkar mer handla om att få och att det goda alltid ska segra.

Sorgmottagningens terapeuter kan bära detta, betonar Göran Gyllenswärd, men det kräver struktur, stöd och en klar bild av vad mottagningen är till för. Han nämner några viktiga frågor för framtiden:

- Nämnden och mottagningen bör integreras bättre. Ett steg i den riktningen är den omorganisation som utarbetas under hösten 2007 med en större närhet mellan mottagningens terapeuter och nämndens ledamöter.
- För många klienter räcker det inte att bara få stöd i sorgen. De behöver mer. Nämnden och terapeuterna måste tillsammans fortsätta att diskutera klienturval och behandlingsmetoder.
- Det terapeutiska landskapet har förändrats. Sorgmottagningen och Lukasstiftelsen är inte längre ensamma på plan, utan har fått ”konkurrens”. Det kan vara dags att tydligare sätta Sorgmottagningen på kartan och om möjligt också i skrift dokumentera de kliniska erfarenheterna.

Sorgmottagningen drivs av Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm. Här intervjuas ordförandena för Sjukvårdsföreningen från 1970 fram till idag.¹

Margareta Arfwedson, Sjukvårdsföreningens ordförande 1970–1989, 1992–1997

Margareta Arfwedson är barnbarnsbarn till grundaren Ebba Lind af Hagebys syster och kom in i Sjukvårdsföreningen genom sin faster Ebba Odhner, ordförande i Sjukvårdsföreningen under åren 1928–1956.

– Faster Ebba tog in min man Rolf som blev sekreterare i nämnden 1953, berättar hon. Därigenom lärde jag känna Sjukvårdsföreningen. Jag träffade också Nora Staël von Holstein som arbetade nära Ebba Lind af Hageby i Sjukvårdsföreningen.

Nora Staël von Holstein var en verklig trotjänare i föreningen. Hon kom in i nämnden 1903, var ledamot i 50 år, varav 35 år som sekreterare.

– Hon blev tidigt föräldralös och var personligt god vän till familjen. Hon var en glad och spontan person, var ogift, tänkte mycket lite på sig själv och levde för andra. Sjukvårdsföreningen betydde mycket för henne, berättar Margareta Arfwedson, vars farmor Bertha Nordenson var ordförande i Sjukvårdsföreningen i 20 år under åren 1908–28.

1 Jacob Boëthius var ordförande i Sjukvårdsföreningen 1989–1992. Han avled år 2005 och hann inte bli intervjuad för denna bok.

Margareta Arfwedson

Själv valdes Margareta Arfwedson in i nämnden år 1956 efter sin faster och blev så småningom Sjukvårdsföreningens ordförande i sammanlagt 24 år fram till 1997. Det är under hennes ordförandeskap som Sjukvårdsföreningen byter inriktning och grundar Sorgmottagningen. Hon ledde idéarbetet med att finna en ny uppgift för föreningen och lotsade föreningen igenom permutationen som krävdes för att upphöra med sjukvården.

– Vi tog det försiktigt i början. Vi ville inte lägga upp det för stort utan hitta en begränsad nisch där vi kunde göra en insats, säger hon. Vår begränsning blev änkor och änklingar som var ensamma och saknade stöd.

Ylva Novak anställdes som Sorgmottagningens första terapeut. Att hon var en drivande person som hela tiden ville gå vidare och lära sig mer om sorgterapi nämner Margareta Arfwedson som en viktig orsak till att Sorgmottagningen växte.

– Vi kom bra överens, Ylva och jag. Vår kommunikation var rakt på sak. Jag försökte vara neutral och saklig, vilket jag tror Ylva uppskattade. Jag införde att hon fick komma till nämndens sammanträden och rapportera om mottagningens arbete. Det blev mycket lyckat.

Under Sorgmottagningens första tolv år var Margareta Arfwedson ordförande i nämnden och ledde den genom mottagningens pionjärtid fram mot konsolidering och professionalisering. Terapeuterna fick handledning, och en psykiatrisk konsultläkare knöts till mottagningen bland annat.

Mottagningen flyttade till sin nuvarande lokal på Karlbergsvägen 73 år 1990. Jacob Boëthius, ordförande i Sjukvårdsföreningen 1989–92, skötte förhandlingarna med bostadsrättsföreningen om att få köpa denna våning. Den vackra hemlika inredningen på mottagningen är till stor del Margareta Arfwedsons verk, och Jacob Boëthius bidrog genom att skänka matsalsmöbeln dit.

Under Sjukvårdsföreningens 120 år har alltid någon släkting till Ebba Lind af Hageby suttit med i nämnden. Margareta Arfwedsons dotter Ann, socionom, är för närvarande ledamot av nämnden.

– På sätt och vis vore det tråkigt om inte släkten var representerad i nämnden. Förutsättningen är förstås att de släktingar som är med känner för verksamheten på något sätt, säger Margareta Arfwedson. Men kanske viktigare än släktbandet är kontinuiteten och engagemanget i nämnden. Under min tid föreslog till exempel ledamoten Ulla Wredmark att vi skulle ta in Ulla Floberg som i sin tur tagit in flera andra ledamöter. Det blir ett engagemang som fortplanter sig.

När Sorgmottagningen firade sina första 20 år med seminarium på Nalen var Margareta Arfwedson där. Hon blev imponerad.

– Att se så många vara engagerade i dessa frågor kändes väldigt positivt. Jag hade aldrig i livet trott att det vi startade skulle bli så stort!

Ann-Mari Kuylenstierna, Sjukvårdsföreningens ordförande 1997–2003

Ann-Mari Kuylenstierna är legitimerad sjuksköterska och kom in i nämnden 1993 via Margareta Arfwedson. De kände varandra från styrelsearbetet i Djursholms Röda kors-krets. Ann-Mari Kuylenstierna var vice ordförande i nämnden de första åren och ordförande 1997–2003.

Hon ser tillbaka på sin ordförandetid med blandade känslor. Öppenhjärtigt talar hon om de problem hon mötte. Ekonomiskt var det tufft. Börsfallet 2001–2002 krympte föreningens tillgångar, och en av de fonder som varje år gett stora summor till föreningen blev skattskyldig och minskade sitt bidrag.

– En ny era bröt också in med datoriseringen som jag var oförberedd på. Det fanns inte en enda dator när jag tog över 1997. Ylva Novak sa att vore bra med en dator. Jag förstod inte vad den skulle vara bra för. De fick ju den, men jag tyckte det var dyrt och konstigt, säger Ann-Mari Kuylenstierna och skrattar.

En konflikt i personalgruppen hamnade snart på nämndens bord och tog tid och kraft.

– Jag hade ingen vana vid att ta hand om personalfrågor av detta slag, förklarar Ann-Mari Kuylenstierna. På Röda Korset hade vi mest volontärer. Nu blev jag tvungen att sätta mig in i vad det innebär att vara arbetsgivare.

Hon kallade in konsulter för att få hjälp med krisen. Nämnd och personal fick gå en kostsam utbildning kring personalfrågor. Mottagningen gavs en tydligare struktur med befattningsbeskrivningar, delegationsordning och årliga verksamhetsplaner. Sjukvårdsföreningen gick också med i Arbetsgivaralliansen.

Ann-Mari Kuylenstierna

– Vi var ju en riktig arbetsplats med flera anställda som gav avancerad terapi. Sitter man i en styrelse som har anställda måste man kunna leda personal.

Hon säger också att det tog tid innan hon riktigt förstod vilket tufft arbete terapeuterna hade:

– Jag hade trott att det mest handlade om änkor och änkelingar som mist sin livskamrat på äldre dar, inte att det gällde så komplicerade sorger. Till mottagningen kom ju människor vars barn begått självmord eller som förlorat en make i unga år. Det är ett tungt terapeutiskt arbete. Samtidigt är det positivt när den sörjande börjar vända sig mot livet igen.

Omsorgen om personalen – från att ordna p-plats och skaffa mikrovågsugn till att ge pengar till kompetensutveckling och resor, var därför viktigt, säger hon. Under hennes tid köptes också grannvåningen på Karlbergsvägen. Det gav ett grupp- rum och ett samtalsrum och betydde att mottagningen kunde anställa ytterligare en terapeut.

– Jag var bäst när jag slutade, säger hon. Då hade jag lärt mig vad jag hade behövt kunna. Men det tar ju tid att lära sig. Utan nämnden och dess fantastiskt duktiga ledamöter hade det inte gått. Sorgmottagningen är den bästa i stan, en verkligt fin mottagning. Den borde bli mer känd!

Caroline Hardell, Sjukvårdsföreningens ordförande 2003–2008

Caroline Hardell är legitimerad psykoterapeut och kom in i nämnden genom nämndledamoten Ulla Floberg som hon arbetat tillsammans med på Psykoterapiinstitutet.

– Jag kände till Sorgmottagningen som en väl fungerande verksamhet. Vid vår telefonjour på institutet hänvisade vi ofta till mottagningen. Ulla ringde och frågade om jag ville bli ordförande i Sjukvårdsföreningen. Du är inte klok, sa jag.

Men Caroline Hardell antog utmaningen och blev ordförande 2003, i ungefär samma veva som Göran Gyllenswärd anställdes som verksamhetschef. Tillsammans höll de i trådarna för Sorgmottagningens lyckade 20-årsfirande med kvalificerade föreläsare hösten 2005.

– Med ny fin lokal, ny chef och god struktur på mottagningen kunde vi göra en nystart, säger hon, men betonar att hon aldrig hade åtagit sig ordförandeskapet om hon inte haft en klippa som kassaförvaltaren Lisbet Törnquist att luta sig emot.

Hennes första mål var att få nämnden och mottagningens personal att förstå varandra bättre.

– Jag är själv terapeut och vet vad arbetet kan innebära. Det fanns en tendens i nämnden att inte se terapeuternas problem. Göran Gyllenswärd adjungerades till nämndens och arbetsutskottets sammanträden där han kunde rapportera om vad som var på gång på mottagningen.

I samband med att Göran Gyllenswärd 2007 lämnade sin tjänst anlätade Caroline Hardell en konsult, professor Siv Boalt Boëthius, för att få hjälp att se över organisationen på Sorgmottagningen. Svårt att vara chef i en så pass liten grupp – försök att finna en annan struktur, uppmanade professorn.

En process med en rad samtal mellan nämnd och mottagning drogs igång för att arbeta fram en ny organisation. Arbetsuppgifterna på mottagningen inventerades i detalj och fördelades på terapeuterna. Nämndens ledamöter tog på sig en mer aktiv roll och går in som stöd i frågor kring behandling, administration och andra områden.

Caroline Hardell har också fått till stånd en minskning av antalet ledamöter i nämnden från elva till nio, men tycker att sju ledamöter vore optimalt.

– Att nämnden varit så stor tror jag beror på att grundarinnan Ebba Lind af Hageby tog in sina vänner. Borgarkvinnor yrkesarbetade inte då. I nämnden kunde de få en uppgift. Men elva ledamöter som styrelse över fyra terapeuter är inte rimligt. Jag föredrar en mindre nämnd med spetskompetens och att bilda arbetsgrupper för olika frågor.

En oklarhet som Caroline Hardell direkt tog tag i var om det gick att ta betalt av klienterna. Men det visade sig inte vara förenligt med stiftelsestadgarna.

– På sätt och vis är det synd, säger hon. Klienterna kommer i tacksamhetsskuld och känner behov av att gottgöra den hjälp de fått.

Hon tror att det bästa för terapeuterna på Sorgmottagningen är att arbeta både med kortare stödkontakter och längre, mer djupgående terapier. Det ger variation i arbetet och upprätthåller terapeuternas kompetens.

Caroline Hardell

– Psykiatriska vården tar inte emot sörjande. Här på mottagningen får människor hjälp att lösa upp en sorg som annars kan gå över i en depression och orsaka stora svårigheter, fysiskt och psykiskt, säger hon. Sorgmottagningen utför ett viktigt förebyggande arbete – för samhället och för den sörjande människan.

SORGMOTTAGNINGEN I SIFFROR 1988–2007

Antalet personer som kontakter Sorgmottagningen för att få samtal varierar från år till år. Lägsta antalet nyanmälningar hittills – 79 personer, noterades 1988 och det högsta år 2000 med 196 nyanmälningar. År 2007 nyanmälde sig 159 sörjande som önskade samtal.

Sorgmottagningens ambition är att inte ha en väntelista, utan att inom en kort tid efter anmälan erbjuda samtal för

Hallen på mottagningen

dem som man kan ta emot. Det gör att en hel del nyanmällda hänvisas till annan instans. Ett exempel: år 2000 nyanmälde sig 196 personer. Av dem erbjöds 97 samtal, och 99 hänvisades vidare.

Framför allt ges individuella samtal, även om par-, familje- och gruppssamtal samt hembesök har erbjudits under 1990-talet. De senaste fem åren har enbart individuella samtal förekommit.

För åren 1996–1999 har det gjorts en sammanfattning av besöksstatistiken vid Sorgmottagningen. Den som ansvarat för denna sammanfattning är Abbe Schulman, överläkare vid Enheten för Kris- och katastrofpsykologi, Stockholms läns landsting och Karolinska Institutet.

Av denna sammanfattning kan man utläsa att

- Drygt hälften av klienterna hade blivit hänvisade från den offentliga vården som vårdcentral, kurator på sjukhus eller psykiatrisk mottagning. Övriga kommer på eget initiativ, genom vänners försorg eller via någon frivilligorganisation till exempel Rädda Barnen. 0,5 % av klienterna hade återaktualiserats, dvs haft en tidigare kontakt på mottagningen.
- Orsaken till dödsfallet hos den som klienten sörjer är oftast cancer och hjärt/kärlsjukdomar – vilket ju även är de vanligaste dödsorsakerna nationellt sett. Andra dödsorsaker är självmord, olyckor och spädbarnsdöd. Det går inte att utläsa av denna statistik huruvida dessa senare är överrepresenterade som dödsorsak bland dem vars anhörig söker sig till Sorgmottagningen.
- De flesta söker sig till mottagningen inom någon eller ett par månader efter förlusten. Enstaka klienter kommer först efter flera år.

- 80 % av klienterna är kvinnor. Överrepresentationen av kvinnor är något högre på Sorgmottagningen än inom psykiatri. Förhållandet kvinnor till män brukar inom psykiatri vara 2:1. På Sorgmottagningen är förhållandet 4:1.
- Klientens ålder sträcker sig från 18 till 84 år.
- Förlust av förälder följt av förlust av make/maka och barn var mest frekvent men även övriga släktingar och vänner finns noterade.
- Antal samtal på Sorgmottagningen varierade mellan 1 och 246 med ett medianvärde på 8 gånger. Patienterna var aktuella på mottagningen från 0 till 392 veckor med ett medianvärde på 6 veckor.
- Den övervägande samtalsformen var individualterapi. Några enstaka par, någon familj och någon annan gruppiering har förekommit. Terapeuterna har i övervägande antal fall betecknat sin insats som stödjande. I viss utsträckning har bearbetande psykoterapi och kristerapi förekommit. Det råder stor osäkerhet om vilken typ av behandling, utöver stödjande samtal, som klienterna fått, eftersom de olika behandlingsformerna inte tydligt definierats vid framtagandet av besöksstatistikmallen.
- Av 390 klienter har över 40 % besökt mottagningen på alla avtalade besök. 35 % lämnade 1–2 återbud. Enstaka patienter lämnade fler återbud med ett maximum på 25.
- Antal läkarkonsultationer är få. För över 80 % av patienterna har läkare inte konsulterats. Detta betyder inte att patienterna inte har någon läkarkontakt, snarare att de har sin läkarkontakt någon annanstans än genom Sorgmottagningen.

Röda Korsets kontaktverksamhet delade lokal med Sörgmottagningen under åren 1974–1996 och får än idag ett årligt bidrag från Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm.

Intervjun nedan med Anne-Margret Lagerström på Kontaktverksamhetens expedition gjordes till förenings jubileumsbok år 1988.

EN KNUTPUNKT FÖR MÄNSKLIG KONTAKT

Kontaktverksamheten 1974–1996

En stunds sällskap på promenaden i Vasaparken. Någon som följer med till ögonoperationen. Någon som läser tidningen högt för en och pratar en liten stund. Någon att dela eftermiddagskaffet med.

Tusentals timmar frivilligt arbete bland de gamla på Norrmalm förmedlar Anne-Margret Lagerström via telefonen från sin lilla expedition på Sjukvårdsföreningens lokal på Frejgatan 43. Sedan Röda Korsets kontaktverksamhet för de äldre i området startade här 1974 har den gamla sköterskemottagningen varit knutpunkten för arbetet med att pussla ihop människor som gratis ställer tid till förfogande med dem som behöver deras hjälp och sällskap.

– Det händer att det ringer glada farbröder som tror att vi förmedlar kontakter av annat slag och hoppas få hjälp att finna en danspartner. Det vore kanske en behjärtansvärd insats, men det är ju inte riktigt det vi sysslar med, skrattar Anne-Margret Lagerström.

Nog lägger hon sig vinn om att pussla så att medarbetaren och den som behöver hjälp kan ha glädje av varandra – kanske en gemensam hobby eller liknande utbildning och yrkesliv. Men de glada farbröderna måste hon göra besvikna.

Nej, den hjälp hon kan ge är av annat slag. De gamla själva och alla som på något sätt har ansvar för äldre på Norrmalm – distriktssköterskor, kuratorer, anhöriga, Röda Kors-medlemmar och andra – kan här få hjälp.

– Vi får också mer och mer hjälpa de sociala myndigheterna som har en skriande brist på folk och inte kan ställa upp och följa med de gamla till sjukhus eller operationer.

– Det kan till exempel gälla att göra en äldre människa sällskap till en röntgenundersökning eller en ögonoperation, sådant som kan ta många timmar. Socialtjänsten kan inte avvara folk så länge. Där gör vi en allt större insats.

Att få en medarbetare från kontaktverksamheten med sig till ögonoperationen kan betyda skillnaden mellan sömn hemma i den egna bädden och i en sjukhuskorridor. Medarbetaren har tid att vänta under operationen och göra sällskap på återbesöket nästa dag.

Kontaktverksamhetens stora problem är och har alltid varit att locka nya medarbetare. Ett femtiotal medarbetare var aktiva för tio år sedan. Idag är det ett trettiotal. Varje år slutar omkring tio medarbetare. De har inte tid eller ork längre eller flyttar. Samtidigt kommer ungefär lika många nya till, men det skulle behövas fler.

– Praktiskt taget alla medarbetare är själva pensionärer.

Men det är förvånansvärt svårt att locka folk. Det hade jag inte klart för mig när jag började här för fyra år sedan. När människor pensioneras är de så trötta på att arbeta och de har mängder av planer. De ska ut och resa, börja studera, vara med barnbarnen, bo halva året ute på sommarstället. De har inte plats för frivilligt hjälparbete, säger Anne-Margret Lagerström.

Regelbundna blänkare i socialförvaltningens pensionärstidning "Välkommen", artiklar i "Vi i Vasastan", affischer i servicehusen, och information på de kurser som företagen ordnar för blivande pensionärer är de vägar som står till buds för att rekrytera folk.

Men de 34 medarbetare som hjälpte till under 1987 räckte för att kontaktverksamheten det året kunde ställa upp med 3.000 timmars hjälp av olika slag. 30 gamla och ensamma norrmalmsbor kunde få regelbundna besök 740 gånger. 21 medarbetare hade kontakt med någon som de regelbundet kom hem till för att prata, läsa tidningen eller ta en promenad. Samma år gjordes 220 punktinsatser som att följa med till doktorn eller frisören.

Alla som skulle behöva hjälp kan tyvärr inte få det. En mycket förvirrad äldre människa eller en mentalsjuk innebär för stort ansvar och påfrestning för medarbetarna.

Den som anmäler sig och vill hjälpa till som medarbetare får gå en kurs på tre dagar under hösten eller våren. Då berättar bland annat representanter för Röda Korset och socialtjänsten om sitt arbete. Numera deltar också alltid någon från Hörselfrämjandet. Många äldre har resignerat stoppat undan sina krånglande hörapparater i byrålådan. Här kan medarbetaren göra en stor insats genom att visa hur apparaterna skall skötas.

När man samlas i grupper på kursens sista dag för att tala

konkreta problem brukar animerade diskussioner uppstå. En medarbetare ställs alltid inför handfasta frågor som är bra att ha funderat igenom innan.

Ska man till exempel ta emot nyckel? Nej, det rekommenderas inte. Hur gör man med presenter? En duk som broderats i tacksamhet över sällskapet och hjälpen går givetvis bra, men inte gärna saker av större värde.

Vem ska betala utflytskaffet? Ska man köpa ut vin och sprit till någon som har svårt att själv ta sig till Systemet?

– Det är ju faktiskt fullt vuxna människor vi går till. Men frågor som dessa måste diskuteras, säger Anne-Margret Lagerström.

Inget arvode utgår till medarbetarna. Varje år bjuds de på en utflykt som tack. Det kan bli en lunch på Koppartälten ute i Haga, visning av Drottningholms slott eller föredrag på Stigbergets borgarrum på Fjällgatan, för att nämna några exempel.

Anne-Margret Lagerström:

– Hit ringer gamla människor och säger att de inte kunnat komma ut på ett halvår för att de inte har någon som kan hjälpa dem ut. Om folk bara anade vilken stor nytta de skulle göra om de kom med i vårt arbete!

EN 120-ÅRSKAVALKAD 1888–2008

Ur årsberättelser, Nämndens och årsmötenas protokoll.

1888

Den 3 maj hölls ett förberedande sammanträde för bildandet av Föreningen för sjukvård i fattiga hem. En från engelskan översatt artikel i ämnet, en plan över Föreningens verksamhet samt förslag till stadgar upplästes och diskuterades. Ebba Lind af Hageby förband sig att skänka 1.000 kr till Föreningen en gång för alla samt därefter varje månad 100 kr.

Ett konstituerande sammanträde hölls den 10 maj. Närvarande var fru Ebba Lind af Hageby, vilken satt ordförande, fröken Eva Törnebohm, fru Lizinka Sidenbladh, fru Thérèse Gyldén, fru Bertha Nordenson, fröken Lilly Nordström, fru Jeanna Heijken-skiöld, Th. Erdman, distriktsläkare i Adolf Fredrik, direktör A. G. Lagergren, fru Augusta Ekman, fru Kerstin Bohman. Man antog ett förslag till inbjudningsskrivelse, genom vilken olika personer skulle anmodas att inträda i Föreningen.

Stadgar för Föreningen antogs också. Enligt dem skulle Föreningens angelägenheter handhas av en nämnd om elva personer med tre suppleanter. Nämnden skulle inom sig utse ordförande, vice ordförande, sekreterare och skattmästare samt ett arbetande utskott, bestående av ”två i sjukvård något förfarna personer” jämte skattmästaren. Utskottet skulle med sig kunna införliva en eller två suppleanter inom eller utom Föreningen.

Valet av nämnd skulle naturligtvis åligga Föreningen på dess årsmöte, men vid detta första sammanträde utsågs nämnd och ar-

betande utskott. Alla de närvarande ingick i Nämnden men fru Nordenson blott som suppleant. Som ordinarie medlem invaldes i stället fru Augusta Piltz, som inte var närvarande. Hon var gift med apotekaren på apoteket Nordstjärnan – man var mån om att få med intresserade församlingsbor.

Ebba Lind af Hageby blev ordförande och skattmästare, Kerstin Bohman vice ordförande och Eva Törnebohm sekreterare. Till medlemmar i Arbetande utskottet utsågs jämte ordföranden Lizinka Sidenbladh och Eva Törnebohm; år 1891, då stadgarna stadfästes, blev också sekreteraren självskrivna ledamot av utskottet. Den 17 maj hölls nästa sammanträde. Man beslöt då att den 25 maj anordna ett upplysningsmöte om Föreningen. Detta hölls också nämnda dag i Vetenskapsakademiens hörsal.

Ett upprop om Föreningen publicerades också i tidningarna och man vädjade till folk att skänka medel in natura till Föreningen samt att samla och torka ormbunkar – med dessa stoppades madrasser och kuddar, och särskilt skrofulösa barn skulle ha nytta av att ligga på sådana. En stor mängd ormbunkar skänktes också till Föreningen.

Under sommaren fortgick det förberedande arbetet för Föreningens verksamhet. En instruktion för sköterskorna antogs. Enligt denna bestämdes att de skulle bära en Föreningens dräkt, bestående av bomullsklänning, förkläde och mössa – dräkten lär ha varit som sophiasystrarnas fast i grövre tyg, och förklädet var blåvit-randigt. Som ”första sköterska” anställdes fröken Hilda Malm och som ”andra sköterska” Hanna Dahlström. De skulle tillträda den 1 oktober, från vilket datum Föreningen hade hyrt en lägenhet i huset Markvardsgatan 8. Den bestod av två rum för sköterskorna, kök och förrådsrum.

I september gjordes de nödiga uppköpen av möbler, husgeråd och sjukvårdsmaterial. Bland gåvor till Föreningen märktes två gungstolar, en lavoar, rullgardiner, porslin till köket. Bland gåvor

att dela ut till de fattiga befanns filter, madrasser, åtta nattmössor, fem par fruntimmerskalsonger, en begagnad amerikansk regnkappa, lingonsylt, te, ett paket preparerat kornmjöl. En person hade utlovat att varje måndag skänka en portion välling.

Den 16 oktober sammanträdde Nämnden i Föreningens nu iordningställda sköterskehem. Därefter startade Föreningens verksamhet.

Sköterskorna anhöll hos Nämnden att gentemot de fattiga få anta benämningen syster, vilket Nämnden biföll. Sköterskorna hade till en början svårt att hitta patienter, och deras verksamhet kolliderade med församlingsdiakonissans – denna hade förklarat att hon föredrog att själv sköta sina fattiga sjuka.

Nämnden gav som riktlinje för sköterskorna att de i första hand skulle hjälpa sådana sjuka, som ännu inte hade ”hemfallit under fattigvården”. Anmälningar om sjuka började sedan komma från distriktsläkaren, skyddsfruarna, Föreningens medlemmar och lärarinnor.

Vid årets slut hade de två sköterskorna sammanlagt gjort 908 sjukbesök (9 om dagen). 429 matportioner (4,5 om dagen) hade utdelats. Föreningens medlemsantal var vid årsskiftet 200, varav 178 var årliga medlemmar och 22 ständiga.

1889

Sköterskorna kände sig tidtals illamående i sin bostad på Markvadsgatan och trodde att detta berodde på värmeledningen. Efter att ha låtit undersöka denna beslöt Nämnden att söka annan bostad för sköterskorna, och i oktober flyttades Sköterskehemmet till Gåsgränd 3 A (senare kallad Stjärngatan). Samtidigt frånträdde de båda sköterskorna sina tjänster och andra anställdes. Under detta år vårdades 169 patienter och de två sköterskorna hade inalles gjort 3.127 sjukbesök. En ”tjänarinna” har anställts vid hemmet för att laga mat dels åt sköterskorna, dels åt

de sjuka. Från Jakobs och Johannes församling fick Föreningen 700 kr. i bidrag och kom därför att under 1890 verka även i denna församling.

1890

Sköterskorna har det kallt på Gåsgränd. ”En sjukvårdens gynnare” skänker därför till hemmet en s. k. universalkamin, som för cirka 25 öre per dygn värmer upp förråds-kammare, tambur och två rum. Övriga gåvor som Föreningen mottar för sin verksamhet består i år liksom föregående år av möbler, kläder, linne, saft, ormbunksmadrasser. Dessutom erhålles fortfarande från en person varje måndag en portion välling. 6.746 matportioner har utdelats till de fattiga samt, då läkare så förordnat, även vin.

1891

Under sommaren anordnade Föreningen för därtill skänkta medel en brunnskoloni i Lassbo i Dalarna. I kolonin intogs nio patienter: ”tvenne mödrar, den ena medförande ett, den andra två barn, en tolv års flicka, tvenne hantverkare, båda familjefäder, samt en ogift sömmerska”. Där stannade ”kolonisterna” mellan fyra och sex veckor. Resultatet beträffande deras hälsa var övervägande gott. Så hade t. ex. tolvårige Lasse Olai blivit ”både friskare och snällare. Det ena vad honom beträffar lika behövt som det andra”. Kostnaden för patienterna var i medeltal för vuxen 58 kr och för barn 48 kr, ty barnen reste på järnväg för halv biljett. Barnens kosthåll blev lika dyrt som de vuxnas, ty ”barnen voro nästan omätliga”. Detta år är det första, varunder tre sköterskor samtidigt har varit anställda hos Föreningen.

1892

Patientantalet har ökat, och under vintermånaderna anställs en extra sköterska. Den 30 juli lämnade sköterskan Augusta Svens-

son sin anställning ”för att övertaga en för hennes lynne och begåvning lämpligare plats”. För att i någon mån försöka minska den alltför stora och tidsödande matutdelningen från Sköterskehemmet utdelar Föreningen ”folkkökspoletter”.

Bland patienterna intar bensårspatienterna eller som de kallas i folkmun ”folk med sura ben” stor plats. Bland dem som Föreningens sköterskor detta år vårdat för denna sjukdom märktes en gumma, vilken året dessförinnan hade varit sängliggande men som detta år dagligen hade besökt Sköterskehemmet. ”Hon får ej, och har ej fått mat av Föreningen men väl stora mjuka kängor till de svullna fötterna.” – Även detta år skickade Föreningen patienter till Lassbo.

1893

Den 6 oktober inskrevs i journalen Föreningens tusende ordinarie patient – med ”ordinarie patient” avsågs en sjuk som behövde längre tids eller daglig vård till skillnad från ”extra patient”, patient, som behövde engångshjälp, t.ex. om han skurit sig i handen.

1894

Bland gåvorna detta år märktes en elektricitetsmaskin – behandling med elektricitet var vid denna tid på modet inom sjukvården.

Föreningen bekostade för en ogift sömmerska den medicin som en privatläkare ”godhetsfullt” hade ordinerat henne mot binnikemask men vilken hon inte hade haft råd att själv köpa.

1895

Sköterskehemmet får i gåva en telefon med numret Wasa 48 av ”en person som önskar vara okänd”.

Bland patienterna detta år märks en gumma som bodde på

Östermalm. I hopp om att av Föreningen få hjälp med sina såriga ben flyttade hon tillfälligtvis till släktingar inom Adolf Fredrik, och eftersom hon sålunda då kom att bo inom denna församling gav sköterskorna henne den vård hon behövde.

En fru Emma Benedicks, f. Benedicks, avled och testamenterade Föreningen 5.000 kr.

1896

Bland de saker som Föreningen lånar ut till sina patienter märks detta år en säng. Utan detta lån skulle en patient inte ha haft en egen säng att ligga i.

Föreningen erhåller i gåva 6.000 kr från Stockholms Stads Sparbank, som firar sjuttiofemårsjubileum. Föreningens grundfond uppgår nu till 10.510 kr och 48 öre.

1897

Sköterskornas dräkter ändras. Det förut använda blårutiga tyget utbyts mot ett mera entonigt sådant i samma färger. Förklädet däremot, ”som vid sjukvården utgör den synliga delen av dräkten har så till snitt som färg behållits oförändrat”.

Bland gåvorna detta år märktes champagne från en vinfirma. Den skulle utdelas i ömmande fall, och ett sådant inträffade då en ”hustru” insjuknade i lunginflammation. Hennes tillstånd ansågs av läkaren vara betänkligt. Han ordinerade henne därför att dricka champagne. Föreningen försedde henne även med lämplig föda och en av dess sköterskor besökte henne under sex veckor. Den sjuka blev återställd.

Den 20 maj inskrevs Föreningens tvåtusende ordinarie patient.

1898

Bland Föreningens patienter intog barnen en stor plats. De hade brännsår, kyl- och skavsår och fingerbölder. Ibland infann de sig

på Sköterskehemmet med huvudet fullt av sårnader och brukade då säga att de hade fått skorv. Detta onda underhölls av att barnen led av "ohyra och all slags orenlighet". Sköterskorna brukade försiktigt rengöra barnens huvuden och blöta upp såren med fisklevertran. Efter en veckas daglig behandling brukade de små patienterna vara befriade från sin plåga.

1899

Fru Kerstin Bohman avgick ur Nämnden för att ägna sig åt den nyblivna Föreningen för sjukvård hos fattiga på Östermalm. Rödakorssystemen Margareta Jensen anställdes som tredje sköterska.

Med sitt sköterskehem har Föreningen börjat få bekymmer, ty det hus vari det är inrymt har fått ny hyresvärd. Han ökar hyran från 650 kr till 850 samt förbjuder Föreningen att inom fastigheten tvätta sådant linne som Föreningen brukar låna ut till sina patienter. Ebba Lind af Hageby försöker skaffa en annan lägenhet men misslyckas.

Bland patienterna detta år måste man beundra en gumma som tre gånger i veckan vandrar från Hagalund till Sköterskehemmet för att få hjälp med sina bensår.

En annan patient var en arbetare som av läkare hade ordinerats varma grötar för sitt onda. Arbetarens hustru anbringade dessa grötar på honom men lade på så heta grötar, att han fick brännsår. Förskräckt över detta försökte hustrun lindra brännsåren genom att smörja på dem något slags salva, vilken hade den effekten att såren blev fulla av var. Nu blev hon verkligen ängslig men kom på den goda idén att gå till Sköterskehemmet för att be om hjälp. En sköterska följde med henne hem, lade ett första förband på arbetaren samt relaterade sedan allt för läkare. Av denne fick sköterskan i uppdrag att vårda den sjuke tills såren hade läkt.

1900

Den 1 januari blev Margareta Jensen föreståndarinna. Hemmets "tjänarinna" begärde att få sin lön höjd från 12 till 15 kr i månaden. Detta beviljade Nämnden. Hyran för sköterskehemmet ökar ytterligare med 150 kr och är sålunda 1.000 kr. Arbetande utskottet gör flera försök att få tag på en billigare bostad "men visade det sig att sådan under nuvarande dyra bostadsförhållanden ej stod att erhålla".

Av Föreningen Hem för medellösa konvalescenter i Sigtuna erbjöds Föreningen att skicka tre patienter till hemmet. Föreningen tackade varmt ja till erbjudandet och sände patienterna. Detta skulle upprepas under flera år.

1901

Enligt en fru Charlotte Adlers testamente erhåller Föreningen 5.000 kr jämte ränta därpå med 437 kr och 22 öre. De 5.000 läggs till kapitalfonden, räntan går till löpande utgifter.

1902

Under detta år har Föreningens sköterskor varannan dag i tre veckors tid burit en sju månaders gosse till sjukhus för behandling av en böld. Hans mor låg sjuk i reumatisk feber.

Föreningens årsmöte antog nya stadgar, enligt vilka suppleanterna i Nämnden slopades. Enligt femte paragrafen skall Föreningens värdepapper hädanefter förvaras i bankinrättning under tre lås. Nämnden hyrde ett bankfack i Göteborgsbankens avdelningskontor.

1903

Arbetande utskottet adjungerar en ny kraft: fröken Nora Staël von Holstein.

De ordinarie patienterna som under detta år vårdats uppgick

till 349. Därav var 82 män och 267 kvinnor. Dessa siffror skulle kunna tala för att kvinnor oftare var sjuka än män. Men så är inte fallet, fastslår Föreningen: "Att antalet kvinnliga patienter vida överstiger antalet manliga beror till väsentlig del på att männen i de flesta fall komma på sjukhus. Hustrurna vilja däremot, om det låter sig göra, helst vårdas hemma, ty de kunna då, om ej alltför sjuka, hava tillsyn över hemmen och så hålla tillsammans hemmet, som annars lätt råkar i upplösningstillstånd."

1904

Hyresvärden för huset på Stjärngatan säger upp Föreningen som hyresgäst. Som orsak anges "de fattigas spring i trapporna". Föreningen flyttar därför sitt sköterskehem till Norrtullsgatan 8 B, som ligger i samma kvarter som huset på Stjärngatan. Hyran är här 1.500 kr, och lägenheten består av fem rum.

Bland gåvorna detta år betecknas en som särskilt dyrbar. Det var en vattenmadrass. Den första patient som fick låna den, var en gammal fru, "som därav hade mycken lindring". En annan patient detta år var ett åtta dagar gammalt barn, över vars kind modern har råkat spilla ut en kopp varmt kaffe.

1905

Arbetande utskottet föreslår i februari Nämnden att Nora Staël von Holstein skall utnämnas till biträdande sekreterare. Detta bifalles.

En klossett hör till de gåvor Föreningen mottar.

1906

Adolf Fredriks församling har delats i följande församlingar: Adolf Fredriks, Gustav Vasa, Mattei. Dessa församlingar jämte Jakobs och Johannes församling utgör nu området för Föreningens verksamhet. Men det är inte bara nominellt som Föreningens verksamhet har ökats, "ty med undantag av den nuvarande

Adolf Fredriks, hava inom de tre nybildade församlingarna nya långa gator uppstått i riktningar åt norr och väster".

1907

Församlingsdelning skedde också detta år, i det att Jakobs och Johannes församling den 1 maj delades i två församlingar: Jakobs församling och Johannes församling. Som bidrag till sin verksamhet erhöll Föreningen från Jakobs församling 300 kr och från Johannes församling 700 kr. Eftersom Föreningen i åratal hade erhållit 700 kr i bidrag från den odelade församlingen, tjänade Föreningen 300 på delningen.

Nya Spårvägsbolaget hade under föregående år hållit Föreningens sköterskor med frikort. Dessa drogs nu in och istället fick sköterskorna "ett visst antal fribiljetter i månaden. Det visade sig dock ganska snart att dessa ej på långt när kunde motsvara de förra årskorten, och sköterskornas krafter blevo mer än skäligt ansträngda." Arbetande utskottet inköpte därför ett årskort var till sköterskorna. Priset på årskortet var 100 kr.

1908

Ebba Lind af Hageby avlider den 22 januari. På dagen tjugo år tidigare hade hennes make, August Lind af Hageby, avlidit och därmed gett henne impulsen att starta Föreningen för sjukvård i fattiga hem. Enligt sin stiftarinnas testamente erhöll Föreningen 170.000 kr.

Fru Bertha Nordenson, Ebba Linds af Hageby systerdotter, väljs till ordförande. Hon hade flitigt besökt Nämndens sammanträden och var väl insatt i arbetet.

1909

Distriktssjukvården i England, varifrån Föreningen hade hämtat sina idéer och principer, höll detta år en jubileumskongress. För-

eningen hade inbjudits att delta i denna men kunde tyvärr inte skicka någon representant. Istället avsände den en rapport över sin verksamhet.

1910

Om man beräknar Föreningens grad av aktivitet enligt patientantalet hade året 1898 varit Föreningens mest verksamma år med 473 patienter. Detta år överträffades denna siffra: 478 patienter! Trots detta avvisar Nämnden ett erbjudande från Fattigvårdsnämnden om att hos denna söka bidrag. Ett dylikt erbjudande hade gjorts Föreningen redan tidigare, ty Fattigvårdsnämnden ville stöja sjukvårdsföreningar som i Stockholm arbetade för de fattiga. Ebba Lind af Hageby ansåg emellertid att, då hon redan hade lovat årliga bidrag till Föreningen och dessutom genom testamente ville trygga dess framtida bestånd, det vore orätt mot de föreningar som hade att kämpa med ekonomiska svårigheter och även med större nöd inom sina distrikt, om anslaget från Fattigvårdsnämnden skulle minskas genom att Föreningen för sjukvård i fattiga hem också ansökte om bidrag. Denna storsinta tanke delade 1910 års Nämnd, och den beslöt att ”ingen ansökan om anslag skulle inlämnas ehuru det skulle varit till stor glädje att få utvidga Föreningens arbete till det mesta möjliga”.

1911

Sköterskehemmet fick nya tapeter i föreståndarinnans, Margareta Jensens, rum. De gamla hade visat sig vara till den grad arsenikhaltiga att fröken Jensen blivit sjuk. Eva Törnebohm, som var Föreningens sekreterare 1888–94 och därefter tillhörde Nämnden, avled. Hon hade testamenterat Föreningen 6.000 kr. Räntan därpå skulle insättas för beredande av pension åt Föreningens sköterskor.

1912

Under de första tio åren av Föreningens verksamhet utgjorde största antalet lungsjuka av lungotspatienter. Från början av 1900-talet började dessa patienter att minska i antal. Detta år var de bara 8. ”De bestå numera nästan uteslutande av patienter i sista stadiet av sjukdomen, vilka önska vara i lugn och ro i sina hem, eller av nyligen insjuknade vilka sedan intas på sjukhus.”

Sköterskorna hade detta år att vårda 31 fall av eksem. Det var nästan uteslutande barn som kom med denna åkomma, vilken de fått på grund av ohyra. Visserligen kunde man inte kalla ohyra för sjukdom, men Föreningen ville inte avvisa barnen, ty ”den som sett hur förfärligt tilltygat ett barnhuvud kan bli, när ingen ordentlig tillsyn i hemmet motarbetar denna plåga, vet nog hur viktigt det är att en noggrann skötsel lämnas dessa patienter. Deras första vård och omläggning är det för sköterskorna obehagligaste arbetet men då resultatet alltid är gott och de hjälpta synnerligen tacksamma uppväger detta obehaget.” Vanligtvis var det lärarinnorna i skolorna som skickade barnen till sköterskehemmet.

1913

I tjugofem år har Föreningen nu verkat. Inalles har den utdelat 124.343 matportioner samt vårdat 10.050 patienter. Själva jubileumsåret utdelades 3.793 matportioner, men dessa var så rikligt tilltagna, att de säkert räckte för flera mål. 2.340 liter mjölk utdelades också.

1914

Jakobs församling drog in sitt bidrag till Föreningen, som inom denna församling då överlämnade sitt arbete till församlingsdiakonissan. Årsberättelsen för 1913 är den första som är skriven på maskin.

1915

Fyra kvinnliga konvalescenter fick i sex veckor gratis bo på Sommarhem för konvalescenter i Rönninge.

1916

Hyresvärden låter dra in elektriskt ljus i Sköterskehemmet och höjer hyran med 50 kr.

1917

Stadgarna ändras: ingen i Nämnden är hädanefter självskriven i Arbetande utskottet. På grund av kristiden måste Föreningen något inskränka på matutdelningen. Dock beviljade myndigheterna Föreningen extra gryn, mjöl m.m. Den för patienterna mest kännbara inskränkningen vållade den knappa mjölktillgången, ty Föreningen hade inte beviljats några extra mjölkkort. Medicin och sjukvårdsmateriel erhöles och kunde utdelas utan inskränkning.

Under året avled en grosshandlare C. E. Molander. Genom sitt testamente grundade han en donation, varav räntorna skulle gå till föreningar för sjukvård bland fattiga i Stockholm. Föreningen för sjukvård i fattiga hem beräknade att på dess lott skulle komma mellan 10.000 och 15.000 i räntor årligen.

1918

Under hösten utbröt en influensaepidemi. Föreningens sköterskor anlätades i oerhört stor grad. De arbetade dag och natt. Någon extra sköterska gick inte att erhålla förrän under oktober, då två av sköterskorna insjuknade, lyckligtvis inte allvarligare.

Nora Staël von Holstein blir sekreterare.

Tack vare räntemedel från Molanderska fonden kunde Föreningen nu uppta en ny gren av sin verksamhet: konvalescentvården. Sådan bekostades under detta år för 35 personer. De erhöles

sammanlagt 44 månaders vård på konvalescenthem för en kostnad av 3.611 kr.

Tillgången på mjölk, smör och kött är under rådande kristidsförhållanden så knapp, att Föreningen måste inskränka på matutdelningen. Man har också fått börja inskränka på utdelningen och utlåningen av sjukvårdsartiklar till patienterna, ty det börjar bli svårare att kunna inköpa sjukvårdsmateriel.

1919

Sista hälften av mars stegrades antalet patienter häftigt på grund av influensaepidemi. Medelantalet patienter brukade under vintermånaderna vara 50 per vecka. Nu utgjordes de av 83 per vecka, och i mitten av april nåddes kulmen med 135 patienter per vecka. Två extra sköterskor samt annan hjälp anskaffades. För dessas avlöning bidrog Hälsovårdsnämnden med 798 kr.

1920

Utgifterna ökas betydligt under detta år. Hyran för Sköterskehemmet stiger från 1.700 kr till 2.000 kr, och sköterskornas årskort på spårvagn från 150 kr till 200 kr. I Sköterskehemmet företas reparationer och nyanskaffningar. Ett av rummen får helt nytt möblemang ”i mera enhetlig stil”.

1921

Hyran stiger den 1 oktober från 2.000 kr till 2.200 kr och sköterskornas spårvägs kort från 200 till 250 kr. Nytt möblemang anskaffas för det andra rummet på Sköterskehemmet.

Efter ansökan fick Nämnden två av Föreningens sköterskebefattningar reglerade av Medicinalstyrelsen i enlighet med Kungl. Maj:ts reglemente för statens anstalt för pensionering av folkskollärare m.fl. av den 31 december 1921. För dessa befattningar godkändes systrarna Margareta Jensen och Rut

Ekblad, vilka således skulle komma i åtnjutande av statspension.

1922

Den 3 maj fyllde Margareta Jensen 50 år och fick i gåva 500 kr.

1923

Hyran för Sköterskehemmet höjs till 2.400 kr, men spårvägs-korten blir 50 kr billigare.

1924

Den 1 oktober höjdes återigen hyran och blev 2.600 kr.

1925

Magsjukdomarna har ökat under de senaste åren. Detta år utgör de 56 av 281 fall.

1926

Fru Ebba Odhner, dotter till ordföranden fru Bertha Nordenson, inväljs i Nämnden.

Från Stiftelsen S:t Johannes hem för barn och gamla framställdes ett förslag till Föreningen att denna skulle dels placera 40.000 kr, dels förhyra en för dess verksamhet särskilt inredd lägenhet i en av Stiftelsen planerad nybyggnad vid Frejgatan. Å det insatta kapitalet skulle 4 1/2% utgå i ränta och för lägenheten skulle hyran utgöra 3.300 kr. Lägenheten skulle bestå av fyra sköterskerum, matrum, poliklinik, jungfrukammare, kök och duschrum. Detta förslag fann Nämnden vara synnerligen fördelaktigt och placerade därför 40.000 kr i företaget samt hyrde lokal i den blivande byggnaden på tio år. Byggnaden skulle bli färdig den 1 oktober 1927.

1927

Den nya lokalen vid Frejgatan 43 blev inte färdig till den 1 oktober, och eftersom Föreningen till denna dag hade uppsagt Sköterskehemmets lokal på Norrtullsgatan flyttade man hemmet tillfälligtvis till Odengatan 33.

1928

Bertha Nordenson, Föreningens ordförande, avled den 24 januari, tjugo år och två dagar efter det att Ebba Lind af Hageby hade avlidit. Liksom denna hade hon varit Föreningens ordförande i jämnt tjugo år. Ända från Föreningens början hade hon tillhört dess nämnd. Hon var intelligent och praktisk, uppfattade de ständigt växande kraven på rationell sjukvård och såg till att arbetet inte fick stelna i föråldrade former. Samtidigt höll hon fast vid Föreningens ledande princip, att verksamheten skall avse sjukvård och inte understöd.

Ebba Odhner väljs till ordförande.

Den 4 januari togs Sköterskehemmets nya lokal vid Frejgatan 43 i bruk. Den bestod av föreståndarinnans rum, tre sköterskerum, ett litet matrum, jungfrukammare och kök samt poliklinikrum. En hel del nya möbler anskaffades, ty största delen av Sköterskehemmets utrustning hade tillkommit genom gåvor av gamla möbler, vilka inte passade in i de moderna små rummen och som därtill var ganska slitna. Bland nyanskaffningarna märktes en mindre matrumsmöbel, två ottomaner och tre mindre korglänstolar samt en schäslong till polikliniken. Margareta Jensen inträdde detta år i pensionsåldern. På Nämndens önskan kvarstod hon som föreståndarinna och husmor. Blott i undantagsfall skulle hon delta i den direkta sjukvården. Årsmötet invalde henne i Nämnden.

1929

Utdelning av lagad mat har under de senaste två åren inte förekommit, ”medan behov därav inte förefunnits”. Detta år utdelar Föreningen 2.188 liter mjölk, ägg m.m. samt 52 säckar björkved.

1930

År 1929 meddelades Föreningen att den genom testamente av fru Therese Hazelius skulle erhålla ett kapital att förvalta under namnet August och Therese Hazelius fond. Detta år erhöll föreningen kapitalet, vilket utgjorde 162.960 kr och 44 öre. Denna fond är näst Ebba Linds af Hageby fond den största Föreningen har.

1931

Röda korssystemen Linnea Sandell erhåller anställning.

Konvalescentvården utvidgas detta år. Man bekostar sådan för 40 vuxna och 5 barn för tillsammans 4.320 kr.

1932

Syster Margareta Jensen fyllde 60 år och pensionerades direkt från Föreningen med 2.500 kr om året. Från Statens pensionsanstalt erhöll hon dessutom en mindre summa. Margareta Jensen kom i Föreningens tjänst i januari 1899. Den 1 november tillträdde syster Märta Mogensen tjänsten som sköterska och föreståndarinna.

1933

I november avled doktor J. E. Lagergren, som sedan 1894 varit ledamot av Nämnden. Hans far hade hört till Föreningens stiftare. Som distriktsläkare inom Adolf Fredrik hade han anlitat Föreningens sköterskor och spritt kännedom om Föreningen.

Hans anhöriga, som kände hans intresse för Föreningen, anmodade personer, som ville hedra hans minne, att istället för blommar till hans bår, ihågkomma Föreningen. Det inkom 300 kr, för vilka Föreningen inköpte ved och specerier att utdelas till julen hos f.d. patienter till dr Lagergren.

1934

Av de 11.177 besök som sköterskorna detta år har gjort, kommer 1.600 enbart på kategorien sockersjuka – och denna har utgjorts av blott 10 personer. Det är en ny rubrik, ”sockersjuka”, som nu börjar synas i Föreningens statistik över sjukdomsarter.

Bland patienterna detta år märks en man som vårdats för ryggmärgslidande. Han erhöll 413 besök och vårdades under 11 månader. Här bidrog Föreningen med hembiträdeshjälp under flera månader, ty sköterskan kunde inte reda sig ensam då patienten var nästan fullständigt lam och hans hustru måste ha någon vila.

1935

Benbrotten och yttre skador dominerar detta år statistiken och kommer att göra det till 1944.

1936

Nämnden ökar pensionsunderlaget hos Statens pensionsanstalt för varje sköterska.

1937

Årsmötet ändrar stadgarna, men ändringar är oväsentliga. Den huvudsakliga ändringen sker i 1 som får följande lydelse: ”Föreningens uppgift är i första hand att medelst för ändamålet anställda skolade sjuksköterskor lämna kostnadsfri vård åt mindre bemedlade och obemedlade sjuka i deras egna hem samt vidtaga

andra nödiga åtgärder för deras hälsas bevarande och återställande. Arbetsområdet omfattar för det närvarande Adolf Fredriks, Gustav Vasa, Mattei och Johannes församlingar i Stockholm. Föreningen utövar sin sjukvårdande verksamhet under benämningen Sjukvårdsföreningen för Övre Norrmalm.”

1938

Nämnden fastställer sköterskornas anställnings- och lönevillkor enligt de normer som gäller vid Röda korsets sköterskehem.

1939

Konvalescentvården har alltsedan 1920-talet utgjort en viktig gren av Föreningens verksamhet. Detta år skickas 87 kvinnor, 9 män och 14 barn till olika hem och kurorter för den sammanlagda kostnaden av 9.388 kr.

1940

Det andra världskriget pågår, och Föreningen vidtar åtgärder för att säkra verksamheten. Masonitskivor anskaffas till Sköterskehemmets fönster som splitterskydd. Extra lager av bomull, fetvadd, förbandsgas och gasbindor läggs upp. Sköterskorna deltar i hemskyddskurser.

Föreningen placerar 20.000 i det första försvarslånet.

1941

Influensan dominerar detta år statistiken.

1942

Ett mycket gott samarbete har etablerats mellan Föreningen och sjukhusens sociala kuratorer, vilka ofta vänder sig till Föreningen för att få hjälp med konvalescentvården för sina skyddslingar.

1943

Bland gåvorna till Föreningen detta år märks 100 kr från en äldre dam, som därmed vill tacka för den vård som lämnades hennes för många år sedan avlidna moder.

1944

Eftersom säljkursen var förmånlig då det gällde de av Föreningen 1940 inköpta försvarsobligationerna, såldes dessa. Andra papper inköptes, och Föreningen fick en vinst på över 300 kr.

1945

En minskning av patienter som skickas på konvalescentvård måste göras detta år, men antalet patienter som har skötts av sköterskorna har ökat och utgör 688. Alltmer börjar personer, vilka inte är medellösa, anlita Föreningen.

Fall av blodbrist, allmän klenhet och bristsjukdomar hade under andra världskriget börjat öka i Föreningens statistik. Från och med detta år och framgent dominerar de i denna.

1946

Av 437 fall vårdar sköterskorna detta år 89 fall av blodbrist, allmän klenhet och bristsjukdomar. Fallen av benbrott och yttre skador, vilka toppade statistiken 1935–1944, har nu i denna sjunkit till sista plats med 30 fall.

Sköterskehemmet hade inte givit två av sköterskorna känslan av hemtrevnad på grund av att de rum de bebodde var mycket långa och smala till formen. Poliklinikväntrummet hade också blivit för trångt, eftersom besöksantalet kraftigt börjat öka. På Föreningens bekostnad utvidgades detta, behandlingsrummet reparerades och tre små sköterskerum och matvrån sammanlogs till två sköteskerum.

Direktör Alfred Bergendahl, som tillhört Nämnden sedan

1894 och som varit skattmästare sedan 1908, avlider. Margareta Jensen avgår ur Arbetande utskottet på grund av hälsoskäl. Fru Anna-Lisa Sandberg ersätter henne där.

Föreningen inköper fastigheten 22 i kvarteret Kattryggen, adress Brännkyrkogatan 44.

1947

Nora Staël von Holstein, som sedan 1918 varit sekreterare, blir desslikes skattmästare.

1948

Som frivillig ersättning för den vård de fått, lämnade patienter detta år sammanlagt 2.518 kr i 338 poster.

1949

Vid Nämndens sammanträde i december utdelades Kungliga patriotiska sällskapets medaljer till tre av Föreningens anställda: f.d. föreståndarinnan Margareta Jensen erhöll guldmedalj i andra storleken för 33 tjänsteår, sköterskan Ingeborg Weinberg guldmedalj i tredje storleken för 25 tjänsteår och f.d. hushållerskan Hilda Holmgren silvermedalj i första storleken för 25 år.

1950

De pensionspremier vilka Föreningen under senare år har erlagt för sina samtliga anställda sköterskor utgick med 234 kr. Enligt ny lag om pensionering skall Föreningen härnäst för sköterska i högsta lönegraden erlägga 403 kr och för föreståndarinnan 420 kr plus i båda fallen rörligt tillägg.

1951

Syster Ingeborg Weinberg, som trädde i Föreningens tjänst 1924, avgick med pension den 1 oktober. I hennes ställe kom syster

Torborg Bengtsson. Föreståndarinnan, Märta Morgensen, blir på väg till en patient påkörd av en motorcykel och bryter vänster arm.

1952

Efter förhandlingar med Svensk sjuksköterskeförening fastställer Nämnden nya anställningsvillkor för Föreningens sjuksköterskor. De nya villkoren gäller retroaktivt från den 1 januari 1952.

Priset för spårvägskort har höjts till 550 kr per år. Av detta betalar sköterskorna själva för resor utom tjänsten en summa, beräknad till 11 kr och 46 öre i månaden. Resten erlägger Föreningen.

1953

Nora Staël von Holstein avgick detta år som sekreterare och skattmästare samt ur Nämnden. Kanslisekreteraren Rolf Arfwedson efterträdde henne som sekreterare och fru Anna-Greta Gavelin som skattmästare. Sedan utdelandet av lagad mat upphörde år 1927, har Föreningen bistått sina skyddslingar med produkter som ägg, mjölk, grädde etc. Från år 1944 börjar man tydligen lämna ”medel” till förbättrad kost, och utgiften härför utgör cirka 800 kr årligen. Detta år utlämnas blott 110 kr såsom ”matpengar”.

1954

Fröken Frideborg Cronsioe blir kassaförvaltare.

1955

Anna-Lisa Sandberg inväls i Arbetande utskottet och blir vice ordförande. Hon efterträder i dessa funktioner fru Eda Sidenblad, vilken fullgjort dem sedan 1944, resp. 1946.

1956

Ebba Odhner, Föreningens ordförande, avled den 2 maj. Hon var systerdotterdotter till Ebba Lind af Hageby och hade som barn ofta vistats hos henne. Liksom sin fränka intresserade hon sig för kvinnosaken. Hon var Fredrika-Bremer-Förbundets vice ordförande 1935–1946. I arbetet för Föreningen följde hon i de två tidigare ordförandenas spår. Hon hade förmågan att skaffa sig värdefulla medarbetare.

Anna-Lisa Sandberg valdes till Föreningens ordförande, och syster Linnea Sandell blev föreståndarinna.

1957

Föreningen torde vara en av de få föreningar i vårt land som inte har större medlemsavgift än 3 kr – samma som vid starten år 1888. Trots detta har Föreningen få medlemmar och har alltid haft. Medlemsantalet, som fram till 1910 var omkring 200, började efter detta år att dala. År 1924 var det jämnt 100. Därefter har det sjunkit från år till år. Detta år hade Föreningen 38 medlemmar. Men Föreningen behöver heller inte lita till medlemsavgifter för att kunna fullgöra sin verksamhet. Genom sin testamentariska donation säkrade stiftarinnan Föreningens bestånd, och gång på gång har Föreningen mottagit donationer. Fonderna uppgick vid detta års slut till 550.494 kr och 37 öre.

1958

Vid det ordinarie årsmötet den 27 maj, avhållet hos Föreningens ordförande, överlämnades Patriotiska sällskapets stora guldmedalj till sjuksköterskorna Märta Mogensen och Linnea Sandell, vilka tjänat Föreningen i 24, resp. 27 år.

Nämndens sammansättning var efter årsmötet: fru Anna-Lisa Sandberg, ordförande; fru Anna-Greta Gavelin, vice ordfö-

rande; bankkamrer Frida Cronsioe, kassaförvaltare; direktör Rolf Arfwedson, sekreterare; fru Margareta Arfwedson, kyrkoherde Tor Irstam, fru Elsa Lagercrantz, doktor Hans Rhodin, doktor Oscar Röjdmärk, fru Eda Sidenblad och doktor Saga Tenlén.

Arbetande utskottet utgjordes av fru Sandberg, fru Gavelin och fröken Cronsioe.

Närvarande vid årsmötesförhandlingarna var Nora Staël von Holstein – den enda i Föreningen som hade arbetat tillsammans med Ebba Lind af Hageby.

1959

Inför ATP:s införande fordrar Statens pensionsanstalt att föreningen upprättar ett tjänstereglemente för sina sjuksköterskor. Detta bör överensstämma med det som gäller inom landstinget, städerna eller kommunerna. Det visar sig att föreningen redan betalar sina tre sköterskor samma lön som deras kolleger inom landstinget får, och att de har bättre semestervillkor men sämre sjukförmåner. Dessa skillnader kvarstår när föreningen beslutar anta landstingets tjänstereglemente ”i tillämpliga delar”. Sjuksköterskefacket har inget att invända.

Två hyresgäster i föreningens fastighet på Brännkyrkagatan 44 framför genom vicevärden att de vill ha kylskåp, nya gasspisar och sina kök ombyggda. Gasspisarna i samtliga lägenheter är så ålderdomliga, att det inte längre går att få tag på reservdelar. Föreningen uppdrar åt vicevärden att göra en plan för successivt utbyte av pisar samt ”eventuell” installation av kyl i samtliga lägenheter, med följande hyreshöjning.

Föreningen beslutar att tills vidare stå utanför Sveriges Fastighetsägareförbund.

1960

Detta år får 813 personer sjukvård via föreningen och 13 får konvalescentvård. Föreningens sköterskor besöker de sjuka i hemmen 12.250 gånger och lämnar vård på mottagningen 4.559 gånger. Syster Linnea Sandell, som också är föreståndare för sjuksköterskehemmet, ansvarar för Adolf Fredriks och Gustav Vasa församlingar, syster Torborg Bengtsson för Matteus församling och syster Brita Ljung för Johannes.

Kostnaden per patient är 94 kronor och 84 öre, och per sjuksköterskebesök 6 kronor och 39 öre.

1961

För första gången anställs ingen vikarie under sommaren. ”På grund av allmänhetens sommarresor hade sköterskornas arbete minskat så att de kunde dela upp bortavarande sköterskas patienter”, förklarar nämnden i sitt protokoll.

Från november slopas viss del av jourtjänsten på prov. Hittills har en sköterska alltid varit tillgänglig per telefon efter arbetstiden. Detta utnyttjas praktiskt taget aldrig. Få patienter känner till servicen. Jourtjänsten måndag-fredag efter klockan 17.00 slopas därför på försök. Definitivt beslut skall fattas vid årsmötet följande år. Sköterskorna arbetar nu måndag-fredag 8–17 och lördagar 8–13. Den sköterska som svarar för patienterna under söndagarna har jour lördagar 13–17 och söndagar 8–17.

Fastigheten på Brännkyrkagatan 44 får oljeeldning, på förslag av vicevärden. Det nya systemet kostar visserligen 10.000 kronor att installera, men å andra sidan minskar ju lönen till portvakten/eldaren, konstaterar nämnden.

Eda Sidenblad, vice ordförande 1944–55, i arbetande utskottet 1946–55, ber att få lämna sitt uppdrag som ledamot i nämnden. Carola Broms, barnbarnsbarn till Ebba Lind af Hagebys syster Bertha, ersätter henne.

1962

Föreningen får en stor donation. Smeden Alfons Dahl och hans hustru Augusta, som tidigare skänkt 10.000 kronor till föreningen, donerar nu ytterligare 30.000 kronor. Det är praktiskt taget makarnas hela förmögenhet. De har inga barn. I gengäld önskar de sjukvård och ekonomisk hjälp under hela sin återstående livstid när de så behöver. Makarna Dahls fond blir den fjärde största av de 26 fonderna. Vid årsmötet tackar föreningen varmt för den ”storartade” donationen.

Matsalen i mottagningen på Frejgatan 43 tapetseras om och köket repareras.

1963

Föreningen fyller 75 år. Det firas på årsmötet den 3 maj med en högtidssammankomst i Skandinaviska bankens direktionsvåning i Stockholm. Ordföranden Anna-Lisa Sandberg håller ett hälsningstal som utmynnar i en hyllning till föreningens grundare Ebba Lind af Hageby. Efter förhandlingarna berättar sekreteraren Rolf Arfwedson om föreningens öden under de gångna 75 åren. Årsmötet avslutas med ett högtidstal av borgarrådet Folke Kyling, som betonar att föreningens verksamhet kommer att spela en stor roll även i framtiden. Efter årsmötet intas supé i bankens gästvåning.

1964

Anna-Lisa Sandberg, föreningens ordförande sedan 1956, mottar vid årsmötet Patriotiska sällskapets guldmedalj med inskriptionen ”För långvarig gagnande verksamhet”.

Ur nämndens protokoll den 2 april: ”Diskuterades frågan, huruvida föreningen borde låta sin verksamhet även omfatta ren åldringsvård. Ärendet bordlades.” Sköterskornas jourtjänst (telefonpassning) lördagar och söndagar efter klockan 14.00 ställs in för gott. En ny lag inskränker församlingarnas rätt att lämna

bidrag till sjukvård. Därmed mister föreningen bidragen från Adolf Fredriks, Gustav Vasa och Matteus församlingar. Stockholms stads sjukvårdsstyrelse täcker hela förlusten genom att höja sitt bidrag från 1.000 kronor till 6.700 kronor per år.

Två nya donationer: 10.000 kronor efter änkefru Anna Dorothea Morell, Lidingö, och 9.123 kronor efter änkefru Sofia Berggren, Stockholm.

1965

Den trio av sköterskor som i så många år arbetat tillsammans på Norrmalm bryts upp. Syster Linnea Sandell gör sin sista arbetsdag den 14 maj. Efter 35 år i föreningens tjänst, de åtta sista som sköterskehemmets föreståndare, går hon i pension. Efter årsmötet den 3 maj bjuds syster Linnea och årsmötets deltagare till supé i ordföranden Anna-Lisa Sandbergs hem. Ordföranden uttrycker i sitt tal föreningens ”synnerliga uppskattning” av syster Linneas insatser som sköterska och föreståndare och överlämnar en silverbägare i avskedsgåva.

Syster Torborg, som nu gift sig Granfelt, efterträder Linnea Sandell som föreståndare, och föreningen beslutar att det räcker med att anställa en sköterska på deltid – fem timmar om dagen. På hösten säger dock syster Torborg upp sig för att flytta med sin man till Göteborg där han fått en tjänst. Hon har varit anställd i föreningen sedan 1951. Syster Brita Ljung blir ny föreståndare. Elsie Krispinsson och Anna-Lisa Sjöblom anställs som nya sköterskor.

1966

Doktor Saga Tenlén som tillhört nämnden sedan 1943 avlider den 7 december.

Syster Anna-Lisa Sjöblom säger upp sig och Anne-Marie Olsson anställs som ny sköterska.

Sammanlagt 533 patienter får vård genom föreningen och sju

får konvalescentvård. Sköterskorna gör 7.970 hembesök och tar emot patienter på mottagningen 3.200 gånger.

1967

En av de nyanställda sköterskorna förklarar att hon hellre bestämmer själv var och när hon skall äta sin lunch. Det avgör till slut den fråga som diskuterats en tid, nämligen om det är ”försvarligt” att ha en kokerska anställd för att laga lunch på sköterskehemmet. Föreningen beslutar att upphöra med matserveringen. Kokerskan Eva Carlsson sägs upp.

De få gamla patienter som dagligen får vård av föreningens sköterskor hänvisas i fortsättningen till stadssjukvården under sön- och helgdagar. Föreningen anser det inte rimligt att hålla en sköterska under dessa tider enbart för dessa få patienters skull.

Sköterskornas bidrag för månadskort på spårvägen höjs från 12 kronor och 50 öre till 20 kronor i månaden.

1968

Föreningens framtid börjar diskuteras. Psykologen Anstin Tener får i uppdrag av nämnden att utreda frågan. Hon presenterar sina resultat i augusti och föreslår att föreningen upphör med sjukvården och satsar på en fritidsgård för pensionärer.

Nämnden beslutar emellertid fortsätta som tidigare i väntan på att stadens och landstingets utredning om den offentliga vården blir färdig.

1969

Anna-Lisa Sandberg avgår på egen begäran som ordförande efter 13 år. Frida Cronsioe väljs att efterträda henne, och behåller dessutom sitt uppdrag som kassaförvaltare.

Syster Elsie Krispinsson säger upp sig på hösten. Ingen ny sköterska anställs.

1970

Frideborg Cronsioe anser sig inte kunna dubbelarbета både som ordförande och kassaförvaltare, och avsäger sig ordförandeskapet. Margareta Arfwedson, barnbarnsbarn till Ebba Lind af Hagebys syster Bertha, väljs till ny ordförande.

Rolf Arfwedson avböjer omval till sekreterare, en post han innehaft sedan 1953. Jacob Boëthius väljs att efterträda honom.

Utredningen om den kommunala sjukvården dröjer. Ett förslag i nämnden att föreningen skall stödja Adoptionscentrum avslås. Detta är ej i Ebba Lind af Hagebys sjukvårdande anda, konstaterar nämnden.

Antalet patienter sjunker drastiskt. 227 patienter får vård detta år, mot 306 året innan. Två får konvalescentbidrag.

1971

Vid arbetsutskottets sammanträde den 5 februari diskuteras alla möjliga förslag om vad föreningen skulle kunna satsa på om man beslutar upphöra med sjukvården. Det är uppenbart att en bred, förutsättningslös analys behövs, konstaterar utskottet och tillsätter en kommitté vari ingår ordföranden, vice ordföranden och kassaförvaltaren.

1972

Arbetsutskottet fortsätter att diskutera framtiden, men eftersom sköterskan och föreståndaren Brita Ljung snart skall pensioneras finner utskottet det oklokt att påskynda ett beslut.

Den 17 oktober beslutar nämnden att kalla folk från andra sjukvårdsföreningar till ett möte för att få del av deras erfarenheter och därefter träffa representanter för församlingssystrar och stadssjuksköterskor på Norrmalm och andra berörda organ.

1973

Det har nu gått 85 år sedan Ebba Lind af Hageby grundade föreningen och en verksamhet som fyllde ett stort behov i samhället. Men 1973 är bilden en annan. Det räcker med att jämföra med statistiken tio år tillbaka för att se hur underlaget sviktar. 1963 fick 904 patienter vård via föreningen, 1973 hade antalet sjunkit till 186 patienter. År 1963 gjorde sköterskorna 10.379 hembesök och tog emot på mottagningen 4.682 gånger. År 1973 är motsvarande siffror 1.318 hembesök och 1.900 patientbesök på kliniken. År 1963 skänkte tacksamma patienter sammanlagt 9.223 kronor i frivilliga bidrag till föreningen. År 1973 inflöt endast 1.988 kronor på detta sätt. Kostnaden per patient har stigit från 104 kronor och 89 öre till 660 kronor.

Den 15 januari samlar föreningen de andra fyra sjukvårdsföreningarna i Stockholm till en träff i Stigbergets borgarum. Representanter från Östermalms, Sofia, Maria-Högalids och Kungsholmens sjukvårdsföreningar närvarar. Av de knapphändiga minnesanteckningarna från denna kväll kan utläsas att alla, utom Östermalms, har problem med för få patienter.

Den 26 april är det dags för nästa möte. Femton personer, främst församlingssystrar, diakonissor och hemvårdsassistenter från innerstadsförsamlingarna, kommer till Adolf Fredriks församlingssal för att bistå föreningen med sina perspektiv på verksamheten. Föreningen representeras av sin ordförande Margareta Arfwedson, sekreteraren Jacob Boëthius och syster Brita Ljung. Anteckningarna är inte utförliga, men det framkommer att föreningen anses göra för lite reklam för sig, ha för kort telefontid och dessutom på fel tid.

Årsmötet den 10 maj antar nya stadgar som tillåter föreningen att kunna "bispringa dem som utan att behöva sjukvård i egentlig mening ändå är i behov av hjälp". Men denna ändring kan inte träda i kraft förrän Kammarkollegiet ger permutation, d. v. s.

godkänner att föreningen frångår donationsbrevens bestämmelser. En ansökan om permutation lämnas dock inte in förrän några år senare.

Föreningen hemställer hos Kungl. Maj:t om förtidspensionering av syster Brita Ljung, som är införstådd med detta.

I nämnden detta år tar ordföranden upp frågan om inte föreningen skulle kunna stödja den kontaktverksamhet för äldre som Röda Korset länge planerat starta på Norrmalm. En sådan verksamhet finns redan på Södermalm och Östermalm, men Röda Korset saknar både pengar och lokaler för en utvidgning till Norrmalm.

1974

Beslutet att stödja Röda Korsets kontaktverksamhet fattas snabbt. På uppdrag av nämnden träffar Margareta Arfwedson ordförandena i de fyra Röda Kors-kretsarna på Norrmalm den 24 april. Den 11 september hålls stormöte med representanter för Röda Korset, de fyra norrmalmsförsamlingarna och vissa andra föreningar. Föreningen beslutar därefter att i samarbete med Röda Korset starta "Norrmalms kontaktverksamhet" och åtar sig att stå för lokal, telefon och arvoden till en handledare.

Föreningen beslutar att behålla sköterskorna endast på halvtid. Vid detta besked säger syster Anne-Marie Olsson upp sig. Syster Brita Ljung blir nu ensam kvar. Hon kvarstår på heltid från årsskiftet. Förtidspensionering är inte längre aktuell.

1975

Anna-Lisa Sandberg avgår ur nämnden efter 20 år som ordförande, vice ordförande och därefter ledamot. Kontaktverksamheten startar i mitten av januari. Elsa Löwe förestår expeditionen.

Smeden och numera änklungen Alfons Dahl avlider på Sabbatsbergs sjukhus. Han skänker alla inventarier i sitt hem, två

rum och kök på Surbrunnsgatan, och hela sitt sparkapital till föreningen. Rolf Arfwedson och Frideborg Cronsioe utses att gå igenom makarna Dahls kvarlåtenskap. Inventarierna befinns inte äga stort ekonomiskt värde, men smeden och hans hustru hade sparat 116.800 kronor och 57 öre på banken, vilket tillfaller föreningen efter avdrag på 2.691 kronor för begravningskostnader och gravsten. Rolf Arfwedson får Alfons Dahls guldklocka som tack för sitt "långvariga, förtjänstfulla arbete för föreningen". Klockan fick smeden på sin 50-årsdag som tack för sina insatser i Kommunalarbetareförbundet.

1976

Syster Brita Ljung går i pension efter att ha arbetat för föreningen i 18 år. Föreningen får 24 svar på annonsen om en ny sköterska. Elisabeth Folcker, 28 år, som sedan ett år arbetar på Sabbatsbergs sjuk- och ålderdomshem, anställs.

Medlemsavgiften återinförs och fastställs till symboliska tio kronor per år. Jacob Boëthius undanber sig omval till sekreterare. A-M Maj Ödman väljs att efterträda honom.

87 patienter får vård genom föreningens försorg, två ges bidrag till konvalescens. Besök i hemmen görs 733 gånger och 1.200 gånger kommer patienter till mottagningen.

1977

Elisabeth Folcker börjar sitt arbete den 10 januari. Hon kontaktar distriktssköterskor och sjukhus och får en del nya patienter. Vid dessa kontakter står det dock klart att föreningen är alltför lite känd.

Kontaktverksamheten fortsätter. Fram till i mars 1977 har 56 personer medarbetat och 50 gamla har fått regelbundna besök. Men det är svårt att locka nya medarbetare. När 6.400 informationsblad delas ut i Vasastan svarar nio personer.

Fastigheten på Brännkyrkagatan är i behov av stora reparationer. Huset värderas och befinns vara värt 800.000–870.000 kronor vid en eventuell försäljning. Föreningen diskuterar om man ska bekosta de omfattande reparationerna med lån utöver de 150.000 kronor föreningen nu disponerar eller sälja huset. Gårdsfasaden måste putsas, fönsterblecken bytas, gården asfalteras för att hindra regnläckage ner i källaren, kök och badrum moderniseras och målas i flera lägenheter. Inget beslut fattas dock.

Juldagen avlider disponent Nils Sund som i många år varit föreningens vicevärd på Brännkyrkagatan.

1978

Antalet patienter har sjunkit till 99. Ett återkommande tema vid nämndens och arbetsutskottets sammanträden detta år är hur föreningen ska göra sig mer känd. Syster Elisabeth Folcker arbetar energiskt på att föra ut föreningens existens med hjälp av cirku-lärbrev och reklamkort till läkare på Norrmalm.

Den 18 maj hålls ett möte på nämndledamoten doktor Oscar Röjdmarks mottagning på Upplandsgatan med representanter för Östermalms och Kungsholmens/S:t Görans sjukvårdsföreningar samt en tjänsteman från landstingets hälso- och sjukvårdsnämnd, som erbjudit sig att informellt informera om landstingets planer. Hon berättar att landstinget tänker satsa på nära etthundra vårdcentraler, och konstaterar att föreningen inte kommer överleva om den "inte samarbetar". Kungsholmens sjukvårdsförening berättar att de tvingats säga upp en sköterska trots utdelning av reklamkort och annonsering i Kungsholmsbladet. Östermalms två sköterskor har däremot gott om arbetsuppgifter.

Föreningen beslutar att behålla fastigheten på Brännkyrkagatan tills vidare.

1979

Eric Andersson, hyresgäst och fastighetsskötare sedan många år på Brännkyrkagatan, åtar sig att även vara vicevärd. Den 14 mars går arbetande utskottet igenom hela huset och får en uppfattning om nödvändiga reparationer. Eric Andersson får i uppdrag att komma in med en plan över akuta och långsiktiga reparationer. I huset bor 21 hyresgäster med kontrakt.

Kontaktverksamheten fortsätter. Under året lämnade 52 medarbetare hjälp åt 32 gamla.

1980

Doktor Oscar Röjdmark avgår ur nämnden och avtackas vid dess sammanträde den 18 mars med blommor och gåvor. Under sina 31 år som ledamot i nämnden har han betytt mycket för föreningen som kunnig och omdömesgill läkare. I sin dagliga gärning som distriktsläkare i norra Stockholm har han ofta hänvisat patienter till föreningen för att av deras sköterskor vårdas i hemmet enligt hans ordination. Även efter sitt utträde ur nämnden bistod han föreningen med råd i medicinska frågor. Den 2 juni beslutar arbetande utskottet att anslå 100.600 kronor till reparationer av fastigheten på Brännkyrkagatan. Fasaderna åt gården skall lagas, taket lagas, fönster och trapphusdörrar målas, fönsterbågarna bytas åt gatan och tvättstugan moderniseras. Den 7 oktober sammanträder utskottet hemma hos vicevärden Eric Andersson och hans hustru Gertrud på Brännkyrkagatan och tittar på tvättstugan och de reparationer som hunnits med under sommaren.

1981

Föreningen ansöker om permutation hos Kammarkollegiet för den nya lydelse i stadgarnas första paragraf som årsmötet beslutar.

tat om och som möjliggör för föreningen att även ge annan hjälp än ren sjukvård.

Syster Elisabeth Folcker begär tjänstledighet för studier från den 15 januari nästföljande år. Vikarie blir Ingrid Tordling Hedberg som tidigare vikarierat vid Elisabeth Folckers sjukdom och är väl insatt i arbetet.

Från Stockholms energiverk kommer en förfrågan om föreningen vill ansluta fastigheten på Brännkyrkagatan till fjärrvärmenätet. Det skulle kosta 90.000–100.000 kronor. Föreningen beslutar ansöka om anslutning till nätet.

Föreningen lämnar ett konvalescentbidrag på 1.000 kronor till en kur på Tallmogården och 500 kronor till narkomanpatienter på Sabbatsbergs sjukhus att användas till julpynt.

53 patienter får vård via föreningen.

1982

Doktor Kim Cramér är ny ledamot i nämnden efter doktor Röjdmärk. På bland annat hans tillskyndan beslutar föreningen erbjuda gratis hälsokontroller för Norrmalms pensionärer i mottagningen på Frejgatan – ett försök att vidga verksamheten. Testcykel och apparatur för 23.000 kronor inköps som möjliggör provtagning av puls, urin och blodtryck samt blodvärden. Efter en omfattande informationsdrive, bl.a. 300 brev till pensionärer i Johannes församling, utnyttjar 46 personer hälsokontrollen som startar i november.

Anna-Lisa Sandberg, ordförande under åren 1956–1969, avlider. När föreningens dåvarande ordförande Ebba Odhner 1946 bad Anna-Lisa Sandberg att ingå i Sjukvårdsföreningens styrelse visste hon att föreningen skulle få tillgång till en mycket kvalificerad kraft. Anna-Lisa Sandberg var verksam inom Matteus församling, den största inom föreningens område, och tillhörde kyrkofullmäktige samt Röda Korsets kretsstyrelse, vilket

gjorde henne väl orienterad om församlingarna och deras arbete. Hon blev vice ordförande i Sjukvårdsföreningen 1955 och dess ordförande året därpå. Anna-Lisa Sandberg var en ärlig och uppriktig människa och bidrog till att diskussionerna under föreningens sammanträden fördes i en öppen och givande anda. Liksom sin föregångare Ebba Odhner besökte hon ofta mottagningen och höll nära kontakt med sjuksköterskehemmets föreståndarinna.

Föreningen söker inte längre bidrag från Stockholms läns landsting. Kravet från landstinget att få en representant i styrelsen tilltalar inte föreningen, som inte är ekonomiskt beroende av bidraget. Föreningens förmögenhet, där fastigheten, inteckningar och aktier utgör merparten, uppgår detta år till 1.649.447 kronor och 81 öre.

Arbetet med att sprida upplysning om föreningens verksamhet resulterar i att antalet patienter ökar till 95. Elisabeth Folcker begär tjänstledigt för barnafödande och därefter fortsatt studieledighet. Hennes vikarie Ingrid Tordling Hedberg får tjänstledigt för barnafödande från april 1983. Ny vikarie blir Elisabeth Robin, tidigare vikarie hos föreningen.

1983

Kammarkollegiet godkänner permutationen. Föreningen har nu fria händer att vidga sin verksamhet. Tillägget till stadgarnas första paragraf lyder nu: "Föreningen har även till uppgift att på lämpligt sätt bispringa dem som på grund av sjukdom eller eljest därav ha behov."

Testcykeln används inte längre vid hälsokontrollerna, eftersom dessa prov kräver en ansvarig läkare. Föreningen beslutar att inte knyta en fritidspraktiker till mottagningen, utan i framtiden söka sig mot någon form av social omvårdnad, "där behoven synes hur stora som helst", som det heter i nämndens protokoll.

1984

Syster Elisabeth Folcker säger upp sig från den 30 mars nästa år. Ingen ny sköterska anställs för att föreningen ska få fria händer att organisera sin verksamhet. Brev skickas till pensionärerna på Norrmalm om att sjukvården upphör efter sommaren.

Två kontakter tas för att söka nya vägar för verksamheten – med socialdistrikt 1 och Stadsmissionen. Vid två ”frukostmöten” på Centralen drar ledamöter ur nämnden, socialchefen Göran Forsberg och representanter för Stadsmissionen upp riktlinjerna för ett försökssamarbete mellan föreningen och Stadsmissionen. Föreningens lokal på Frejgatan föreslås ställas till Stadsmissionens förfogande för arbetet med att stödja och rehabilitera patienter som skrivits ut från akutvård. Socialchefen Göran Forsberg erbjuder sig att ställa en socialtjänsteman till förfogande som konsult för att kartlägga vilka behov föreningen skulle kunna fylla på Norrmalm. Föreningen anslår medel till denna konsult som blir socialsekreterare Sonny Frändberg. Han inleder sitt arbete i december.

Ingrid Tordling Hedberg, senast anställd hos föreningen som sköterska, begär förtur till tjänst när föreningen startar ny verksamhet. Vid förhandlingarna med sjuksköterskefacket, SHSTF, förklarar föreningen att förtur inte är möjlig, eftersom man närmast tänkt sig en social verksamhet där det behövs en socio-nom.

Elsa Löwe lämnar sin tjänst som handledare på Kontaktverksamheten efter tio år. Hon efterträds av Anne-Margret Lagerström.

1985

Föreningen beslutar att inte sätta planerna på samarbete med Stadsmissionen i verket. Oron för att föreningen kommer att uppgå i Stadsmissionen är stor.

Vid nämndens sammanträde den 21 februari är Sonny Frändberg och Ingegärd Svahn, chefskurator på Sabbatsbergs sjukhus, adjungerade. Ingegärd Svahn nämner att nyblivna änkor och änklingar kan behöva stöd. En liknande verksamhet finns i Oslo, men saknas i Sverige.

Nämnden fattar sitt beslut den 6 mars: verksamheten skall i fortsättningen inriktas på nyblivna änkor och änklingar och deras problem. En psykolog skall projektanställas på deltid under sex månader. Sonny Frändberg erbjuder sig att söka lämplig person.

Den 12 september meddelar Frändberg nämnden att han varit i kontakt med tolv personer och funnit psykolog Ylva Novak vid Beckomberga sjukhuskyrka mest lämpad. Ordföranden meddelar att Ylva Novak projektanställts på ett halvår. Nämnden fattar bl.a. beslut att köpa nya möbler till Frejgatan för 15.000 kronor.

Ett brev som berättar om den nya möjligheten för sörjande att få hjälp skickas ut till församlingar, sjukhus, hemvårdsinspektörer och servicehus. Gensvaret är mycket positivt. Under de fyra månader som är kvar av verksamhetsåret tar tre sörjande kontakt med mottagningen. Inga kontakter hinner avslutas.

Två av föreningens verkliga trotjänare lämnar sina styrelseuppdrag detta år. Frideborg Cronsioe avgår som kassaförvaltare och ur nämnden efter 31 år och Rolf Arfwedson som tidigare lämnat sekreterarskapet lämnar nu också nämnden. Frideborg Cronsioe tillträdde 1954 efter Anna-Greta Gavelin som 1953 efterträtt Nora Staël von Holstein efter hennes femtio år som föreningens sekreterare och skattmästare. Frideborg Cronsioe var väl kvalificerad för sin uppgift. Hon var bankkamrer i Skandinaviska Banken (Sveriges andra kvinna på en sådan post – den första var hennes syster), och genom hennes goda kontakter med banken placerades föreningens tillgångar på ett fördelaktigt sätt som gjorde att de under åren avsevärt ökade

i värde. Vid årsmötet mottar hon Patriotiska sällskapets guldmedalj för långvarig gagnande verksamhet. Rolf Arfwedson invaldes i nämnden 1946, blev sekreterare 1953 och kom att stå för den juridiska sakkunskapen. Tidigare hade ingen ledamot varit jurist. Med sitt juridiska och administrativa kunnande kom han att betyda mycket för föreningen.

Anna Odhner, barnbarnsbarnbarn till Ebba Lind af Hagebys syster Bertha, utses till ny kassaförvaltare och ledamot i nämnden.

1986

Ylva Novak beslutas få fast anställning vid nämndens möte den 2 juni. Sonny Frändberg blir föreningens konsult i förhandlingarna med Psykologförbundet. 61 sörjande söker sig till mottagningen med önskemål om samtal. Sju hänvisas till samtalsgrupper, sju önskar och får enbart telefonkontakt, sex hänvisas till andra instanser och 41 får enskilda samtal eller hembesök. Tre personer som började samtal under 1985 fortsätter. Ylva Novak får på studieresa till London med besök på bl.a. Cruse House, en organisation för stöd åt sörjande. Ingegärd Svahn efterträder Rolf Arfwedson i nämnden.

En njursjuk patient får 5.000 kronor för att kunna installera en dialysapparat i sommarstugan.

Föreningen beslutar att inte köpa nya aktier i bolag som har intressen i Sydafrika.

1987

Behovet av hjälp till människor i sorg är stort. 34 personer nyanmäler sig till föreningens mottagning och önskar samtal. Fem erbjuds att delta i en samtalsgrupp, sex hänvisas till andra instanser och resterande 23 får enskilda samtal. Från 1986 fortsätter 14 personer i enskilda samtal.

Ylva Novak är barnledig i ett år från oktober. Vikarie på 3/4-tid blir socionomen Karin Danielsson från Beckomberga sjukhuskyrka.

Chefpsykiater Christina Bolund, Radiumhemmet, knyts till verksamheten som handledare åt Novak och Danielsson. En "resursperson" hjälper till med att göra hembesök hos två män som önskat detta stöd utöver samtalen.

Kontaktverksamhetens 34 medarbetare gör sammanlagt 3.000 timmars oavlönat arbete detta år. 30 gamla norrmalmsbor får regelbundna besök och 220 gånger rycker medarbetare ut för att följa med till läkare och liknande punktinsatser.

I föreningens fastighet på Brännkyrkagatan installeras en ny hiss för 50.000 kronor, soprummet repareras och fastighetens överskott på drygt 100.000 kronor förs över till ett reparationskonto. Hyresgästerna lämnar in en ansökan om registrering av en bostadsrättsförening. Föreningen meddelar att den inte har för avsikt att sälja huset.

1988

Föreningen fyller 100 år. Jubileet firas den 11 september med en visning av Spökslottet, 1600-talspalatset på Drottninggatan, som Ebba Lind af Hagebys mor köpte 1874 och där Ebba Lind af Hageby och hennes make August bodde i många år. Firandet fortsätter sedan med buffé i Gula Paviljongen på Mölna gård på Lidingö och ett kåserande föredrag av f. stadsmuseichefen Bo Lagercrantz om de sociala förhållandena i Stockholm mot slutet av 1800-talet.

I oktober utökas Mottagningen för sörjande med en ¾-tjänst.

Vid det hundra årsmötet den 25 april i Borgarrummen på Fjällgatan talar kvällens ordförande, Jacob Boëthius, om föreningens nya inriktning och framhåller att föreningen gått in i en fruktbar mänsklig verksamhet. "Vi känner att stiftarin-

nans önskan om inriktningen fullföljts och att vi förvaltar det uppdrag hon gav oss för hundra år sedan.”

Årsmötet väljer följande nämnd: fru Margareta Arfwedson, ordförande, bokförläggare Jacob Boëthius, vice ordförande, ekonom Anna Odhner, kassaförvaltare, sekreterare Ann Engdahl, sekreterare, sekreterare Maj A-M Ödman, rektor Carola Broms, doktor Kim Cramér, sjuksköterska Anna von Hofsten, teol. stud. Annika Karlsson, chefskurator Ingegärd Svahn, doktor Ulla Wredmark.

Av nämndens elva ledamöter är inte mindre än fyra, Margareta Arfwedson, Carola Broms, Anna Odhner och Ann Engdahl, släkt med föreningens grundare Ebba Lind af Hageby.

Sjukvårdsföreningen gör sin verksamhet allt mer känd. En ny folder sprids till bland annat församlingar, sjukhuskuratorer, socialdistrikt. Med anledning av föreningens 100-årsjubileum intervjuas Ylva Novak och Karin Danielsson av Svenska Dagbladet, Dagens Nyheter och Aftonbladet.

I augusti hålls Öppet Hus på Frejgatan 43 fyra eftermiddagar och i december ordnas en kontaktträff med änkor som under året fått enskilda samtal.

1989

”Det är med stor tillfredsställelse och tacksamhet som föreningen kan konstatera, att satsningen 1985 på stöd åt dem som plötsligt drabbats av en närståendes död var riktig och för varje år visar sig alltmer behövlig”, heter det i verksamhetsberättelsen detta år.

Ylva Novak och Karin Danielsson tar inte bara emot sörjande i samtal. De leder eller deltar i kurser, cirklar och konferenser om sorg och sörjande. Deras arbetssituation är pressad. Under hösten knyts leg. psykoterapeut Margareta Glemme till mottag-

ningen där hon tjänstgör tre timmar i veckan, vilket blir en lättnad.

Mottagningen håller också gruppsamtal, varav ungefär hälften i samarbete med församlingarna.

Tillsammans med Svenska Föreningen för Psykisk Hälsovård startar mottagningens terapeuter en grundkurs på 30 timmar med rubriken ”Stöd åt förlustdrabbade”. Modell för kursen är de kurser som Cruse House i England utarbetat.

Våningen på Frejgatan, där också Kontaktverksamheten har kontor, börjar bli för trång och opraktisk som mottagning. Arbetet på att finna en ny lokal inleds.

Margareta Arfwedson lämnar vid årsmötet sin post som Sjukvårdsföreningens ordförande, ett uppdrag som hon innehaft i 20 år. Hon avtackas vid nämndens sammanträde i maj av tillträdande ordföranden Jacob Boëthius för sitt ”mångåriga arbete som präglats av inlevelse, värme och saklighet”. Margareta Arfwedson kvarstår som vice ordförande i föreningen.

Eric Andersson, sedan 40 år tillbaka tillsynsman för föreningens fastighet på Brännkyrkagatan, meddelar att han vid årsskiftet vill lämna sin befattning. Nämnden diskuterar att sälja huset, men avstår tills vidare. Eric Andersson åtar sig att kvarstå i tjänst under första kvartalet 1990.

1990

Sjukvårdsföreningens mottagning växer. Allt fler sörjande söker hjälp och arbetsbelastningen på mottagningens tre terapeuter är stor. Dessutom ökar antalet ”tunga” fall som bedöms behöva mer psykiatriskt inriktad hjälp.

I brev till arbetsutskottet och i samtal med ordföranden förklarar Ylva Novak att antalet samtalstimmar är för stort. Terapeuterna önskar få mer tid till utåtriktat arbete och förkovran. ”Vi kan nämligen inte gå från ’sorg till sorg’, utan våra klientkontak-

ter måste balanseras med annat viktigt arbetsinnehåll”, som Ylva Novak uttrycker det i ett av sina samtal med ordföranden.

Föreningen beslutar utvidga mottagningen med fler terapeuter så snart en ny lokal ordnats. I mitten av februari flyttar mottagningen från Frejgatan till sin nya lokal på Karlbergsvägen 73 n.b. som föreningen efter segdragna och krävande förhandlingar köpt in och renoverat. Det är en rofylld och trivsamt sekelskiftesvåning på 115 kvadratmeter med fyra arbetsrum och ett kombinerat vänt- och konferensrum.

Nu finns plats att låta verksamheten växa. Leg. psykolog Claes Magnell kontrakteras på halvtid och Margareta Glemme ökar sina insatser på mottagningen.

De anställda på mottagningen börjar föra journaler, och föreningen tar nu emot sörjande både från församlingarna och ”utifrån”.

Det ordnas även samtal i grupp, bland annat för föräldrar som förlorat barn. Terapeuterna leder också samtalsgrupper för sörjande i de olika församlingarna.

Kim Cramér avgår ur nämnden, ett uppdrag han har haft i åtta år.

Föreningens fastighet på Brännkyrkagatan har fått en ny förvaltare, men dyra reparationer väntar. Hela elnätet måste dras om och samtliga stammar bytas kommande år.

1991

Den nya lokalen överträffar alla förväntningar. De som arbetar där får många bevis på uppskattning av lugnet och friden som råder där. ”Föreningen har fått ett hem, äntligen”, skriver nämnden i årets verksamhetsberättelse.

Men trycket på personalen är fortsatt hårt. De fyra terapeuterna gör stora insatser för att klara det stigande antalet hjälpsökande. Flera fall än tidigare är svåra, kräver många samtal och

ibland remiss till psykiatriker. Nämnden diskuterar att knyta psykiatrisk expertis till mottagningen.

Ylva Novak skriver till arbetsutskottet, AU, och vill ha sin ställning som arbetsledare utredd. En rutin med tätare, regelbundna kontakter mellan personalen och AU upprättas.

Karin Danielsson slutar sin tjänst under året. Claes Magnell går upp i tjänst från hösten.

A-M Maj Ödman avgår vid årsmötet ur nämnden, som hon tillhört i 15 år, varav 11 år som sekreterare.

Även om föreningens verksamheter sköts utmärkt, finns orosmoln. Lågkonjunkturen som hotar att tära på föreningens tillgångar, det stora antalet hjälpsökande och belastningen på personalen kräver ”ökad vaksamhet”, skriver nämnden i årets verksamhetsberättelse och fortsätter:

”Pionjärtiden är förbi – nu gäller det att staka ut den rätta vägen genom ett samhälle som minskar sina insatser: vi måste kunna öka våra.”

1992

Docent Christina Bolund, Radiumhemmet, har sedan 1987 varit handledare åt terapeuterna på mottagningen. Hon knyts från hösten närmare mottagningen som konsult. Varannan vecka deltar hon i personalens konferenser, vilket betyder att mottagningens terapeuter nu har tillgång till psykiatrisk expertis för de tyngre fallen.

Ylva Novak och Claes Magnell är ledare för ett heldagsseminarium om sorg och sorgereaktioner som ordnats av Sfph (Svenska föreningen för psykisk hälsa). Under hösten leder Ylva Novak en kurs för ”stödpersoner åt förlustdrabbade” i Sfph:s regi.

Under hösten bjuds föreningens medlemmar och alla grannar på Karlbergsvägen till Öppet Hus under en eftermiddag för att

få se den nya lokalen som nu är färdiginredd med Malmstens-möbler och Ebba Lind af Hagebys porträtt på väggen.

Föreningen säljer på fördelaktiga villkor sin fastighet på Brännkyrkagatan 44, "Kattryggen 22", som föreningen ägt sedan 1940-talet.

Jacob Boëthius avgår som Sjukvårdsföreningens ordförande och lämnar också nämnden efter 25 år. Margareta Arfwedson återgår som ordförande.

1993

Allt fler sörjande söker sig till Sjukvårdsföreningens mottagning. Socionom Christina Wilczek anlitas som timanställd terapeut.

Terapeuterna får många uppdrag utanför mottagningen. De deltar bland annat i seminarier på Karolinska Sjukhuset för att bygga upp ett nätverk kring omhändertagande av barn i sorg. Ylva Novak ingår i den vetenskapliga kommittén inför den internationella konferensen "Grief and Bereavement in Contemporary Society" som hålls i Stockholm 1994.

Ylva Novak, Claes Magnell, Christina Wilczek och från nämnden Ann Arfwedson deltar i en veckas studieresa till London i Sfph:s regi.

Ingegärd Svahn avgår ur nämnden som hon tillhört sedan 1986. När Sjukvårdsföreningen vid mitten av 1980-talet sökte en ny uppgift var Ingegärd Svahn den som först kom med idén att nyblivna änkor och änklingar kunde behöva stöd.

1994

Kontakterna ökar mellan mottagningens terapeuter och andra som i sina yrken möter människor i sorg. Mottagningen får varje år ta emot många studiebesök, detta år från bland annat Rädda Barnen, Unga kvinnors värn och Diakonipersonal från Täby församling.

Ylva Novak som 1991–1994 gått legitimationsgrundande psykoterapeututbildning på Karolinska Institutet/Psykoterapiinstitutet blir leg. psykoterapeut.

Föreningens terapeuter deltar i "The Fourth International Conference on Grief and Bereavement in Contemporary Society" som hålls i Stockholm i juni. Ylva Novak föreläser om Sjukvårdsföreningens mottagning och dess utveckling under nio år.

Föreningens terapeuter deltar i "The Fourth International Conference on Grief and Bereavement in Contemporary Society" som hålls i Stockholm i juni. Ylva Novak föreläser om Sjukvårdsföreningens mottagning och dess utveckling under nio år.

Ylva Novak handleder Krisgruppen vid Mora lasarett fem gånger och leder tillsammans med Claes Magnell en längre fördjupningskurs om sorg och sorgreaktioner i samarbete med Sfph i Sjukvårdsföreningens lokaler.

Ylva Novak och Margareta Glemme deltar i flera seminarier på Radiumhemmet med syfte att bygga upp ett nätverk kring barn och sorg. De båda ställer efter önskemål upp som back-up-stöd den 15 december vid statsministerns information om eventuell bärgning av Estonia.

Anna von Hofsten avgår ur nämnden efter 16 år, liksom Barbro Anjou efter tre år, under vilka hon också varit nämndens kassaförvaltare.

1995

Tio år har gått sedan Sjukvårdsföreningen lyckosamt ändrade inriktning på sin verksamhet. Så många hjälpsökande strömmar till att alla inte kan tas emot för samtal. Ingen lämnas dock helt utan hjälp, utan hänvisas till annan vårdgivare.

Mottagningen blir allt mer känd hos offentlig sjukvård, socialtjänst, församlingar, föreningar och journalister som tar del av den erfarenhet och kunskap kring sorg och sorgreaktioner som byggts upp hos mottagningens terapeuter.

Ylva Novak ger bland annat kuratorer i Täby församling

handledning i kris- och sorgesamtal och Stockholms sjukhems palliativa avdelning informeras om Sjukvårdsföreningens verksamhet.

Ylva Novak och Margareta Glemme intervjuas i Vi Föräldrar om barns sorg. En tv-inspelning för TV3 "Om vuxnas och barns sorgreaktioner" görs på mottagningen. Programmet sänds i anknytning till årsdagen av Estonia-katastrofen. Ylva Novak medverkar också i Maj Fants program om Estonia.

Maria Backlund vikarierar som terapeut på mottagningen.

En samlingsgrupp med föräldrar till sörjande barn som gått i samtalsterapi hos Rädda Barnen påbörjas under hösten.

1996

Läkaren och psykoanalytikern Per Stenfelt knyts under hösten till mottagningen som grupphandledare åt Ylva Novak, Margareta Glemme, Claes Magnell och Maria Backlund, som anställs som terapeut på mottagningen på halvtid.

Ylva Novak ger diakonipersonal i Matteus och Täby församlingar handledning i kris och sorgearbete. Studiebesöken på mottagningen fortsätter; detta år från bland annat personal från Sjukhuskyrkan på Karolinska Sjukhuset, från Solna-Sundbybergs psykiatriska kristeam, somatiska akutmottagningen på Södersjukhuset, liksom från Rädda Barnen och Matteus församling.

Ylva Novak påbörjar under hösten en utbildning i personlighetsdiagnostik, speciellt Rorschachmetoden, på Ericastiftelsen. Claes Magnell påbörjar en grundläggande psykoterapiutbildning på Beckomberga utbildningssektion på deltid. Föreningen bekostar utbildningen.

Kerstin Eriksson, leg. sjuksköterska, vikarierar för Ylva Novak och Claes Magnell under deras studieledigheter.

Röda Korsets kontaktverksamhet lämnar lokalen på Karl-

bergsvägen. Nämnden beslutar att även i fortsättningen ge Kontaktverksamheten ett bidrag på 15.000 kronor per år.

1997

Nämnden diskuterar ett nytt namn på Sjukvårdsföreningen. Gamla och nya namnförslag kommer upp: Ebbamottagningen, Norrmalmsmottagningen, Lacrimagruppen, Orfeusmottagningen, Magdalenamottagningen, Mottagning för sörjande, Livbåten, Norrmalms mottagning för sörjande, Karlbergsmottagningen för sörjande, Livskraften, Livbojen, Kristoffer mottagningen, Rakelmottagningen, Vadstället.

Man stannar slutligen vid ordförandens Ann-Mari Kuylens tierna förslag: Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm, mottagning för sörjande.

Föreningen ger 50.000 kronor till Ersta sjukhus som önskat ett bidrag till sitt arbete med Estoniaoffrens anhöriga.

Christina Bolund begär ett års tjänstledigt från uppdraget som konsult. Ersättare blir läkaren Ullakarin Martling.

Bidraget till Röda Korsets kontaktverksamhet höjs till 25.000 kronor per år.

Vid årsmötet i april lämnar Margareta Arfwedson sitt uppdrag som ledamot i nämnden, ett uppdrag hon haft i 41 år, varav som ordförande i 24 år. Nämndledamöter och personal uttrycker sin djupa uppskattning av Margaretas arbete för Sjukvårdsföreningen och hoppas att hon som "emerita" skall fortsätta hålla kontakt med föreningen. Till ny ordförande för Sjukvårdsföreningen väljs Ann-Mari Kuylens tierna.

1998

Under hösten inleder Ylva Novak och Ulla Floberg, psykoterapeut och ledamot i nämnden sedan 1992, ett forskningsprojekt knutet till Karolinska Institutet, KI. Projektets namn är "Beskrivning av

anpassningsprocesser hos en grupp kvinnor och män efter att de förlorat sin partner genom dödsfall”. Tillstånd för studien har sökts hos forskningsetiska kommittén vid Karolinska Institutet. Projektet beräknas pågå till 2005. Samtidigt lämnar Ylva Novak in en doktorandansökan hos KI.

Kerstin Eriksson får tillsvidareanställning.

I september reser samtliga terapeuter samt Ulla Floberg och Annika Karlsson från nämnden till London under fem dagar med studiebesök på bland annat Tavistock Clinic, St Christophers Hospice, Sir Michael Sobell House (ett hospice knutet till ett universitetssjukhus i Oxford), The Traumatic Stress Clinic i London.

1999

Arbetsbelastningen på mottagningen är fortsatt stor och många kan inte få hjälp. Nämnden beslutar att låta inrätta ytterligare en halvtidstjänst som tillsätts under våren 2000.

Terapeutgruppen tar fram en handlingsplan vid befarad suicidrisk hos klient.

Ylva Novak engageras som sekreterare i planeringsarbetet för kongressen ”Death, Dying and Suicide” som ”The International Association for Thanatology and Suicidology” håller i Stockholm hösten 2000.

En ny informationsfolder om Sjukvårdsföreningen och dess mottagning sammanställs och sprids.

Ett ekonomiskt orosmoln seglar upp. En betydande del av föreningens intäkter är bidrag från Molanderska fonden. Skattemyndigheten beslutar att fonden ska beskattas eftersom destinationerna, sjukvårdsföreningar i Stockholm, inte visat att de följt instiftarens avsikt om ”uppsökande av sjuka och nödlidande personer i deras hem för vård och hjälp”. Därmed minskar fondens årliga bidrag till föreningen med cirka 200.000 kronor per år. Beskattningen ska ske retroaktivt från år 1998. Föreningen inle-

der diskussioner med de andra fyra sjukvårdsföreningar som får bidrag från Molanderska om att söka permutation av fonden. Fondens årliga bidrag till föreningen har hittills uppgått till 600.000 – 400.000 kronor per år.

På grund av den nya stiftelselagen från 1996 påbörjas en utredning om de 31 donationer som tillfallit Sjukvårdsföreningen är gåvor till föreningen eller ska anses som stiftelser som föreningen förvaltar. Utredningen görs av Ernst & Young.

Till årsmötet bjuder föreningen in leg. psykolog Göran Gyllensvärd och socionom Lotta Polfeldt, Rädda Barnen, som berättar om sitt arbete i projektet ”Barn i sorg”.

2000

Mottagningen på Karlbergsvägen utökas genom att föreningen köper grannlägenheten, vilket ger mottagningen ett grupprum samt ett samtalsrum till. Ytterligare en terapeut, leg. psykoterapeut Ewa Heland, anställs på deltid från september.

Det finns ett behov av närmare kontakt mellan nämnden och personalgruppen kring arbetet på mottagningen. Anna-Lill Widén från nämnden håller medarbetarsamtal med personalen. I september träffas nämnden och personalen för att diskutera frågor som tagits upp i dessa samtal. Som en följd av mötet upprättas befattningsbeskrivningar, delegationsordning och verksamhetsplan för mottagningens arbete. Föreningen blir medlem i Arbetsgivaralliansen.

En handledare anlitas för att stödja Ylva Novak i hennes roll som arbetsledare.

Bidraget från Molanderska fonden minskar från 600.000 föregående år till cirka 228.000 kronor för att både betala skatten för 1999 och avsätta till skatt innevarande år. Föreningen börjar till Molanderska fonden redovisa antal samtalstimmar för klienter som mottagningen bedömer inte själva har råd att bekosta sam-

talens. Redovisningen innehåller inga namn eller personnummer, endast samtal för ”studerande”, ”ensamstående med barn”, ”arbetslös” och så vidare. Föreningen är den enda sjukvårdsförening som väljer att redovisa på detta sätt, och inga andra sjukvårdsföreningar vill söka om permutation för Molanderska fonden. Molanderska fonden fortsätter därmed att vara skattskyldig, med minskat bidrag till föreningen som följd.

Mottagningen deltar med en monter på Psykoterapimässan där också Ylva Novak föreläser under rubrikerna ”Sorgens villkor – om det terapeutiska mötet med människor i sorg” och ”Från telefonsamtal till samtal”.

Hela personalen deltar i kongressen ”The Fourth International Congress on Thanatology and Suicidology” i Stockholm.

Ylva Novak och Ulla Floberg fortsätter sitt forskningsprojekt. Ylva Novak är för forskningsarbetet ledig från mottagningen en dag i veckan

Maria Backlund håller en workshop under rubriken ”What Makes the Unendurable Grief ‘Livable’” vid en internationell konferens i oktober i Nicosia, Cypern, arrangerad av bland annat EFPP (European Federation for Psychoanalytic Psychotherapy in the Public Sector).

Antalet nyanmälningar är fortsatt stort och alla kan inte tas emot. Väntelista accepteras inte, utan de hjälpsökande uppmanas att fortsätta söka efter hjälp från annat håll. De institutioner som brukar hänvisa till mottagningen kontaktar först mottagningen för konsultation innan de hänvisar hjälpsökande dit.

Vanligast är att mottagningen erbjuder samtal en gång per vecka och så småningom med längre mellanrum. I snitt är en klient kvar i samtal under ett år.

Till årsmötet i maj är Eivor Niklasson från Widow-to-Widow-grupperna i Göteborg. inbjuden och berättar om gruppernas verksamhet.

2001

Mottagningens växande verksamhet ställer stora krav på ett professionellt ledarskap och arbetsgivaransvar. Nämndens ledamöter deltar i ett utvecklingsprogram under ledning av Perlan Dialog & Ledarskap, där bland annat arbetsgivaransvarets innehåll diskuteras. Både personalens och nämndens utvecklingsprogram medför stora kostnader. För att täcka årets underskott tas en del av årets reavinster i anspråk.

Ylva Novak erbjuds detta år en tjänst på Kris- och Traumacentrum i Danderyd.

Maria Backlund lämnar sin tjänst i september. Claes Magnell är tjänstledig från hösten under ett år för att pröva annan tjänst i Norge.

Leg. psykolog och leg. psykoterapeut Göran Gyllenswärd, Rädda Barnen, anmäler sitt intresse för en tjänst på mottagningen.

Dr Ullakarin Martling ersätter dr Christina Bolund som mottagningens konsultpsykiatriker.

Efter några års uppehåll kommer gruppsamtal för klienter igång på mottagningen igen.

Ylva Novak åtar sig på förfrågan från Nacka PAH (Primärvårdsansluten hemsjukvård) att handleda sjukvårdspersonal med svårt sjuka och döende patienter.

När föreningen håller Öppet Hus för att visa mottagningens utökade lokal kommer ett 30-tal personer.

Liksom alla år utnyttjar mottagningens terapeuter olika möjligheter att fortbilda sig vid kurser och konferenser. Bland annat deltar samtliga terapeuter i Rädda Barnens barndagar.

Ann Ekberg avgår ur nämnden som hon tillhört i 14 år, varav tio år som sekreterare. Annika Karlsson lämnar också nämnden efter 14 år. Vid årsmötet i maj berättar Annika Karlsson under rubriken ”Bemötande i sorgens mitt – orkanens öga” om sitt arbete som sjukhuspräst.

2002

Ylva Novak lämnar på egen begäran sin tjänst den 31 augusti. Hon anställdes på mottagningen 1985 och byggde upp och ledde under 17 år Sjukvårdsföreningens terapeutiska verksamhet för människor i sorg. Hon avtackas vid en middag på Wärdshuset Ulla Winbladh.

Claes Magnell återvänder under hösten till sin tjänst på mottagningen.

Rolf Arfwedson lämnar sitt uppdrag som nämndens adjungerade i kontakter med banken rörande föreningens värdepapper. Han har varit verksam i föreningen sedan 1946 i olika uppdrag, bland annat som sekreterare under åren 1953–1970. Inte minst har hans juridiska sakkunskap varit värdefull för föreningen.

Vid årsmötet i maj berättar nämndledamoten Ulla Floberg om en konferens i Kanada hon medverkat i – ”Grief Across the Life Span”.

2003

Leg. psykolog och leg. psykoterapeut Göran Gyllenswärd anställs som Ylva Novaks efterträdare och blir ny verksamhetschef. Fram till hans tillträde har Ewa Heland lett arbetet på mottagningen.

Mottagningen byter sitt ”officiella” namn till Mottagningen för sörjande, Sjukvårdsföreningen för övre Norrmalm. I dagligt tal kallas den också för Sorgmottagningen. En egen hemsida börjar utformas som presenterar mottagningen

PTP-psykolog Jesper Hermansson är praktikant under handledning på mottagningen en dag i veckan under hösten.

För första gången i föreningens historia visar bokslutet minusresultat på grund av börsfallet under år 2002. För att täcka årets förluster används medel från värderingsfonden.

Utredningen om föreningens donationer är klar och resulterar

i fyra anknutna stiftelser som skall särredovisas. Avkastningen av dessa stiftelsers värdepapper bidrar till Sorgmottagningens samtal med mottagningens mindre bemedlade klienter.

Nämnden beslutar att till 120-årsjubileet 2008 ge ut en ny, utökad upplaga av boken om Sjukvårdsföreningen och dess sorgmottagning.

Ann-Mari Kuylenstierna avgår som ordförande i föreningen, ett uppdrag hon innehaft i sex år. Till ny ordförande i Sjukvårdsföreningen väljs Caroline Hardell.

Till årsmötet är Lars Björklund, kaplan vid Sigtunastiftelsen, inbjuden och talar om ”Religion och sorg”.

2004

Mottagningen fortsätter att vara den enda i sitt slag i Sverige, vilket betyder att terapeuterna behöver få kurser och utbildning i England och USA. Nämnden beslutar höja utbildningsanslaget på 5.000 kronor per år till 40.000 per år, att fördelas av verksamhetschefen.

Den nya hemsidan läggs ut på internet under våren. En ny telefonväxel med direktval installeras.

Göran Gyllenswärd deltar i den stora USA-konferensen ADEC, Association for Death Education and Counselling, om sorg.

Mottagningens terapeuter åker på studiebesök till Göteborg där de bland annat träffar representanter för OM-sorg och besöker Minneslokalen (platsen för diskoteksbranden 1998) som Göteborgs stadsmuseum ställt i ordning som minnesplats. Anne-Britt Söderberg-Vurucu, som förlorade sin dotter i branden, visar runt och berättar om det sorgarbete hon deltagit i och om det som hon själv genomgått.

Nämnden diskuterar tillsammans med Stockholms Sjukhem upprättandet av ett svenskt nätverk i Stockholm för sorg. Samma

tanke föds på flera håll. Under året kontakter Riksföreningen för änkor och änkemän föreningen med idéer kring ett liknande nätverk. Under studiebesöket i Göteborg har mottagningens medarbetare en träff med Nätverket för sorg i Göteborg.

Margareta Glemme slutar i maj. Hon har varit verksam som terapeut vid mottagningen sedan 1989. Hon avtackas vid en middag på Wårdshuset Ulla Winbladh.

Per Stenfelt avslutar sitt uppdrag som handledare på mottagningen. Ny handledare för terapeuterna blir psykoanalytiker Rolf Carlsson.

Under året minskar psykiatrikerkonsulten Ullakarin Nybergs (tidigare Martling) sjukskrivningar av klienter betydligt, bland annat beroende på Försäkringskassans nya, strängare regler.

Mottagningen får en penninggåva från en tacksam klient. Pengarna överförs till personalens utvecklingsfond, som brukligt är vid privata penninggåvor av detta slag.

Föreningen blir medlem i FAMNA, en nybildad riksorganisation för vård och omsorg utan vinstsyfte. Till denna förening hör bland annat Röda Korset och Ersta.

Vid årsmötet på Spökslottet i maj berättar Ami Lönnroth och Per-Erik Mattsson om familjen Hierta och Ebba Lind av Hageby.

2005

Mottagningen för sörjande fyller 20 år. Jubileet firas den 21 oktober med ett seminarium för omkring 90 inbjudna på Nalen Konferens i Stockholm.

Under rubriken "Sorgen och glädjen – en del av livet" talade inbjudna föreläsare. Docent Johan Beck-Friis föreläste om "Depression som hinder för glädje och sorg", leg. psykoterapeut Elisabeth Cleve berättade om en terapi under rubriken "En stor och en liten är borta, kristerapi med en tvåårig pojke" och Lars

Björklund, kaplan vid Sigtunastiftelsen, talade över ämnet "Sorgen och glädjen behöver ett språk". Göran Gyllenswärd presenterade mottagningen och dess arbete och Magdalena Nordenson berättade om Sjukvårdsföreningens grundare Ebba Lind af Hageby. Sångerskan Ann-Christine Biel sjöng Schumanns sångcykel "Frauenliebe und Leben", ackompanjerad av pianisten Eva Karpe.

Jubileumsseminariet blir lyckat. Föreningen får motta gåvor från SPES, Kriscentrum, Östermalms sjukvårdsförening och Kungsholmens sjukvårdsförening. Efter seminariet ringer mer än tio personer per vecka för att få information om Sorgmottagningens verksamhet.

Början av året präglas av julhelgens tsunami-katastrof i Thailand. Mottagningen får många samtal från anhöriga till tsunamins offer. Plats finns för fler klienter. Sjukvårdsföreningen donerar 50.000 kronor till Läkare utan gränser för hjälp till tsunamins offer.

En arbetsgrupp med nämndledamöter och terapeuter tillsätts för att utreda om det är möjligt för mottagningen att ta betalt av klienter som inte kan anses som mindre bemedlade.

Caroline Hardell, Lisbet Törnquist och Göran Gyllenswärd träffar en representant för FAMNA. Man diskuterar bland annat möjligheten att Ersta-Sköndal högskolas forskningscentrum skulle kunna beskriva och analysera mottagningens verksamhet för vidare utveckling.

Det forskningsprojekt som Ylva Novak och Ulla Floberg inledde några år tidigare kring sorgprocesser slutförs inte på grund av att båda har andra åtaganden.

Mottagningens terapeuter förlägger sina planeringsdagar 18–20 maj till Köpenhamn och Hilleröd där de under en dag träffar personal vid Kraeftens Bekaempelse och diskuterar terapi vid komplicerad sorg.

Ann-Mari Kuylenstierna lämnar nämnden, som hon tillhört i 12 år, varav fyra år som vice ordförande och sex år som ordförande. Vid årsmötet i april avtackas hon för sina insatser för Sjukvårdsföreningen, bland annat inköpet och renoveringen av grannlägenheten till mottagningen och för den ”vänlighet och omtanke” som präglat hennes arbete i nämnden. Avtackad blir också Britt Green som lämnar nämnden efter åtta år.

Vid årsmötet i Stigbergets Borgarrum talar Berit Rausch, Riksförbundet för Änkor och Änkemän, om förbundets samtalsgrupper under rubriken ”Att möta och dela varandras sorg”.

2006

Nämnden beslutar att 200 kronor per besök vore rimligt för bättre bemedlade klienter. Men en sådan avgift visar sig vara oförenlig med föreningens olika fonder och med skatteregler. Att få stöd och terapi vid mottagningen förblir alltså gratis för samtliga klienter. Dock tas en ny blankett fram som klienterna måste fylla i för att föreningen ska kunna få medel från vissa fonder.

Överläkare Abbe Schulman redovisar den patientstatistik för åren 1996–1999 som han fått nämndens uppdrag att sammanställa. Ny metod för statistikinsamling gör nu statistiken jämförbar kvartal för kvartal och underlättar sökandet efter metoder och instrument för att utvärdera mottagningens arbete.

Mottagningen ordnar ett frukostmöte med diakon och präst från de fyra församlingarna inom föreningens område. Man beslutar om fortsatt samarbete och ömsesidig hänvisning av lämpliga klienter.

Terapeuterna gör en studieresa till Helsingfors under två dagar och besöker bland annat Kriscenter och Centrum för traumapsykoterapi.

Carola Broms, Sjukvårdsföreningens vice ordförande, avgår ur nämnden där hon varit ledamot sedan 1961. Med sina 45 år som ledamot är hon ”nämndens nestor”. Hon har också varit vice ordförande i nio år, sedan 1997. Avgår gör också Anna Odhner, ledamot i nämnden i 21 år, sedan 1985 och skattmästare 1985–1991. Båda är släktingar till Ebba Lind af Hageby. De avtackas vid årsmötet för sina insatser för Sjukvårdsföreningen. I sitt tacktal berättar Carola Broms om Ebba Lind af Hagebys och hennes systrars sociala arbete i ”pappa Hiertas” anda.

Birgitta Wendt avgår som nämndens sekreterare på grund av flytt utomlands. Ny sekreterare blir Magdalena Nordenson som därmed väljs in i nämnden.

Årsmötet beslutar höja medlemsavgiften från 50 kronor till 100 kronor per år.

Vid årsmötet i Stigbergets Borgarrum föreläser docent David Titelman, psykolog och psykoanalytiker, om Primo Levi under rubriken ”Den suicidala processen speglad i ett författarskap”.

2007

Göran Gyllenswärd lämnar på egen begäran sin tjänst den 1 september efter fyra år som verksamhetschef och terapeut vid Sörgmottagningen. Han avtackas vid en middag på Wärdshuset Ulla Winblad.

Inför Göran Gyllenswärds avgång aktualiseras frågan om hur arbetet vid Sörgmottagningen kan organiseras på bästa sätt. Bör en så pass liten arbetsgrupp verkligen ledas av en chef – eller finns bättre organisatoriska lösningar? Nämnden anlitar professor Siv Boalt Boëthius som konsult. Hon har samtal både med nämnden och med mottagningens terapeuter.

En intressant modell utkristalliserar sig: De olika lednings- och ansvarsuppgifterna fördelas på mottagningens terapeuter.

Samtidigt tar vissa av nämndens ledamöter på sig ett större ansvar genom att de går in som stöd och back-up för de anställda inom respektive ansvarsområde.

Nämnden beslutar att pröva denna modell under en försöksperiod. Därefter ska den utvärderas. Modellen innebär att vissa av nämndens ledamöters arbete inte längre är enbart ideellt, och därför kommer att arvoderas. Ewa Heland utses till t.f. verksamhetschef under försöksperioden.

Ända sedan Ebba Lind af Hagebys tid har nämnden haft elva ledamöter. Vid årsmötet beslutas på förslag av nämnden att antalet ledamöter minskas till sju–nio ledamöter. Nämndens två vakanta platser sedan förra årsmötet besätts därmed inte.

Nämnden kan nu arbeta mer effektivt. Årsmötet väljer nämnd som konstituerar sig enligt följande: leg. psykoterapeut Caroline Hardell, ordförande, kamrer Lisbet Törnquist, kassaförvaltare, journalist Magdalena Nordenson, sekreterare, leg. psykoterapeut Ulla Floberg, leg. läkare och psykoanalytiker Ann-Mari Appelberg, leg. läkare Ulla Wredmark, socionom Anna-Lill Widén, socionom Ann Arfwedson, jur kand Ann-Catherine Sandell. Två ledamöter – Ann Arfwedson och Magdalena Nordenson är släktingar till grundarinnan.

I ett brev till nämnden i samband med sin avgång skissar Göran Gyllenswärd några av de vägval som han menar att Sjukvårdsföreningen och dess Sorgmottagning står inför: Ska Sorgmottagningen främst ge samtalsstöd åt sörjande, eller mer kvalificerad psykoterapi med människor som fastnat i komplicerad sorg? Hur ska Sorgmottagningens isolering brytas med mer utåtriktat arbete? Kan Sorgmottagningens kompetens ökas ytterligare genom att terapeuter med kognitiv och/eller familjeterapeutisk inriktning tas in i arbetsgruppen?

Under hösten utlyses en tjänst som terapeut vid mottagningen. Tjänsten lockar ett 30-tal sökande – de flesta högt kvalificerade.

Som ny terapeut anställs Anna Gdula, leg. psykolog och leg. psykoterapeut. Vid årets utgång består Sorgmottagningens personal av Ewa Heland, leg. psykoterapeut, Kerstin Eriksson, leg. sjuksköterska och Claes Magnell, leg. psykolog. Anna Gdula tillträder sin tjänst efter årsskiftet.

Föreningens värdepappersportfölj förvaltas av SEB och är efter börsrasen 2002 nu åter i god balans.

År 1985 såddes ett frö till en mottagning för sörjande. Nu är Sorgmottagningen en etablerad och respekterad del av den privata vården med en djup, erfarenhetsbaserad kunskap om sorgsterapi.

Mottagningen växer. Nya arbetsformer prövas. När Sjukvårdsföreningen år 2008 firar 120-årsjubileum lever Ebba Lind af Hagebys livsverk vidare. Sjukvårdsföreningens nämnd och Sorgmottagningens terapeuter står inför nya utmaningar som liksom på Ebba Lind af Hagebys tid måste mötas med öppenhet för samtidens behov och krav.

”NÄMNDEN” – SJUKVÅRDSFÖRENINGENS STYRELSE

Ledamöter av nämnden 1888–2008

Namn, titel	Verksam	Antal år	Övriga funktioner
Andersson, Hedda, läkare	1896–1918	22	Sekr. 1897–1918
Andersson, Ivar, l: e stadsläkare	1899–1927	28	
Anjou, Barbro, leg. sjuksköterska	1991–1994	3	Kassaförv. 1991–1994
Appelberg, Ann-Mari, leg. läkare	2005–	3	
Arfwedson, Ann, socionom	1991–	17	
Arfwedson, Margareta, fru	1956–1997	41	Ordf. 1970–1989, v. ordf. 1989–1992, ordf. 1992–1997
Arfwedson, Rolf, direktör	1946–1985	39	Sekr. 1953–1970
Bergendahl, Alfred, direktör	1894–1946	52	Skattm. 1909–1946
Bergstedt, Anna, fru	1894–1929	35	Sekr. 1894–1897, v. ordf. 1908–1929
Björkqvist-Wolontis, Sigrid, läkare	1934–1943	9	
Boëthius, Jacob, bokförläggare	1967–1992	25	Sekr. 1970–1976, v. ordf. 1976–1989, ordf. 1989–1992
Bohman, Kerstin, fru	1888–1899	11	V. ordf. 1888–1899
Boström, Clara, fröken	1927–1954	27	
Broms, Carola, rektor	1961–2006	45	V. ordf. 1997–2006
Cramér, Kim, leg. läkare	1982–1990	8	
Cronsjoe, Frideborg, bankkamrer	1954–1985	31	Kassaförv. 1954–1985, ordf. 1969–1970
Dahlqvist, Irma, läkare	1940–1950	10	
Ehnbom, Hugo, läkare	1889–1892	3	
Ekberg, Ann, sekreterare	1987–2001	14	Sekr 1987–1997
Ekman, Augusta, fru	1888–1897	9	
Enander, Carin, fru	1975–1987	12	
Engberg, Olof, kamrer	1946–1947	1	
Erdman, Th., läkare	1888–1890	2	
Floberg, Ulla, leg. psykoterapeut	1992–	16	
Gavelin, Anna-Greta, fru	1951–1967	16	Skattm. 1953–1954, v. ordf. 1956–1967
Gedde, Claus, kamrer	1963–1977	14	
Geijer, Ida, fru	1900–1926	26	
Green, Britt, biomed. analytiker	1997–2005	8	
Gyldén, Thérèse, fru	1888–1912	24	
Hallberg, H. E., kyrkoherde	1912–1944	32	Sekr. 1929–1944
Hardell, Caroline, leg. psykoterapeut	2002–	6	Ordf. 2003–2008
Heijkskiöld, Jeanna, fru	1888–1894	6	

Hellström, Ture, läkare	1890–1894	4
von Hofsten, Anna, leg. sjuksköterska	1978–1994	16
Huss, Brita, fröken	1973–1975	2
Irstam, Tor, kyrkoherde	1944–1962	18
Iwarsson, Maud, fru	1981–1987	6
Jensen, Margareta, sjuksköterska	1928–1946	18
Kahlström, Bisse, fru	1967–1976	9
Karlsson, Annika, präst	1987–2001	14
Kuylenstierna, Ann-Mari, leg. sjuk- sköterska	1993–2005	12
Kåge, Gösta, läkare	1929–1949	20
Lagercrantz, Elsa, fru	1950–1971	21
Lagergren, A. G., direktör	1888–1903	15
Lagergren, J. E., läkare	1894–1933	39
Lind af Hageby, Ebba, fru	1888–1908	20
Lindroth, K., prof., l: e stadsläkare	1897–1899	2
Lundberg, H., fru	1892–1894	2
Nordenson, Bertha, fru	1888–1928	40
Nordenson, Magdalena, journalist	2006–	2

Ordf., skattm. 1888–1908

V. ordf. 1906–1908, ordf. 1908–1928,
skattm. 1908

Skr. 2007–

Nordström, Lilly, fröken	1888–1900	12
Odhner, Anna, ekonom	1985–2006	21
Odhner, Ebba, fil. kand., fru	1926–1956	30
Piltz, Augusta, fru	1888–1897	9
Rhodin, Hans, läkare	1936–1970	34
Röjdmärk, Oscar, läkare	1949–1980	31
Sandberg, Anna-Lisa, fru	1946–1975	29
Sandell, Ann-Catherine, jur kand	2005–	3
Sebardt, Carl, läkare	1927–1936	9
Sebardt, Sigrid, fru	1911–1940	29
Sidenbladh, Eda, fru	1918–1961	43
Sidenbladh, Lizinka, fru	1888–1911	23
Silow, Mathilda, fröken	1897–1916	19
Staël von Holstein, Nora, fröken	1903–1953	50
Steiner, Melita, läkare	1973–1982	9
Svahn, Ingegärd, kurator	1986–1993	7
Tenlén, Saga, läkare	1943–1966	23
Törnebohm, Eva, fröken	1888–1907	19
Törnquist, Lisbet, kamrer	1994–	14

bitr. sekr. 1905, sekr. (invald 1908)
1918–1953, skattm. 1947–1953

Skr. 1888–1894

Kassaförv. 1994–, sekr. 1997–2003

Wester-Hallberg, Malin, läkare	1916–1928	12	
Wendt, Birgitta, leg. sjuksköterska	2002–2006	4	Sekr. 2003–2006
Widén, Anna-Lill, socionom	1993–	15	V. ordf. 2007–
Wredmark, Ulla, leg. läkare	1980–	28	
Zettergren, E., överstelöjtnant	1888–1900	12	
Ödman, A-M Maj, sekreterare	1976–1991	15	Sekr. 1976–1987

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Muntliga upplysningar – erhållna under våren 1958 från assessor Hans Bohman, fröken Nora Staël von Holstein, professor Wilhelm Norden-son, fru Anna-Lisa Sandberg, syster Linnea Sandell, fru Eda Siden-bladh.

Under våren 1988 från fru Margareta Arfwedson, direktör Rolf Arfwedson, bokförläggare Jacob Boëthius, socionom Karin Daniels-son, socialsekreterare Sonny Frändberg, fru Anne-Margret Lager-ström, psykolog Ylva Novak, doktor Göran Sjönell.

Under perioden 2004–2007 från fru Margareta Arfwedson, leg. sjuksköterska Ann-Mari Kuylenstierna, leg. psykoterapeut Caroline Hardell, leg. psykoterapeut Ylva Novak, leg. psykoterapeut Göran Gyllenswärd, leg. psykolog Claes Magnell.

Brevsamlingar, förvarade å stiftelsen Lars Hiertas minne och innehållande brev från döttrarna Hierta till varandra och till föräldrarna samt från makarna Hierta till varandra och till döttrarna (åren 1853–1908).

Sjukvårdsföreningens handlingar 1888–2007. Nämndens och arbetande utskottets protokoll, årsmötesprotokollen, årsberättelserna och do-nationshandlingarna.

Litteratur (1888–1958):

Andersson, H., Några ord om Föreningen sjukvård i fattiga hem (i kalen-dern Vintersol, 1909).

Anrep, G., Svenska adelns ättartafvlor (1856–64).

Boalt, B., Lars Hierta (i Sv. män och kvinnor, 1946).

Cederschiöld, M., Ebba Lind af Hageby (nekrolog i Dagny nr 3, 1908).

- Leche Löfgren, M., Herr och fru Retzius (i Våra föräldrars värld, 1934).
 Lindblom, A., m fl. Spökslottet (1927).
 Lindroth, K., Stockholms hälso- och sjukvård (i jubileumsboken
 Stockholm 1897).
 Merry, E. J. and Irven, I. D., District Nursing (London 1955).
 Nilsson, J., Drottningar och andra (1939).

FÖRENINGAR FÖR FRIVILIG SJUKVÅRD I FATTIGA HEM, STOCKHOLM

FRU EBBA LIND
AF HAGEBY
FÖDD HIERTA

STIFTADE DEN
FÖRSTA FÖRE
NINGEN ÅR 1888

I Föreningen för Sjukvård i fattiga Hem
stiftad 1888

II Föreningen för Sjukvård hos fattiga i
Kungsholms församling stiftad 1893

III Föreningen för Sjukvård hos fattiga inom
Maria församling stiftad 1899

IV Föreningen för Sjukvård hos fattiga på
Östermalm stiftad 1899

**Arbetet utföres under läkares
uppsikt af skolade sjuksköterskor.**

VERKSAMHET Lom. 1913	I	II	III	IV
Patienter	10,050	8,448	9,051	7,124
Besök i hemmen	180,710	189,653	48,926	90,190
Sköterskemets poliklinik	35,602	2,906	27,153	14,167
Utdelade Matportioner	124,343	23,376	21,909	33,394
— Liter mjölk	28,236	81,204	24,780	108,122
— Nog ägg	510	740	596	2,665
— Badbiljetter	11,500	1,960	3,415	2,900

För närmare upplysningar hänvisas till årsberättelserna.

Denna bok berättar om ett unikt privat initiativ i svensk sjuk- och socialvård: Föreningen för sjukvård i fattiga hem, som instiftades 1888 av en dotter till Lars Johan Hierta, *Ebba Lind af Hageby*, bosatt på Norrmalm i Stockholm.

I över nittio år gav föreningen fri sjukvård åt behövande i deras hem och på en klinik - en verksamhet som inspirerats av Florence Nightingale. I dag driver den *Mottagningen för sörjande* som ger kostnadsfri psykologisk hjälp åt sörjande som mist en nära anhörig.

Boken ger en atmosfärrik skildring av stiftarinnan och hennes framsynta ideer, och beskriver hur föreningen i vår tid - återigen som pionjär - bygger upp en ny hjälpinsats på obruten mark.

proprius

ISBN 978-91-7118-937-0

9 789171 189370